

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Amar DARWİSH

**AHMED b. MUHAMMED eL-BERADÂNÎ ve eL-FEVAİDÜ'L-MÜNTEKÂ alâ
ŞARTİ'L-İMAMEYN ADLI ESERİ**

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Amar DARWİSH

**AHMED b. MUHAMMED eL-BERADÂNÎ ve eL-FEVAİDÜ'L-MÜNTEKÂ alâ
ŞARTİ'L-İMAMEYN ADLI ESERİ**

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİLEK

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Amar DARWİSH'in bu çalışması, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi İsa AKALIN

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DİLEK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN

Tez Başlığı: Ahmed b. Muhammed el-Beradânî ve el-Fevâidü'l -Müntekâ alâ Şarti'l –
İmâmeyn Adlı Eseri

Tez Savunma Tarihi : 29/03/2024.

Mezuniyet Tarihi : 25/04/2024

..../..../202...

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ahmed b. Muhammed el-Beradânî ve el-Fevâidü'l-Müntekâ alâ Şarti'l-İmâmeyn Adlı Eseri” başlıklı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

.../.../202.

İmza

Amar DARWİSH

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.../.../ 202.

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Amar DARWISH
Öğrenci Numarası	202052103007
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Programı	Hadis
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet DİLEK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Ahmed b. Muhammed el-Beradânî ve el-Fevâidü'l -Müntekâ alâ Şarti'l -İmameyn Adlı Eseri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2326727798
Rapor Tarihi	21 MART 2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %..13 Alıntılar dahil:%.. 15
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 56 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı İmza	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BUHÂRÎ VE MÜSLİM'İN *SAHÎHAYN*'DAKİ ŞARTLARI

1.1. Buhârî ve Müslim'in Şartları Konusunda Âlimlerin Görüşleri	3
1.2. <i>Sahîhayn</i> 'in İsimleri Temelinde Buhârî ve Müslim'in Şartları	
1.3. Şartu's-Şeyhayn İfadesi	3
1.4. Bir hadise Şeyhayn'ın Şartına Göredir Demek Ne Anlama Gelir?	9
1.5. <i>Sahîhayn</i> 'in Râvilerinin Durumu	10
1.5.1. Herhangi Bir Râvinin <i>Sahîhayn</i> 'da Bulunması Râvî İçin Mutlak Ta'dil İfade Eder mi?	10
1.5.2. Râvî Tabakaları Bağlamında Şeyhayn'ın Şartlarının Anlaşılması.....	12
1.5.3. Hâkim'in Sahîh Hadis Türlerini Taksimi.....	15
1.5.4. Hâzîmî'nin İmam-ı Zührî 'yi Örnek Göstererek Yaptığı Taksim	17
1.5.5. Râvî'nin Şöhreti	18
1.5.6. Hâkim'in Görüşüne Âlimlerce Yöneltilen Tenkitler	20
1.6. Şeyhân'ın Şartında İttisâl.....	21
1.6.1. Buhârî ve Müslim'in An'ane Konusundaki Yaklaşımları.....	21
1.6.2. An'aneli İsnad Hakkında Diğer Âlimlerin Görüşleri	22
1.6.3. Muan'an Hadisin Hüccet Olması Konusunda İcma Var mıdır?	23
1.6.4. Muan'an Hadisin Muttasıl Olması Konusunda Âlimlerin Tercih Ettiği Görüşler ..	23
1.6.5. Buhârî ve Müslim'in Likâ ve Semâ Şartlarına İlişkin Tartışmalar	23

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ ALİ B. AHMED B. MUHAMMED EL-BERADÂNÎ'NİN HAYATI VE *EL-FEVÂİDÜ'L-HISÂNİ'L-AVÂLÎ'L-MÜNTEKÂTİ'S-SİHÂH ALÂ ŞARTİ'L-İMÂMEYN*

ADLI ESERİ

SONUÇ..... 69

KAYNAKÇA..... 70

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	adı geçen eser
a.s.	‘Aleyhi’s-selâm
b.	Bin/Oğlu
bkz.	Bakınız
bs.	Baskı
c.	Cilt
çev.	Çeviren
H.	Hicri
Nşr.	Neşreden
r.a.	Radıyallâhu ‘anh
s.	Sayfa
s.a.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
sy.	Sayı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
ts.	Tarihsiz
Yay.	Yayınevi/yayınları
H.z.	Hazreti

ÖZET

Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) kitaplarında sahîh hadisleri tahrîc ettiklerine dair açıklamaları bulunmaktadır. Ancak bu hadisleri tahrîc ederken hangi şartları koştuklarına dair bir beyanları yoktur. Bununla birlikte kitaplarını incelediğimizde ve eserlerine verdikleri isimlere baktığımızda belli bir noktaya kadar her iki imamın şartlarıyla ilgili bilgi edinme imkanı bulabilmekteyiz. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinden sonra bu kitaplar esas alınarak tasnif edilen diğer kitaplarda geçmekte olan "Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur" ifadesi *Sahîhayn*'da zikredilen bir râvinin söz konusu hadisin isnadında geçtiği anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Buhârî ve Müslim'in râvileri konusunda araştırma yapıldığında aralarında farklar olduğu görülmektedir. Buhârî, hafızası son derece sağlam râvilerin rivayetlerini ilgili bâba asıl hadîs olarak alırken, bir derece aşağıdaki râvilerin rivayetlerini sadece asıl olan hadîsleri desteklemek için tahrîc etmektedir. Müslim ise her iki râvi grubunu doğrudan bâba asıl hadîs olarak almaktadır. Buhârî ve Müslim arasındaki fark rivayet tarzlarında da ortaya çıkmaktadır. Buhârî, an'aneli rivayetlerde iki râvinin birbiriyle karşılaşmasını şart koşarken Müslim, muâsır olmalarını yeterli görmüştür. Buhârî gibi lika şartını ileri sürenler arasında bunun yanı sıra sema'nın yani işitmenin de şart olup olmadığı tartışma konusudur. Bazıları karşılaşmanın tek başına yeterli olduğunu savunurken ekseriyetin görüşü karşılaşmadan maksadın zaten işitmiş olmak olduğu yönündedir. Bağdat'ın önemli hadisçilerinden sayılan V. Hicrî asır âlimi Ahmed b. Muhammed el-Beradânî, Şeyhayn'ın şartlarını esas alarak bir kitap yazmıştır. Yazma olan bu eserin *el-Fevâidü'l-hisânü'l-avâli'l-müntekâtu's-Sihâh alâ şarti'l-İmâmeyn*'dir. İki cüz olup bir cüzü kayıp olan eseri incelediğimizde müstahrec tarzında tasnif edildiğini anlamaktayız. İçerisinde kırkdört hadis bulunmaktadır. Eserin bu cüzünü incelediğimizde müellifin kendi isnadlarıyla Buhârî ve Müslim'deki metinleri esas alarak kitabını telif etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Buhârî'nin ve Müslim'in şartının ne olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Sadece hadisin metninin *Sahîhayn*'da geçtiğini açıklamaktadır. Dolayısıyla eserin müstedrek değil daha çok müstahrec niteliğinde bir eser olduğunu anlamaktayız. Çalışmamız doküman analizi ve karşılaştırma yöntemleriyle sürdürülmüştür.

Anahtar kelimeler: el-Beradânî, Şart, Buhârî, Müslim, Râvi, Hadis.

SUMMARY

AHMED BİN MUHAMMED AL-BERADANI AND HIS WORK CALLED SELECTED BENEFITS ON THE CONDITION OF THE TWO İMAMS

There are statements in the books of Bukhari (d. 256/870) and Muslim (d. 261/875) that they narrated authentic hadiths. However, they do not state what conditions they met when compiling these hadiths. However, when we examine his books and look at the names of the same works, we can get information about their conditions up to a certain point. We understand that the criteria set by Bukhari and Muslim to include hadiths in their books exactly match the definition of authentic hadith. It is stated that the statement "This hadith complies with the conditions of Bukhari and Muslim", which is used in other books classified on the basis of these books after the Sahihs of Bukhari and Muslim, means that a narrator mentioned in the Sahih is mentioned in the attribution of the hadith in question. Hadith scholars stated that the fact that a narrator's narration was found in Sahihayn is a sign of accepting that narrator as trustworthy and acceptable. However, the presence of these narrators in the attribution of a hadith other than Sahihayn does not mean that the hadith is sound. Because, in order to understand whether a hadith is sahih, how and in what way it was narrated is important here. When research is done on the narrators of Bukhari and Muslim, it is seen that there are differences between them. While Bukhari takes the narrations of narrators with extremely strong memories as the main hadiths in the relevant chapter title, he cites the narrations of narrators a level below only to support the main hadiths. Muslim, on the other hand, directly takes both groups of narrators as the main chapter title. The difference between Bukhari and Muslim also emerges in their narration styles. While Bukhari required the two narrators to meet each other in (an'aneli) narrations, Muslim deemed it sufficient that they were contemporaries. Among those who put forward the condition of meeting, like Bukhari, the question is whether sema, that is, hearing, is also a condition. While some argue that encountering alone is sufficient, the majority believe that the purpose of encountering is to have already heard. Ahmed ibn Muhammad al-Baradani, who is considered one of the important hadith scholars of Baghdad and adheres to the Hanbali sect, wrote a book based on the conditions of Sheikhayn. The name of this manuscript is The high good benefits selected as Sahih according to the conditions of the two imams (*el-Fevâidü'l-Hisân el-Avâlî el-Müntekâtu's-Sihâh alâ Şarti'l-İmâmeyn*). When we examine the work, which has two parts and one part is missing, we understand that it is classified in mustahrec style. It contains forty-four hadiths. When we examine this part of the work, it is understood that the author compiled his book based on the texts in Bukhari and Muslim with his own references. It does not provide any information about what Bukhari's and Muslim's condition is. It only explains that the text of the hadith is in Sahihayn. Therefore, we understand that the work is not a mustedrec work but a self-contained work.

Keywords: al-Baradani, Condition, Bukhari, Muslim, Narrator, Hadith.

ÖNSÖZ

Buhârî ve Müslim'in kitapları sahîh hadîsler konusunda ilk başvuru kaynağı olmaları sebebiyle üzerlerinde çok fazla araştırmalar yapılmıştır. İlk olarak sadece sahîh hadîsleri toplayan kitap Buhârî'nin *Sahîh*'i, ardından Müslim'in *Sahîh*'i gelir. Ondan önceki kitaplar, içinde sahîh ile sahîh olmayanları birlikte bulunduran eserlerdir. Bu iki kitap hakkındaki yapılan çalışmalar arasında müstedrek ve müstahrecler de bulunmaktadır. Bu çalışmada incelediğimiz kitap da *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim* üzerine yapılan müstahrec türü bir çalışmadır. Zira kitabın müellifi hadîsleri kendi senediyle verdikten sonra Buhârî ve Müslim'in veya sadece birinin senedini zikretmektedir. Buhârî ve Müslim kitaplarının tüm sahîh hadisleri toplamadığı hem kendi beyanlarından hem de âlimlerin açıklamalarından anlaşılmaktadır. Öte yandan Şeyhayn dediğimiz Buhârî ve Müslim'in, hadisleri tahrîc ederken hangi şartları gözettiklerini ortaya koyabilmek için araştırmalar yapılmış hatta bu konuda müstakil kitaplar yazılmıştır.

Kitabının isminde *şarti'l-imameyn* ifadesi geçmekte olan V. Hicrî asır hadîs âlimlerinden Ebû Ali el-Beradânî'ye ait bit yazma eserin olduğunu öğrenen ve *Kütüb-i Sitte*'nin şartları konusunda araştırma kitabı da bulunan Danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Dilek, ilgili eseri yüksek lisans tezi olarak çalışmam konusunda beni teşvik etmiştir. Çalışmam boyunca akademik anlamda desteklerini esirgemeyen kıymetli hocama, ayrıca tezi baştan sona kadar okuyarak değerli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi İsa Akalın ve Dr. Öğr. Üyesi Tunahan Erdoğan hocalarıma çok teşekkür ederim. Bununla birlikte hadîs alanında Yüksek lisans ve Doktora yapan arkadaşlarıma değerli katkılarından dolayı minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

GİRİŞ

Tezin Konusu, Amacı ve Sınırları

Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîhayn*'daki şartları ifadesi kitaplarımızda sıklıkla geçen bir kavramdır. Bu kavram üzerinde araştırma yapmak, detaylı bir şekilde incelemek gerektiğini bilmekteyiz. Çünkü bu iki kitap sahîh hadisleri ihtiva etmeleri ve bu konuda ilk olmaları sebebiyle âlimler nezdinde büyük bir öneme sahiptir. Sünnet malzemesini sonraki nesillere aktaran bilgileri ihtiva eden *Sahîhayn*'la ilgili tartışma konusu olan problemlerden biri kitaplarını tasnif ederken koşmuş oldukları şartların ne olduğudur.

Bu çalışmanın temel amacı, kitabının isminde *Şartu's-Şeyhayn* ifadesi geçmekte olan bir yazma eseri ilim dünyasına tanıtmaktır. Müellif Ebû Ali el-Beradânî *el-Fevâidü'l-hisânü'l-avâlî'l-müntekâtu's-Sihâh alâ şarti'l-İmâmeyn* adlı eserinde Buhârî ve Müslim'in şartlarının ne olduğuna dair herhangi bir açıklamada bulunmuş mudur? Kitabın tasnifinde nasıl bir yöntem izlemiştir? Ayrıca *Şartu's-Şeyhayn* terimi ne anlama gelmektedir? Geçmişte ve günümüzdeki âlimler bu terimi nasıl anlamışlardır?

Bunun bunların tespisi için çalışmamızda doküman analizi ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in şartları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Ebû Abdullah İbn Mende'nin (395/1004) *Şurûtu'l-eimme fi'l-kırâeti ve's-semâi ve'l-münâveleti ve'l-icâze* bu konuda yazılmış ilk kitaptır. İbnu'l-Kayserânî diye meşhur, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Tâhir el-Makdisî'ye (507/1113) ait *Şurûtu'l-eimmeti's-sitte* ve *Kütüb-i Sitte*'den İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünen*'i dışındaki diğer beş kitabın şartlarını ele alan Ebu Bekr Muhammed b. Musa el-Hâzîmi'ye (584/1188) ait *Şurûtu'l-eimmeti'l-hamse* bu alanda yazılmış diğer kitaplardandır.

Buhârî ve Müslim'in kitaplarına hadisleri tahrîc etmedeki şartlarının tümü üzerinde değil de sadece bir şartı üzerine yapılan bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Bu anlamda İbn Rüseyd el-Fihri es-Sebtî (ö.721/1321) tarafından te'lif edilmiş *es-Senenü'l-ebyen ve'l-mevridu'l-em'an fi'l-muhâkemeti beyne'l-imâmeyni fi's-senedi'l-mu'an'an* adlı eserde Buhârî ve Müslim'in lika ve muâsara şartlarını geniş bir şekilde örnekleriyle ortaya koymaya çalışmaktadır. Çağdaş araştırmacılardan Hâlid Mansur Abdullah Düreys'in hazırlamış olduğu *Mevkıfu'l-İmâmeyn el-Buhârî ve Müslim min iştirâti'l-lukyâ ve's-semâi fi's-senedi'l-muan'ani beyne'l-müteâsirine* adlı eserde lika ve muâsara şartlarını incelemeye çalışmaktadır.

Buhârî'nin hadîs ilmindeki metodunu inceleyen Dr. Yusuf el-Kettânî'nin *Menhecu'l-Îmâm el-Buhârî fi ilmi'l-hadîs* adlı eserinde, Dr. Emin Muhammed el-Kudât ve Dr. Şeref Mahmud el-Kudât tarafından kaleme alınmış "*Kıyâsu Şarti'l-Buhârî fi't-Tabakât*" adlı makalesinde, Müslim'in metodunu incelediği Dr. Muhammed Abdurrahman Tavâlibe'nin *el-Îmâm el-Müslim ve menhecuhu fi sahihihi* adlı kitabında bu konuda önemli bilgilere rastalamak mümkündür.¹

Yukarıda sözü edilen eserler ile birlikte Türkçe pek çok eser ve makaleye başvurmuş bulunmaktayız. Bu anlamda Mehmet Dilek'in *Kütüb-i Sitte'nin Şartları Etrafında Gelişen Tartışmalar*, Fuad Sezgin'in *Buhârî'nin Kaynakları*, Mehmet Eren'in *Buhârî'nin Sahîhi ve Hocaları*, Ömer Özpınar'ın *Hadîs Edebiyatının Oluşumu* adlı eserler bilgi edindiğimiz kitaplar olmuştur. Ayrıca Mehmet Emin Özafşar, Kamil Çakın ve Musa Erkaya tarafından kaleme alınmış eser karizması bağlamındaki makaleler, istifade etmiş olduğumuz kaynaklar arasındadır. Bu eserlerin dışında konumuzla ilgili daha pek çok şerh, kitap ve makaleye de başvurmuş bulunmaktayız.

¹ Mehmet Dilek, *Kütüb-i Sitte'nin Şartları Etrafında Gelişen Tartışmalar*, İlahiyat, 2020. s. 18-20.

BİRİNCİ BÖLÜM

BUHÂRÎ VE MÜSLİM'İN *SAHÎHAYN*'DAKİ ŞARTLARI

Tezimizin konusu olarak ele aldığımız yazma eser, V. hicrî asır âlimlerinden Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Beradânî'nin (ö.498/1105) *el-Fevâidü'l-hisânü'l-avâlî'l-müntekâtu's-Sihâh alâ şarti'l-İmâmeyn* adlı cüzüdür. Eserin isminden hareketle ilk bakışta Buhârî ve Müslim'in şartları üzerine telif edilmiş istidrak türü eser olduğu akla gelmektedir. Ancak kitap incelendiğinde bunun müstahrec türü bir kitap olduğu anlaşılmaktadır. Kitapta sadece iki yerde şartlara vurgu yapılmaktadır. Yeri geldiğinde buna değinilecektir. Bu bölümde kitabın başlığındaki *şartu's-Şeyhayn* ifadesinden hareketle *Sahîhayn*'ın şartları konusunda bazı bilgileri vermek yerinde olacaktır.

1.1. Buhârî ve Müslim'in Şartları Konusunda Âlimlerin Görüşleri

el-Müstedrek kitabının sahibi ve istidrak alanında en öncü âlimlerden sayılan Hâkim en-Neysâbûrî (ö. 405/1014), Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîhayn*'da kendilerine has şartlarının olduğunu belirtmiştir. Bu iki musannıfın hadîsin sahîh olmasının dinî açıdan öneminden ve ihtiyatlarından dolayı rivayetleri kitaplarına alma konusunda çok gayret gösterdiklerini şu ifadeleriyle izah etmiştir: “Müslim b. el-Haccâc, kitabının mukaddime bölümünde, hadisleri üç râvî grubuna (Tabaka) göre tahrîc etmiş, Buhârî ise eserine aldığı ve sahîh kabul ettiği hadislerin sıhhati hususunda bir görüşe sahip olabilmek için çok gayret göstermiştir.”²

Begavî (ö. 516/1122) de *Mesâbîhu's-sünne* adlı eserinde *Sahîhayn* dışında kitabına almış olduğu hadislerin büyük çoğunluğunun sahîh olduğunu ancak isnadlarının sıhhatinin *Sahîhayn*'da koşulan şartların derecesine ulaşamadığını ifade etmiştir. Ona göre bir hadisin zikre değer olup amel edilebilmesi için mutlaka *Sahîhayn*'ın şartlarına uygun olması gerekmemektedir. Nitekim hükümlerin çoğu hasen tarîklerle gelen hadîslerle sabit olduğu görülmektedir.³ Hâkim ve Begavî, Buhârî ve Müslim'in şartlarından icmalen bahsetseler de,

² Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Medhal ile's-sahîh*, thk. Rebî' b. Hâdî Ömer el-Medhalî, Darü'r-Risâle Beyrut (1984) s.112.

³ Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meşâbîhu's-sünne*, thk. Darü'l-Ma'rife, Beyrut (1987) I,110.

Buhârî ve Müslim'in bu şartları sarâhaten açıklayıp açıklamadıklarından ve buna bağlı olarak söz konusu şartların ne tür metotlarla tespit edilmesi gerektiğine dair tafsili bir izah yapmamışlardır.

Öte yandan İbn Tâhir el-Kayserânî (ö. 507/1113), Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'den (ö. 303/915) oluşan beş imamın hiçbirinden 'ben kitabımda hadisleri şuna göre tahrîc etmeyi şart koştum' şeklinde bir nakil gelmediğini ancak kitapları incelendiğinde her birinin şartlarının bir dereceye kadar anlaşılabilirliğini söylemiştir.⁴ Zerkeşî de (ö. 794/1392) bu görüşünde onu desteklemiştir.⁵ Yine yedinci hicrî asır âlimlerinden el-Münzirî (ö. 656/1258) hadis imamlarından naklederek Buhârî ve Müslim'den hadisleri kitaplarında falanca şarta göre yazmayı şart koştuklarına dair bir nakil gelmediğini, bu şartları ancak kitaplarını ve kitaplarındaki rivayetleri inceleyen kimsenin bilebildiğini ifâde etmiştir.⁶ Aynı şekilde İbn Hacer de (ö. 852/1449) belli bir şart koştuguna dair Buhârî'den bir açıklama sadır olmadığını, bunun ancak kitabının isimlendirilmesi ve Buhârî'nin tasarruflarının incelenmesiyle bunların ortaya çıktığını söylemektedir.⁷

Sehâvî de (ö. 902/1497) Nevevî gibi birçok âlimin ifâde ettiği üzere Buhârî ve Müslim'in *Sahihayn*'da ya da başka bir eserde açıkça bir şart belirtmediğini, bu şartların ancak iki kitabın ayrıntılı olarak incelenmesiyle bilinebileceğini ve bu sebeple imamların bu konuda ihtilaf ettiklerini söylemiştir.⁸

Neticede Şeyhayn'ın hadisleri kitapların tahrîc etme şartlarının tespiti ancak *Sahihayn* üzerine yapılan incelemelerle mümkün olabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim konuyla ilgili yapılan ihtilafların da temel sebebi budur.

Öte yandan Buhârî ve Müslim'in eserleri üzerinden yapılan incelemelerin müelliflerinin sıhhat şartlarını tespit etmemizi mümkün kılması söz konusu kitaplarda sadece

⁴ Ebû'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî eş-Şeybânî, *Şürûtü'l-e'immeti's-sitte*, thk. Hüsâmuddîn el-Kudsî, Darü'l-kudüs, Kahire 1357, s.10.

⁵ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *en-Nüket 'alâ Mukaddimeti İbni's-Şalâh*, thk. Zeynelâbidîn b. Muhammed b. Belâferîc, Riyad 1419/1998, I,266.

⁶ Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, *Cevâbü'l-hâfîz Ebî Muhammed 'Abdil'azîm el-Münzirî el-Mısrî 'an es'ile fi'l-cerh ve't-ta'dîl*, Abdülfettâh Ebû Gudde Ümerâ'ü'l-mü'minîn fi'l-hadîs adlı çalışmasıyla birlikte yayımlamıştır (Halep 1411) s.90.

⁷ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *en-Nüket 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, thk. Hişâm b. Ali e's-Saadini ve Nâdir mustafa Mahmud, El-mektebetü'l-islamiye 1425, I,75.

⁸ Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs bi-şerhi Elfıyyeti'l-hadîs li'l-'Irâkî*, thk. Ali Hüseyin Ali, Kahire (1424/2003), I,66.

sahih hadisleri toplamayı kast etmiş olmalarıyla mümkündür. Neyse ki Buhârî kitaba verdiği isimle, Müslim de kitabına yazdığı mukaddimeyle kasıtlarına dair işaretleri sunmuşlardır.⁹

Kurtubî (ö. 656/1258), Şeyhayn'ın eserlerine sadece sahih hadisleri aldıklarını izah ettikten sonra, Buhârî ve Müslim'in şartları ifadesinden yalnızca sıhhatin anlaşılması gerektiğini öne sürmüştür.¹⁰

İbn Hacer el- Askalânî (ö. 852/1449) *Hedyü's-sârî* adlı eserinde Buhârî'nin *Sahîh*'ine vermiş olduğu isimden hareketle şu çıkarımda bulunur: “Anlaşılmaktadır ki Buhârî kitabında sıhhati şart koşmuş ve sadece sahîh hadislere yer vermiştir. Onun asıl amacı budur. Bu durum, Buhârî'nin eserini ‘*el-Câmiu's-sahîhu'l-müsnedü min hadîsi Rasûlillah ve sünenihi ve eyyâmihi*’ şeklinde isimlendirmesinden ve konuyla ilgili imamlardan aktardığımız açık rivayetlerden anlaşılmaktadır.”¹¹

Aynı şekilde İbn Hacer başka bir eserinde konuyu şöyle izah etmiştir: “Buhârî eserini ‘*el-Câmiu's-sahîhu'l-müsnedü'l-muhtasar min umûri Rasûlillah ve sünenihi ve eyyâmihi*’ şeklinde isimlendirmiştir. Biz ‘*el-Câmi*’ sözünden eserini belli bir konuya tahsis etmediğini anlamaktayız. Nitekim o, eserinde ahkâm, fezâil, geçmiş ve gelecekteki işlerle ilgili haberler ve bunun dışında âdap ve rekâik konularına dair rivayetlere yer vermiştir. ‘*es-Sahih*’ sözü ile de her ne kadar başkalarının Buhârî’yi tenkit ettiği noktalar olsa da kendisince zayıf olan rivayetleri eserine dâhil etmediğini anlamaktayız. ‘*el-Müsned*’ sözüyle ise asıl maksadının; ister sözlü ister fiili ister takriri olsun isnâdı muttasıl olarak sahâbeden birine ondan da Peygamber’e (s.a.v) ulaşan hadisleri tahrîc etmek olduğunu ve bu kitapta söz konusu maksada muhâlif olarak gelen hadislerin ancak arizî ve tâbî olarak geldiği, asıl maksat olarak gelmediğini anlamış olduk. İşte bu Buhârî'nin kitabına verdiği isimden anlaşıldır”¹².

Buhârî'nin *Sahîh*'iyle aynı ismi taşıdığı için İbn Hacer'in Müslim'in *Sahîh*'inin isimlendirilmesi hakkında da mezkûr çıkarımlar da bulunduğu söylenebilir.

1.3. Şartu's-Şeyhayn Tabiri

Hadîs kitaplarında geçen *Şartu's-şeyhayn* ifadesinin ne anlama geldiğine dair âlimlerin farklı izahları mevcuttur. İbnü's-Salâh (ö. 643/1245), Müslim'in şartı konusunda şu ifadelerle yer vermiştir: “Müslim'in *Sahih*'inde koştığı şart; hadisin senedinin, başından

⁹ Koçyiğit, *Hadis Terimleri*, s. 66; Dilek, *Kütüb-i Sitte'nin Şartları*, s. 93-95.

¹⁰ Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîşi kitâbi Müslim*, thk. Muhyiddin Dîb Müstû, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Bûdeyvi ve Mahmûd İbrâhîm Bezzâl, Beyrut (1417/1996), I,98.

¹¹ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, thk. Âdil Mürşid ve Âmir, Darü'r-risâletü'l-âlemiye 1434, I,11.

¹² İbn Hacer, *en-Nuket 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, I,75.

sonuna kadar bir sika râvînin başka bir sika râvîden nakletmesi sûretiyle muttasıl olması ve aynı şekilde şâzlık ve illetten sâlim olmasıdır. Aynı zamanda bu sahîh hadisin de tanımıdır. Zira bu vasıfları taşıyan herhangi bir hadisin sahîh olduğu hususunda ehl-i hadis arasında ihtilaf yoktur”.¹³

Daha sonra el-Münzirî (ö. 656/1258), mezkûr tanıma getirilen bir itiraza değinerek şunları ifade etmiştir: “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *Sahîhayn*’daki sahih hadisi ‘başından sonuna kadar âdil ve zâbit bir râvinin, kendisi gibi âdil ve zâbit olan bir râviden nakletmesi suretiyle senedi muttasıl olan müsned bir hadis’ şeklinde tanımlayanlara ‘*Sahîhayn*’da falan râvîden rivâyette bulunulmuş, oysaki onun hakkında (zayıf olduğuna dair) birtakım şeyler söylenmiştir.’ diyerek suâl edilse; ‘o falan kimse, *Sahih*’inde kendisiyle ihticâc eden kimseye göre âdil ve zâbittir’ şeklinde cevap verirler”.¹⁴ Diğer bir ifade ile başka alimler söz konusu râviler hakkında konuşmuşsa da Buhârî ve Müslim açısından söz konusu râviler sika râvîlerdir.

Kurtubî de (ö. 656/1258) bu görüşü benimseyerek şöyle demiştir; “Buna göre onların şartı, kendilerine göre sahîh kabul ettikleri rivayetleri eserlerine almaktır. Buradan bu iki kitabın içerdiği rivayetler hakkında eleştiri getirilemeyeceği neticesi çıkarılamaz. Çünkü o ikisine gizli kalan bir kusur başka münekkittlere zahir olabilir. Ancak işaret edilen bu mana çok nadir vuku bulduğu için pek itibar edilmemiştir.”¹⁵

Müslim’in (ö. 261/875), Ebu Hüreyre’nin hadisi ile ilgili bir soru sorulduğunda “Bu hadis bana göre sahihtir.” şeklinde cevap vermesi üzerine soru soranın tekrar “O halde onu neden eserine koymadın?” sorusu üzerine Müslim’in “Bana göre sahih olan her şeyi bu esere koymadım. Ben buraya sadece ulemanın üzerinde icma ettiklerini koydum.”¹⁶ şeklinde cevap niteliğindeki sözünün tefsiri hususunda âlimler ihtilafa düşmüşlerdir.

İbnü’s-Salâh bu hususta şöyle demektedir: “Bu açıklama gerçekten sorunludur. Zira Müslim, kitabına ulemanın sıhhati hakkında ihtilaf ettiği hadisleri de almıştır. Bu hadisler alimlerin onların hadisinin sıhhatinde ihtilaf edip icma etmemiş oldukları zikrettiğimiz ve

¹³ Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhüddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Şıyânetü Şahîhi Müslim mine’l-ihlâli ve’l-ğalaṭ ve himâyetühû mine’l-işkâti ve’s-saḳaṭ*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Beyrut (1404/1984). s.72; Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Darü’ltûras el-arabî, Beyrut (1392), I,15.

¹⁴ Münzirî, *Cevâbü’l-hâfız el-Münzirî*, s.91.

¹⁵ Kurtubî, *el-Müfhim*, I,98.

¹⁶ Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-şahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire (1955-1956) 1,304, Hadis no. 404. Bu aktarım eserin ana metninde mi Mukaddime kısmında mı yer alıyor? Mukaddime kısmındaysa belirtilmeli.

zikretmediğimiz ravilerden gelmektedir. Ben bu konuya iki farklı yanıt verdim. Birincisi; Müslim bu sözü ile her ne kadar bazı kimselere göre belirli hadislerde tam olarak bulunmasa da kendisine göre, icma edilen sahih hadisin şartlarını taşıyanları eserine aldığını kastetmiştir¹⁷. İkincisi; Müslim, bu sözüyle güvenilir hadis imamlarının doğrudan metninde veya isnadında ihtilaf ettikleri hadisleri kitabına koymadığını kastetmiş, ihtilaflarının sadece ravilerinin bir kısmında olduğu hadisleri kitabına koymadığını kastetmemiştir. Bu, Müslim’in sözünden açık bir şekilde anlaşılandır. Zira Müslim, bu sözünü, Ebu Hüreyre’nin ‘Kuran okunduğu zaman susup dinleyin’ rivayeti sahih midir? diye kendisine sorulduğunda “hadis bana göre sahihtir” diye cevap verip ardından tekrar “O halde neden buraya koymadın?” diye sorulunca söylemiştir. Bununla beraber kitabında kendisine göre sahih olduğu için hadis imamlarının isnadında veya metninde ihtilaf ettikleri rivayetlere yer vermiştir. Bu, Müslim’in dikkatinden kaçması veya başka bir sebepten olabilir. Ben yakın zamanda bu sözün doğru vechini sebepleriyle beraber yazmışım.”¹⁸

Nevevî, bu son itiraza farklı bir cevap vermiştir. Bu cevaba göre *Sahîh* ’indeki hadisler Müslim’in nezdinde icma edilen hadis niteliğindedir ve Müslim’in bu hususta başkasını taklid etmesi gerekmez.¹⁹ Kurtubî (ö. 656/1258) ise Müslim’in icmâdan kastının kendi karşılaştığı münekkî ve hadis âlimlerinin icması olduğunu belirtmiştir.²⁰

Muhammed b. Tahir de (ö. 507/1113), icma fikrini benimsemiş ve şöyle demiştir: “Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim’in (ö. 261/875) şartı, sağlam münekkîtler arasında ihtilaf olmaksızın meşhur bir sahâbîye kadar gelen bütün râvîlerinin güvenilirliği üzere icmâ edilmiş hadisleri tahrîc etmeleridir. Şayet sahâbînin iki veya daha fazla râvîsi varsa bu güzeldir. Eğer tek râvîsi bulunuyorsa ve hadisin tariki ona sahih bir şekilde ulaşıyorsa Buhârî ve Müslim bu hadîse de kitaplarında yer verir.”²¹

Bu açıklamaya göre onun Müslim’in zikrettiği icmânın râvîlerin güvenilirliği hususunda olduğunu anladığı anlaşılmaktadır. Ancak Irâkî (ö. 806/1404) Muhammed b. Tâhir’in bu görüşüne Buhârî ve Müslim’in râvîlerinden bir kısmının Nesâî tarafından zayıf görüldüğünü belirterek itiraz etmiştir²².

¹⁷ Irâkî’de İbnü’s-Salâh’ın, bu cevabını desteklemektedir. Bkz. Irâkî, *Şerhu’t-Tebşıra ve’t-Tebşıra ve’t-tezkire*, thk. Abdüllatif El-hemim ve Mahir Yasin el-Fahıl, Dârü’l-kütübî’l-İlmiye, I, 116.

¹⁸ İbnü’s-Salâh, *Ulûmü’l-hadîs*, thk. Nûrüddîn İtir, Darü’l-fikir, Suriye 1406 s.20; Sıyânetü sahihi Müslim, s.74.

¹⁹ Nevevî *Şerhu’l- İmam-ı Nevevî*, c. I, s. 16, 4, 123.

²⁰ Kurtubî, el- Müfhem, I, 100.

²¹ Muhammed b. Tahir, *Şurûtu eimmeti’s-Sitte*, s.10. Zerkeşî de bu görüşü destekleyerek eserinde nakletmiştir. Bkz. Zerkeşî, en-Nüket, I, 266.

²² Ebü’l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdîrrahmân el-İrâkî, *Şerhu’t- Tebsıra*, I, 126.

Sehâvî (ö. 902/1497), Buhârî ve Müslim'den önceki kimselerin Buhârî ve Müslim'in râvilerini zayıf görmesinin, İbn Tâhîr'in *Sahîhayn*'daki râvilerin sika olduğu konusunda ittifak olduğu iddiasına zarar vermiyeceğini belirtmiştir. Zira Buhârî ve Müslim, râvileri hakkında söylenenleri cerh sebebi olarak görmüyor ve kendilerine göre mutemed olan cumhurun sözünü icma olarak kabul ediyor olabilirler.²³

Suyûtî, (ö. 911/1505), Buhârî ve Müslim'in eserlerini tasnif edene kadar sika oldukları hususunda icma edilen kimselerden hadis tahrîc ettiklerini dolayısıyla *Sahîhayn* tasnif edildikten sonra Nesâî'nin bu râvilerin zayıf olduğunu söylemesinin bir problem oluşturmayacağını ifade etmiştir²⁴. İbn Hacer (ö. 852/1449), Nesâî'nin bu görüşü kendi içtihadıyla ya da bir muasırından nakil ile söylenmişse söz konusu cevabın yerinde olacağını, ancak bu görüşü kendinden önce yaşayan birinden nakletmişse herhangi bir etkisi olmayacağını söylemiştir. İbn Hacer devamla söz konusu itiraza muhtemel bir cevap olarak, İbn Tahîr'in söylediği durumun Buhârî ve Müslim'in temel prensibi olduğu fakat başka kuvvetli bir sebebin bulunması durumunda bu prensipden taviz verebileceklerini ifade etmiştir.²⁵

Buraya kadar zikredilen âlimlerin Müslim'in sözüne getirdikleri yorumlar bu şekilde iken Bulkînî (ö. 805/1403), farklı bir bakış açısıyla Müslim'in 'icma edilenler' sözü ile kastettiğinin Ahmed b. Hanbel, (ö. 241/855) Yahyâ b. Maîn, (ö. 233/848), Osmân b. Ebî Şeybe, (ö. 239/853), Said b. Mansur el-Horasânî' (ö. 227/842) olduğunu söylemiştir²⁶. Ancak Bikâî (ö. 885/1480) onu, iddiasını delillendirmediğini söyleyerek eleştirmiştir²⁷.

İbn Hacer, Hâzîmî'den (ö. 584/1188) özetle naklederek sahîh hadisin şartının râvisinin Müslüman, sadık, tedlis yapmayan, ihtilat etmeyen, adalet sıfatlarına haiz, zâbit, hafız, sağlam zihinli, az hata eden ve itikadî sağlam olduğu bir hadis olarak açıklamıştır.²⁸

²³Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, 66.

²⁴ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad 1994, 2005, s.I, 134.

²⁵ es-Süyûtî, *Tedrib*, I,34.

²⁶ Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Reslân b. Nasîr b. Sâlih el-Kinânî, *Mehâsinü'l-işlâh fî tazmîni Kitâbi İbni's-Şalâh*, thk. Âişe bint. eş-Şâtî, Kahire 1409, s.162.

²⁷ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî el-Bikâî, *en-Nuketü'l-vefîyye bimâ fî şerhi'l-elfiye*, thk. Mahir Yasin al-Fahîl, Kahire 1428 I, 128.

²⁸ İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, s. 13; Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân b. Hâzîm el-Hâzîmî el-Hemedânî, *Şürûtü'l-e'immeti'l-hamse*, thk. Zâhid el-Kevserî'nin tashihiyle Hüsâmeddin el-Kudsî tarafından yayımlanmıştır, Dimaşk 1346 s.31.

1.4. Bir Hadise Şeyhayn'ın Şartına Göredir Demek Ne Anlama Gelir?

Nevevî (ö. 676/1277) bir hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre olmasını, râvîlerinin *Sahîhayn*'da yer alması olarak açıklamıştır²⁹. Irâkî (ö. 806/1404) Nevevî'nin bunu İbnü's-Salâh'tan (ö. 643/1245) aldığını söylemiştir. Zira İbnü's-Salâh, Hâkim'in *Müstedrek*'inden bahsederken; “eserine Şeyhayn'ın şartlarına uyduğunu düşündüğü rivayetleri almıştır ve şunu da eklemiştir. Buhârî ve Müslim kitaplarına bu hadisin râvîlerinden hadis tahrîc etmişlerdir.” şeklinde bir ifâde kullanmıştır.

Ayrıca Irâkî, İbn Dakîku'l-İd'in de (ö. 702/1302), Hâkim'in (ö. 405/1014) tasarruflarını bu şekilde yorumladığını söylemiştir. Nitekim o, Hâkim'den; bir hadisi Buhârî'nin şartına göre sahih gördüğünü naklediyor. Sonra da mezkûr hadisin senedinde, Buhârî'nin kitabında zikretmediği bir râvînin bulunduğunu söyleyerek Hâkim'e itirazda bulunuyordu. Irâkî, Zehebî'nin (ö. 748/1348), *Muhtasaru'l-Müstedrek*'te yaptığının da bundan farklı olmadığını söyledikten sonra itirazını şöyle sürdürmektedir; “Oysaki onlar bunu yanlış anlamışlardır. Hâkim en-Neysaburi, onların anladığının aksine maksadını kitabının başında açıkça söylemiştir; “Allah'ın yardımıyla râvîleri sika olan ve Şeyhayn ya da ikisinden birisinin benzeriyle ihticâc ettiği hadisleri tahrîc edeceğim.” Hâkim en-Neysâbü'rî, burada ‘bi misliha’ sözüyle benzer râvîleri kastetmektedir. Birebir aynı râvîleri kastetmemektedir. Eğer zamir hadîslere râci olsa benzer hadisleri kastetmiş olması da muhtemeldir. Ancak benzer hadislerle olması o hadislerin birebir aynı râvîleriyle olduğu akla gelebilir. Bu da tartışma götüren bir konudur³⁰.”

İbn Hacer (ö. 852/1449) hocası Irakî'nin bu yorumuna itiraz etmiştir. Ona göre Hâkim'in tasarrufları Irakî'nin dediği iki ihtimalden sadece birisini yani sonuncusunu güçlendirmektedir. Zira Hâkim eserinde; Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 256/870) ya da sadece birisinin, râvîlerinden rivayette bulunduğu bir hadis tahrîc ederse Şeyhayn'ın ya da birisinin şartına göre sahihtir' der. Eğer Şeyhayn söz konusu hadisin bazı râvîlerinden rivayette bulunmamış ise sadece ‘sahihu'l-isnad’ der. Bu durumu; Hâkim'in kitabındaki Tevbe babında, Ebu Osman'ın (ö. 120 gibi /738) Ebû Hüreyre'den (ö. 58/678) “*rahmet ancak şakîden çekilir*” rivayeti hakkında “Bu isnadı sahih olan bir hadistir. Buradaki Ebu Osman, en-Nehdî (ö. 100/718-19) değildir. Eğer en-Nehdî olsaydı hadisin Şeyhayn'ın şartlarına uyduğuna hükmederdim.” sözü ortaya koymaktadır. Hâkim'in bu sözü onun, Şeyhayn'ın;

²⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürrî en-Nevevî, *İrşâdü tullâbi'l-hakâ'ik ilâ ma'rifeti süneni hayri'l-halâ'ik*, thk. Abdülbârî Fethullah es-Selefi eser üzerinde hazırladığı yüksek lisans çalışmasını daha sonra yayımlamıştır, Medine (1408/1987) I, 124.

³⁰ Irâkî, *Şerhu't- Tebsıra*, I, 128; *et-Taқыid ve'l-izâh limâ uṭlika ve uḡlika min Muḳaddimeti'bni's-Şalâh*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine 1389, s.30.

râvilerinden tahrîc etmediği sürece hadisi onların şartına uygun görmeyeceğini göstermektedir. Bu da İbn Dakîku'l-İd (ö. 702/1302) ve diğerlerinin iddia ettiği görüşün birebir aynısıdır³¹.

1.5. *Sahîhayn*'ın Râvilerinin Durumu

Şeyhayn'ın şartlarıyla hadis tashih metodunun yaygınlaşması, konuya bağlantılı olarak başka tartışmalara da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalardan en barizi *Sahîhayn*'da bulunan râviler hakkında câri olmuştur. Nitekim Buhârî'nin *Sahîh*'inde bir râvîden hadis tahric etmesi, tek başına söz konusu râvinin ta'dilini ifade etmekte midir?, râvîlerin durumları her hadis için farklı şekillerde zuhur etmekte midir?, râvîlerin şeyhleriyle olan irtibatları ve bu irtibatlar neticesinde belirlenen tabakalar Müslim ve Buhârî'nin sıhhat şartlarıyla alakalı mıdır? vb. sorular, sonraki dönemlerde alimlerin gündemine girmiştir. Bu başlık altında söz konusu tartışmalar icmâli olarak incelenecektir.

1.5.1. Herhangi Bir Râvinin *Sahîhayn*'da Bulunması Râvî İçin Mutlak Ta'dil İfade Eder mi?

Bir hadisin; Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 256/870) ya da sadece ikisinden birisinin, râvilerinden rivayette bulunduğu bir senedle bulunması o hadisin Şeyhayn'ın ya da ikisinden birisinin şartlarına uyduğu anlamına gelir mi?

Zehebî (ö. 748/1348), Buhârî'den şöyle bir nakilde bulunmaktadır: “Ali b. el- Medîni (ö. 234/848-49), bana Horasan şeyhlerini soruyor, ben de ona Muhammed b. Selam'ı söylüyordum. Ancak onu tanımıyordu. Tâ ki bir gün bana; ‘Ey Ebu Abdullah sen kimi översen biz ondan razıyız.’ dedi³². Benzer bir tavır Dârekutnî'de de görülmektedir. O, talebesi Hâkim'in Iraklı bazı muhaddislerin durumunu sormasına cevaben onların güvenilir olduğunu söylemiş ve Buhârî'nin kendileriyle ihticac ettiğini buna delil olarak göstermiştir³³. Bu nakiller Buhârî'nin metodunun hem kendisinden önceki hem de kendisinden sonraki alimler tarafından tasdik edildiğini gösterir niteliktedir.

Ebu Bekr el-Hâzîmî (ö. 584/1188) ise Buhârî ve Müslim'in mezhebinin, âdil râvinin durumunu âdil hocaları bağlamında değerlendirmesi olduğuna dikkat çekmiş; bunu, bazı

³¹ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ Kitâbi'bni's-Şalâh*, thk. Rebî' b. Hâdî Umeyr, Medine 1984, I, 320. Sehâvî de İbn Hacer'e bu konuda muvafakat etmektedir. Bkz. Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, I,69.

³² Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dîmaşkî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut (1422/2001) II, 322.

³³ Hâkim, *Su'âlâtü'l-Hâkim en-Nisâbü'rî li'd-Dârekutnî fi'l-cerh ve't-ta'dil*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Riyad (1404/1984), s.270, 286, 189.

güvenilir râvîlerin hadisleri sahih ve sabit iken bazılarının hadisinde birtakım değişiklikler yapılmasıyla gerekçelendirmiştir. Ona göre bu anlaşılması zor bir konudur³⁴. İbnü's-Salâh (ö. 643/1245) aynı minvalde açıklamada bulunarak bir râvînin sadece Müslim'in *Sahîh*'inde bulunmasıyla onun şartından sayılabileceğini zanneden kimsenin hataya düşeceğini, onun şartının ancak söz konusu râvîden nasıl ve ne şekilde rivâyette bulunduğunu anlayarak öğrenilebileceğini söylemiştir³⁵. Yine İbn Hacer; bir isnadın ricalinin *Sahihayn*'ın ricâlinden olmasının, illetli ve şâz olması ihtimalinden dolayı bu isnadla gelen hadisin sahih olmasını zorunlu kılmayacağını açıkça belirtmiştir³⁶.

Zehebî (ö. 748/1348) bu meseleyi detaylandırmış ve Şeyhayn'ın kendisinden rivayette bulunduğu kimseleri iki kısma ayırmıştır; Birinci kısım; asıl bölümlerde kendileriyle ihticâc ettikleri râvîlerdir. İkinci kısım; mütâbî, şâhid ya da itibar için kendisinden rivayette bulundukları kimselerdir. Şeyhayn'ın ya da ikisinden birisinin rivayette bulunduğu ve bir hadis imamı tarafından sika olduğu belirtilmemiş veya cerh edilmemiş kişi sikadır, hadisi kavîdir. Şeyhayn'ın ya da ikisinden birisinin ihticâc ettiği kişi, hakkında cerh bulunan biri ise; Cumhur, sika olduğunu söylemesine rağmen getirilen bu cerh, bazen taassuptan kaynaklı olabilir. Aynı şekilde bahse konu râvînin hadisi de kavî kabul edilmiştir. Bazen de râvînin gevşek davranması ve hıfzından kaynaklanabilir ve bu râvî hadisleri tek tek incelenmesi gereken bir râvîdir. Böyle olan râvînin hadisi, sahihin en düşük mertebelerinden birisi olarak isimlendirdiğimiz hasen mertebesinin altına düşmez. Şu halde iki kitapta da Buhârî ya da Müslim'in ana bölümlerde kendisiyle ihticâc ettiği kişiler arasından rivayetleri zayıf olan yoktur. Aksine ya hasen ya da sahîhtirler. Onların şevâhid ve mütabeât türünden, kendisinden rivayette bulunduğu kimselerden hıfzında hafif kusur olan ve sikahı hususunda tereddüt edilen kimseler de vardır. Şu halde *Sahîhayn*'da kendisinden hadis tahrîc edilen râvîler açık bir delil olmadıkça terk edilemez. Ancak sahih hadîsin dereceleri, sika râvîlerin ise tabakaları vardır. Mutlak olarak sika olduğu söylenen kimse, hakkında cerh bulunan kimse gibi değil veyahut hafızasının kötülüğü ve talep konusundaki çabası hakkında olumsuz kanaat bildirilen kimse zayıf sayılan kimse gibi değildir. Zayıf kabul edilip kendisinden rivayette bulunulan kimse ise rivayeti terkedilen kimse gibi değildir. Aynı şekilde rivayeti terk edilen kimse,

³⁴el-Hâzımî, *Şurutu eimmeti'l- hamse*, s.35; Nevevî, İbn Hacer ve Suyûtî de bu görüşü desteklemiştir. Bkz. en-Nevevî, *Şerhu Müslim*, I, 26; İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Salâh*, I, 314; Suyûtî, *et-Tedrib*, I, 139.

³⁵ İbnü's-Salâh, *Sıyânetü Sahîhi Müslim*. s.100.

³⁶ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Salâh*, I, 274.

yalanla itham edilen ya da yalancı kabul edilen kimseyle aynı değildir. Tercih ise rivayetlerin teâruzu halinde ortaya çıkar³⁷.

İbn Hacer (ö. 852/1449) *Nüket*'inde *Müstedrek*'teki Şeyhayn'ın şartlarıyla ilgili değerlendirme yaparken, *Müstedrek*'in her kısmının yeniden bölümlenebilecek şekilde kısımlardan oluştuğunu ifâde etmiştir. Bu kısımlardan ilki Hâkim'in zikrettiği hadisin isnadının, *Sahîhayn*'da ya da birisinde râvileriyle icmâen ihticac edilen ve illetten salim olan bir isnad olmasıdır. İbn Hacer, ilk kısmı açıklama sadedinde illetlerden arınmış olma kaydını, râvileriyle icmâen ihticâc edilmesiyle birlikte aralarında müdellis veya ömrünün sonlarında ihtilat eden râvîlerin de bulunduğu isnadları tanım dışında bırakma gayesiyle getirdiğini ifâde etmiştir. Ona göre; Buhârî ve Müslim genellikle, başka bir tarîkten hadisi işittiklerine dair kesin bir bilgi olmadıkça müdellis râvinin ve ihtilattan önce alındığı bilinmeyen muhtelit kimsenin rivayetlerini almadıklarından ötürü *Sahîhayn*'da zikredilmiş de olsa bu iki husus anlaşılmadan bu türden râvîleri içeren bir isnad hakkında Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygundur demek doğru olmaz. Eğer söz konusu iki şart yerine gelmişse yani *Sahîhayn*'da geçen müdellis râvîlerin söz konusu isnadda tedlis yapmadığı ve muhtelit râvîlerin ihtilatından önce rivayette bulunduğu tespit edilirse bu kısım isnad için Şeyhayn'ın ya da birisinin şartına uygun olduğu söylenebilir.

İkinci kısmı ise İbn Hacer; isnadında, Buhârî ve Müslim'in ihticâc için değil; şahid, mütâbî, ta'lik ya da başka bir hadise bitişik olarak gelen rivayetlerde zikrettiği râvîlerin bulunduğu hadis olarak tanımlamıştır. Bu kısma, Buhârî ve Müslim'in zikredip de münferid veya diğer râvîlere muhalif rivayetlerinden kaçındıkları râvîler de girer. Alâ b. Abdirrahman'ın, babası kanalıyla Ebû Hüreyre'den gelen rivayetleri içerdiği nüsha bu şekildedir. Müslim, bu nüshadan sadece teferrüdün bulunmadığı rivayetleri kitabına aldığı için bu isnadla gelen bütün rivayetlerin Müslim'in şartına uygun olduğu söylenemez.

İbn Hacer, kelâmının sonunda ikinci kısımda yer alan hadislerin sahîh derecesinden daha aşağıda olup, içinde şâz ve zayıf hadisler bulunsa da çoğunluğunun hasen derecesinin altına düşmediğine dikkat çekmiştir³⁸.

1.5.2. Râvî Tabakaları Bağlamında Şeyhayn'ın Şartlarının Anlaşılması

Bu hususun anlaşılması için Müslim'in mukaddimesinde yaptığı taksime bakmak gereklidir. Buna göre Müslim şunları ifade etmektedir: “Râvîleri üç kısma ve üç tabakaya ayırırız. Birinci kısma gelince; Biz, diğer hadislere göre kusurları daha az ve râvîleri -başka

³⁷ ez- Zehebî, *el-Mûkızâ fî 'ilmi muştalâhi'l-hadîş*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Beyrut, 1405. s.79.

³⁸ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Şalâh*, I, 314.

muhaddislerde rastlanıldığı ve hadislerinde görüldüğü gibi rivâyetlerinde şiddetli ihtilaf ve aşırı hata bulunmayacak derecede- hadiste istikâmet sahibi ve naklettikleri hususunda sağlam olan râvilerin hadislerinden seçmeyi önceliyoruz.

İkinci kısım: Burada bir önceki kısımda olduğu gibi hıfz ve sağlamlıkla nitelenmeyen bazı râvîlerin bulunduğu hadisleri kaydedeceğiz. Bununla birlikte bu râviler her ne kadar söylediğimiz hususlarda önceki sınıfın altında olsa da takva doğruluk ve ilim talebi nitelikleri bunlarda da bulunmaktadır.

Üçüncü kısım: Ehl-i hadisin tamamı ya da büyük çoğunluğu tarafından itham edilen râvîlere gelince biz bunların hadislerinin tahrîciyle meşgul olacak değiliz. Aynı şekilde hadisin genel durumu münker veya hata olan kimselerin hadislerinden de uzak durduk. Muhaddisin hadisindeki münkerlik alameti şudur: “Bir hadisi rivayeti hıfz ve rıza ehlinden başka birisinin rivayetine arz edildiğinde, onun rivayeti onların rivâyetine muhalefet etmesi veya neredeyse hiç uyuşmamasıdır. Hadislerinin çoğunluğu böyle olduğunda hadisi kullanılmayan, kabul edilmeyen ve terk edilen biri olur.”³⁹

Hâkim (ö. 405/1014) Müslim’in *Sahîh*’ini râvîlerine göre üç kısımda tahrîc etmek istediği halde birinci kısmı bitirdiğinde orta yaşlarında vefat ettiğini söylemiş⁴⁰, aynı bilgiyi Beyhakî (ö. 458/1066) ve İbn Asâkir (ö. 571/1176) de tekrar etmiştir⁴¹.

Ancak Kadî İyâz (ö. 544/1149), Hâkim tarafından ortaya atılmış ve kabul görmüş bu tevilin doğru olmadığı kanaatindedir. O, Müslim’in Hâkim’in zannettiği gibi her tabakayı farklı bölümlerde yazmayı kastetmediğini; onun maksadının, bu tabakaları bablarda bir araya getirmek olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca ona göre Müslim’in kitabında zikretmeyi vadettiği iki tabakanın dışında bir tabaka daha bulunmaktadır. Bu da bir gurup münekkidin cerh ettiği diğer bir gurubun ise güvenilir gördüğü râvî tabakasıdır. Cerh edilmelerinde ittifak olmadığı için bu tabaka Müslim’in kitabında zikretmeyeceğini söylediği üçüncü tabakadan ayrılmaktadır. İşte Kâdî İyâz, Müslim’in, kitabında bu tabakayla beraber üçü bulan tabakaların tümüne yer verdiğini; ancak birinci tabakanın hadîsini asıl olarak, ikinci tabakanın istişhâd için getirdiğini; üçüncü tabaka râvîlerin hadisini ise zayıf görülen veya bid’atla itham edilen râvîlerle bir arada tahrîc ettiğini ifâde etmiştir. Ayrıca o sözünün devamında bu kanaatinin Müslim’in kitabını anlayan kimseler tarafından da kabul gördüğünü söyleyerek

³⁹Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi ‘u’ş-şahîh*, Mukaddimetü’s-Sahih, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I, 4.

⁴⁰ Hâkim, *el-Medhal ilâ Kitâbi’l-İklîl*, thk. Fuâd Abdülmün‘im Ahmed, İskenderiye, 1983, s.33; Hâkim, *el-Medhal ile’ş-şahîh*, s.112.

⁴¹ Beyhakî, *el-Medhâl ile’s-süneni’l-kübra*, thk. Muhammed Avvâme, Dârü’l-minhâc, I, 371; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut, 1985, XII,574.

iddiasını teyid etmekte ve buna, Müslim'in *Sahih*'inin râvîlerinden olan İbn Süfyan'ın (ö. 308/920) Müslim'in üç kitap yazdığını söylemesiyle getirilecek bir itirazı da reddetmektedir. Ona göre iyice düşünüldüğü takdirde İbn Süfyan'ın kelâmının, Hâkim'in Müslim'in sözü hakkındaki yorumuyla uyuşmadığı anlaşılabacaktır⁴².

Kâdî İyâz'ın kanaatinin kendi zamanında olduğu gibi sonrasında da benimsendiği görülmektedir. Her ne kadar İbnü's-Salâh, Müslim'in sözünün hem Hâkim'in hem de Kâdî İyâz'ın sunduğu ihtimallere açık olduğunu⁴³ belirtse de hem Nevevî⁴⁴ hem de Zehebî doğru yorumun Kâdî İyâz'a ait olduğunu söylemişlerdir. Ancak Zehebî, Müslim'in ikinci tabakada olup da istediği seviyede görmediği bazı râvîlere kitabında yer vermediğini, üçüncü tabaka râvîlerden ise çok azını zikrettiği, bunları da istişhâd için zikrettiğini belirtmiştir. Ona göre, şayet Müslim üçüncü tabaka râvîlerin bütün rivayetlerini kitabına alsa hem kitabı hacim olarak iki katına çıkar hem de sıhhat derecesi düşerdi⁴⁵.

Ebu Bekr el-Hâzımî (ö. 584/1188), Buhârî ve Müslim'in metodlarını daha detaylı ele almaktadır. O, Buhârî'nin genellikle isnadında, hocalarıyla uzun müddet beraber olup rivâyetlerini iyice kavrayan sika râvîlerin bulunduğu hadisleri zikrettiğini; isnadında hocalarıyla birlikteliği az olan güvenilir râvîlerin bulunduğu hadislere ise az yer verdiğini; Müslim'in ise her iki tabakanın hadislerini tamamen zikrettiğini ifâde etmektedir. Ayrıca Müslim bu iki gurup dışında Hammâd b. Seleme gibi hocasıyla birlikteliği uzun olup aynı zamanda cerh edilen bazı râvîlerin hadislerini de kitabına almaktadır. Ona göre Müslim'in bu üçüncü tabakadaki tasarrufu Buhârî'nin ikinci tabakadaki tasarrufu gibidir⁴⁶.

Sehâvî (ö. 902/1497) Hâzımî'nin bu kelâmını aktardıktan sonra *Sahîhayn*'da ziyadesiyle titiz davrandıkları için Müslim'in mu'an'an isnadda muâsaratla, Buhârî'nin ise likâ ile yetinmesinin söz konusu duruma engel oluşturmadığını söylemektedir⁴⁷. Özet olarak Suyûtî'nin de ifâde ettiği gibi Buhârî, ikinci tabakanın rivâyetlerini muallak olarak, Müslim ise asıl olarak zikretmektedir.⁴⁸

İbn Hacer (ö. 852/1449), Buhârî'nin rivayette bulunduğu râvîler hakkında yaptığı araştırmalara dayanarak onun, hocasıyla sohbeti en uzun olan ve hocasının hadisini en iyi

⁴² Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*, thk. Yahyâ İsmâil, (I-IX, Mansûre 1419/1998), I, 87.

⁴³ İbnü's-Salâh, *Styânetü Sahih Müslim*, s.92.

⁴⁴ Nevevî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, I, 24.

⁴⁵ Zehebî, *Siyeru a'lami'n-Nübelâ*, , XII, 575.

⁴⁶ Ebu Bekr el-Hâzımî, *Şurûtu eimmeti'l- hamse*, s.36 – 40.

⁴⁷ Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, I, 67.

⁴⁸ Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 97.

bilen râvileri seçtiğini; bu şartları taşımayan bir hadis rivayet ettiyse ya mütâbî olarak ya da bu hadîsin, râvinin iyi hıfzetmiş olduğuna dair bir karineden dolayı rivayet ettiğini söylerken⁴⁹ İbn Recep el-Hanbelî (ö. 795/1393) Müslim'in sika ve zâbıt râvîlerin hadisleriyle beraber aynı zamanda aralarından hata yapmadıklarını tespit ettiği bazı zayıf râvîlerin rivâyetlerini de kitabında zikrettiğini ifâde etmiştir.⁵⁰

1.5.3. Hâkim'in Sahih Hadis Türlerini Taksimi

Hâkim (ö. 405/1014), sahih hadisi on kısma ayırmaktadır⁵¹. Bunların beş tanesi müttetekun aleyh, diğer beş tanesi ise ihtilâfıdır. Müttetekun aleyh olanların birincisi; sahîhin en üst derecesi olan Buhârî ve Müslim'in seçtiği hadislerdir. Bu türün örneği meşhur bir sahâbînin Hz. Peygamber'den, o sahâbeden iki sika râvisi olan bir meşhur tabiinin; ondan da hafız, mütkın, meşhur ve dördüncü tabakadan sika râvileri bulunan etba'ı- tabiinden birinin ve nihayetinde de Buhârî ya da Müslim'in hâfız, mütkın ve rivayetinde adaleti ile meşhur olan bir hocasının rivayet ettiği hadistir. Bu rivayet sahihin en üst derecesine haiz olur ve bu şartlara göre rivayet edilen hadislerin sayısı on bini geçmez.

İkinci kısım: Sahâbî râvisine kadar âdil, sika ve hâfız râvîler tarafından rivayet edilip; sahabî râvisinin tek olduğu hadistir. Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 256/870) sahîh hadisin bu türünü tahrîc etmemişlerdir.

Üçüncü kısım: Tabiinden sika olan ve birer râvisi bulunan bir topluluğun, sahâbeden rivayette bulunduğu haberdur. *Sahîh*'te bu tür rivayetler yoktur. Bunların hepsi kendisiyle ihticâc edilen, iki grupta da makbul sayılan, âdil ravilerin birbirinden rivayet ettikleri sahih hadislerdir.

Dördüncü kısım: Kitaplarda tahrîc edilmiş tarikleri bulunmayan, sika ve âdil ravilerin rivayetinde teferrüd ettiği garip ve ferd hadislerdir. Alâ' b. Abdurrahman (ö. 132/755)- Babası (ö. 101/719) - Ebû Hüreyre (ö. 58/678) tarîkiyle gelen "*Rasûlullah - sallallahu aleyhi ve sellem - Şaban ayının yarısı olunca, ramazana kadar oruç tutmayınız*"⁵² rivayeti bu kısmın bir örneğidir. Müslim, Alâ' b. Abdurrahman'ın hadislerinin büyük çoğunluğunu *Sahîh*'de tahrîc etmiştir. Ancak bu rivayette ve benzerlerinde teferrüd ettiği için terk etmiştir. Eymen b.

⁴⁹ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, I, 77.

⁵⁰ Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dimaşkî, *Şerhu 'İleli't-Tirmizî*, thk. Hamam Abdul Rahim Saeed, Zerkâ (1407/1987) II, 613.

⁵¹ Hâkim, *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*, s.33.

⁵² Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, (I-IV, 1348, 1354, 1369/1950), II,300; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (I-II, Kahire 1373/1953), I,528.

Nâbil el- Mekkî (ö.?) -Ebü'z-Zübeyr (ö. 126/744)- Câbir b. Abdillâh (ö. 78/697) tarikiyle gelen “*Rasûlullah - sallallahu aleyhi ve sellem - teşehhütte, bismillah ve billahi derdi*”⁵³ rivayeti de yine bu türün örneklerindendir. Eymen b. Nâbil, hadisi Buhârî'nin *Sahih*'inde tahrîc edilen sika bir ravidir. Ancak sözü edilen bu rivayetin Ebu'z-Zübeyr'den (ö. 544/1149) sahih bir vecih ile gelen bir mütâbisi bulunmaması sebebiyle Buhârî bu hadisi almamıştır.

Beşinci kısım: hadis imamlarından bazılarının babaları vasıtasıyla dedelerinden rivayette bulundukları ve ancak bu tarîk ile tevatür sayısına ulaşmayan rivayetlerdir.

Hâkim en-Neysâbü'rî bu beş kısmı aktardıktan sonra zikredilen sebeplerden ötürü *Sahîhayn*'da tahrîc edilmemişse de⁵⁴ bunların kendisiyle ihticâc edilen ve imamların kitaplarında tahrîc edilen hadisler olduğunu vurgulamakta ve ardından sıhhatinde ihtilaf olunan diğer beş kısmı açıklamaktadır.

Bunların ilki, mürsel rivayetlerdir. İkincisi; rivayetinde işittiklerini belirtmeyen müdellislerin rivayetleridir. Üçüncüsü; sika bir râvinin imamlardan birisinden müsned olarak rivayet ettiği bir haber, daha sonra aynı imamdan sika râvîlerden oluşan bir topluluğun mürsel olarak rivayet etmesidir. Dördüncüsü; kitabı ve semâi sahih olan, adaletiyle bilinen ancak hâfız olmayan ve ârif olmayan sikanın rivayetleridir. Beşinci kısım ise heva ehli ve mübtedilerin rivayetlerini içermektedir⁵⁵.

İbn Hacer (ö. 852/1449) Hâkim'in bu taksiminin kendisine takipçi bulmasaydı, eleştirilmesine dahi gerek olmayacağını ancak İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210) gibi bir âlimin düşünmeden onu bu hususta taklid etmesinden ötürü meseleye açıklık getirilmesi gerektiğini söylemiştir. Ona göre Hâkim'in Buhârî ve Müslim'in şartı olduğunu iddiâ ettiği birinci kısım, kitaplarındaki tasarruflarından da anlaşılacağı üzere onların şartı değildir. *Sahîhayn*'ı inceleyen kimse bunu açıkça görebilir⁵⁶.

O, *Sahîhayn*'da tek râvisi bulunan sahâbî'nin rivayetlerinin bulunmadığına dair görüşü de geçersiz kabul edip bu şekilde gelen birçok örnek zikretmiştir. Yine ona göre Hâkim'in *Sahîhayn*'da ferd ve garip rivayetlerin olmadığına dair iddiası, Ziyâuddin el- Makdîsî'nin (ö.

⁵³ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Hasan Abdülmün'im Şelebi, 1421, I,380; İbn Mâce, *Es-Sünen*, I,292.

⁵⁴ Kâdî İyâz, Hâkim'in bu kelâmında Buhârî ve Müslim'in şart koştuklarını söylediği birinci kısmın dışındaki kısımları kastettiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte o *Sahîhayn*'da az da olsa diğer kısım hadislerden de bulunduğunu söylemektedir. Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, I,91.

⁵⁵ Hâkim, *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*, s.41. Bu taksimi destekler nitelikte Bulkînî de rivayet etmiştir. Bulkînî, *Mehâsinü'l-işlâh*, s.172

⁵⁶ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Şalâh*, I,367.

643/1245) yazdığı müstakil bir cüzde *Sahîhayn*'da bu türden ikiyüz kadar hadisi tespit etmesiyle bozulmaktadır.⁵⁷

İbn Hacer, onun *Sahîhayn*'da yer almadığını iddia ettiği beş kısım hakkında farklı görüşler öne sürmüştür. O ilkinin Hâkim'in söylediği gibi olduğu ancak bazen Buhârî ve Müslim'in bunları şâhid olarak tahrîc ettiklerini ifâde etmiş, ikinci kısım hakkındaki görüşünün tedlis bölümünde aktardığı bilgilerden de anlaşılacağı üzere sıkıntılı olduğunu belirtmiştir. Yine o irsali ve vaslı konusunda sikalar arasında muhalefet bulunan rivayetlerin bir kısmının *Sahîhayn*'da mevcut olduğunu, Dârekutnî (ö. 385/995) bunları tenkit etse de bu tenkitlerin çoğuna cevap verdiğini ifâde etmiştir.

Aynı şekilde hâfız olmayan sikaların rivayetlerinin bir kısmının ve az da olsa İmran b. Hittân (ö. 84/703) ve Abbâd b. Yakub (ö. 250/864) gibi propagandacı, taassup sahibi, mübtedi râvîlerin rivâyetlerinin de *Sahîhayn*'da mevcut olduğunu; ancak bunların mütâbî olarak verildiğini, doğru sözlü mübtedilerin ise ahkamla ilgili olmamak kaydıyla, *Sahîhayn*'da çokça rivayetlerinin bulunduğunu ifâde etmiştir.

1.5.4. Hâzimî'nin İmam-ı Zührî 'yi Örnek Göstererek Yaptığı Taksim

Hâzimî, Zührî'nin (ö. 124/742) ashabının, her bir tabakanın bir alttakinden daha üstün olduğu beş tabakaya ayrıldığını belirtmektedir. Birinci tabakada bulunan kimse sıhhatin en üst mertebesindeki şahıstır. Buhârî (ö. 256/870) bu tabakadan hadis tahrîc etmiştir. İkinci tabakadaki râviler tesebbüt konusunda birinci tabakadakilerle ortaktır. Ancak birinci tabakadaki râviler hıfz ve itkanın yanı sıra uzun süre Zührî'nin meclisinde bulunmuş, seferde ve mukimken onunla beraber olmuşlardır. İkinci tabakada olan râviler ise Zührî'nin meclislerine daha az katılmış, hadislerini mümarese etmemişlerdir. İtkân konusunda da birinci tabakadan daha aşağıdadırlar. Bu kimseler Müslim'in (ö. 256/870) şartına uyan râvilerdir. Birinci tabakada bulunan râviler ise Buhârî'nin (ö. 256/870) şartına uyan râvilerdir. Buhârî'nin ikinci tabakadan itimat ettiği râvilerin bazı hadislerini tahrîc ettiği de olmuştur. Müslim ise ilk iki tabakanın rivayetlerini tamâmen tahrîc etmiş, üçüncü tabakada ise Buhârî'nin ikinci tabakada yaptığını yapmıştır. Dördüncü ve beşinci tabakadan rivayetleri ise ikisi de eserlerine almamıştır.

İbn Hacer, Hâzimî'nin bu yorumunu aktardıktan sonra Buhârî'nin ikinci tabakadan olan rivayetlerinin çoğunun muallak olduğu, çok az da olsa üçüncü tabakadan da muallak rivayetlerin bulunduğunu ifâde etmiştir. Yine o Hâzimî'nin bu misalinin muksirûn râvilerle ilgili olduğunu; Nâfî, (ö. 117/735), A'meş, (ö. 148/765), Katâde (ö. 117/735) ve diğerlerinin

⁵⁷ Ziyâuddin el-Makdisî'nin *Efrâdû's-sahîh* adındaki bu eseri günümüze ulaşmamıştır.

ashabının da buna göre kıyas edilebileceğini söylemiştir. Muksirûn olmayan râvilerle gelince; Buhârî ve Müslim bunların rivayetlerini tahrîc ederken sika, âdil olmalarına ve hatalarının az olmasına itibar etmiştir. Kendisine itimadın güçlü olduğu söz konusu râvilerin teferrüd ettikleri rivayetleri de almış, itimadın güçlü olmadığı râvilerin hadislerini ise sadece kendisiyle beraber bir veya daha fazla kişi aynı şekilde rivayette bulunduğu durumda almışlardır.

Üçüncü tabaka; Birinci tabakadaki gibi Zührî'nin meclislerinde çokça bulunmuş ancak cerh kusurlarından salim olmayan, kabul ve red arasında olan bir gruptur. Bu tabakadakiler Ebu Davud (ö. 275/889) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) şartlarına uymaktadır. Dördüncü tabaka, cerh tâdil açısından üçüncü tabakayla aynı olmakla birlikte Zührî'nin hadislerini az müzakere etmeleri bakımından bu tabakadan ayrılmaktadır. Bu tabaka Tirmizî'nin şartına uygundur. Beşinci tabaka zayıf ve meçhul râvilerden oluşan bir gruptur ki Ebû Dâvûd ve ondan daha alt seviyede olan musanniflere göre; hadislerini bablara göre tahrîc eden kimselere, bunların hadislerini ancak istişhâd veya îtibâr için kullanması uygun olur. Buhârî ve Müslim ise bunların rivâyetlerine hiç bir şekilde yer vermez⁵⁸.

1.5.5. Râvî'nin Şöhreti

Hâkim, (ö. 405/1014) *el-Medhal ilâ kitâbi'l-İklîl* adlı eserinde sahîh hadîsi on kısma ayırmıştır. Birincisi; sahihin en üst derecesi olan Buhârî ve Müslim'in seçtiği hadislerdir. Bu türün örneği; iki meşhur râvisi olan meşhur bir sahâbenin peygamberden; ondan da sahâbe'den rivayet etmekle meşhur, iki sika râvisi olan bir tabiinin; ondan da hâfız, mütkın, meşhur ve dördüncü tabakadan sika râvileri bulunan tebe-i tabiînden birinin ve nihayetinde de Buhârî ya da Müslim'in hâfız, mütkın ve rivayetinde adaleti ile meşhur olan bir hocasının rivayet ettiği hadistir. Bu rivayet sahihin en üst derecesini haiz olur. Bu şartlara göre rivayet edilen hadislerin sayısı ise on bini geçmez⁵⁹. Hâkim, *Marifetu ulûmi'l-hadîs* adlı eserinde şartu's-sahîh diye umum bir ifade kullanırken '*el-Medhal*' -*ilâ Kitâbi'l-İklîl*- eserinde bu kısmı özellikle *Şeyhayn*'in şartı olarak belirtmiştir⁶⁰.

Beyhakî (ö. 458/1066), bir hadisi değerlendirme yaparken Hâkim'i destekler nitelikte yorum yapmıştır. Ona göre Buhârî ve Müslim'in bu hadisi kitaplarına almamaları, onların tek bir râvisi bulunan sahabe ve tabiinden rivayette bulunmamalarıyla alakalıdır⁶¹.

⁵⁸ İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, I, 9; Zerkeşî, *en-Nüket*, I, 268.

⁵⁹ Hâkim, *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*, s.33.

⁶⁰ Suyûtî, *Tedribü'r-râvi*, I, 135.

⁶¹ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdüllah bin Abdül Muhsin et-Türki, Kahire, 1432, VIII, 82.

Kâdî İyâz (ö. 544/1149) Hâkim'in (ö. 405/1014) belirlediği bu taksimi destekleyerek bu kısmın, iki imamın kitabında yetindiği ve sahih hadisın kısımlarının en üstünü ve ilk kısmı olan müttefekun aleyh hadisler olduğunu ancak bütün sahih hadîsleri kapsamadığını belirtmiştir⁶². Ebu Ali el-Ceyyânî (ö. 498/1105), Hâkim'in sözünü Beyhakî ve Kâdî İyâz'dan farklı yorumlamıştır. O burada her bir haber için sahabe, tabiin ve sonraki tabakalardaki her râvinin iki râvisi olmasının kastedilmediği; bunun nadiren ortaya çıkan bir durum olduğunu söylemiş; iki râvî ile, sahabe veya tabiinin cehaletini ortadan kaldıracak şekilde kendilerinden iki kişinin rivayette bulunmasının kastedildiğini söylemiştir.

Kurtubî (ö. 656/1258), Ali el-Ceyyânî'nin bu sözünü naklettikten sonra, Ebû Ahmed b. Adiyy'den (ö. 365/976) Buhârî'nin sadece tek râvisi bulunan ve tanınmayan birçok hocasının bulunduğunu naklederek bir bakıma onun kelamını teyid etmiştir⁶³.

İbn Hacer (ö. 852/1449) Hâkim'in sözünden, *Sahîhayn*'da bulunan sahâbe ve sonraki tabakalardaki râvilerin her birinin genel anlamda iki râvisi olmasını şart koştuğu, belirli bir hadisın iki râvî tarafından rivayet edilmesini şart koşmadığının anlaşıldığını ifade etmektedir⁶⁴.

Suyûtî de (ö. 911/1505) Müslim'in maksadının bu olduğunu reddetmiş; Ebû Abdillâh İbnu'l-Mevvâk'tan (ö. 642/) şu yorumu nakletmiştir: "Gassânî'nin (ö. 498/1244), Hâkim'in sözünü hamlettiği ve Kâdî İyâz ve diğerlerinin tabi olduğu yorum açık değildir. Şeyhayn'ın bunu açıkladığına dair onlardan rivayette bulunan kimseyi bilmiyorum. Kitaplarında ya da kitaplarının dışında böyle bir yorum yoktur. Eğer bunu söyleyen kişi Şeyhayn'ın metodunu kitaplarındaki tasarruflarını araştırarak öğrendiyse isabet edememiş demektir. Çünkü onların kitaplarında iki durum da mevcuttur. Eğer kitaplarında daha çok olduğundan dolayı aldıysa burada bunu şart koştuklarına dair bir delil yoktur. Belki de bunun fazla olmasının sebebi kendisinden birden fazla râvînin rivâyette bulunduğu kimselerin, aralarında *Sahîhayn*'da tahrîc edilenlere nisbeten değil de genel anlamda kendisinden sadece bir râvînin rivâyette bulunduğu kimselerden daha fazla olmalarıdır. Bu şartı ihlal ettikleri ve böyle bir şart koştukları da sabit olmadığı halde Buhârî ve Müslim'in bu şartı koştukların söylemek insaflı bir tutum değildir. Eğer böyle bir şeyi gerçekten şart koşsalar bunu ihlal etmek onlar için bir eksiklik olurdu."

⁶² Kâdî İyâz, *İkmalü'l-mu'lim*, I, 82.

⁶³ Kurtubî, *el-Müfhim*, I, 98.

⁶⁴ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Şalâh*, I, 240.

Suyûtî (ö. 911/1505) bu nakilden sonra İbn Hacer'in (ö. 852/1449) "Bu kabul edilmiş bir kelâm ve sağlam bir araştırmadır" dediğini naklederek bu yorumu isabetli bulduğuna işaretle bulunmuştur⁶⁵.

1.5.6. Hâkim'in Görüşüne Âlimlerce Yöneltilen Tenkitler

Hâkim'in, (ö. 405/1014) daha önce sahîh hadis için sayı şart koştuğu ifade edilmişti. Ancak gerek *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*'inde gerekse *el-Müstedrek*'te bu görüşünden vazgeçtiği anlaşılmaktadır. O, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*'inde⁶⁶, garib hadisin bilinmesi başlığı altında, sahih hadislerden garip olanlar diye bir bölüm açmış ve buna örnek olarak biri Buhârî'ye diğeri Müslim'e ait olmak üzere iki hadis zikretmiştir. Hadisin garip olması yani iki râvisinin bulunmamasına rağmen *Sahîhayn*'da zikredilmelerini Hâkim'in ikrar etmesi onun sözkonusu sayı şartından döndüğünü açıkça göstermektedir.

O, bunu *el-Müstedrek*'te daha açık bir şekilde ifâde etmektedir. O, maruf bir sahabî râvinin, maruf bir tabîî dışında başka râvisi yoksa bununla ihticâc edilebileceği ve böyle bir hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına göre de sahih olduğunu beyan etmekte ve ardından buna örnek olarak ikisi Buhârî biri Müslim'in *Sahîh*'inden olmak üzere üç hadis zikretmektedir⁶⁷.

Sehâvî (ö. 852/1449) Hâkim'in *el-Müstedrek*'teki sözünü naklederek "şimdi Hâkim'in sözü isabetli oldu, üzerinden kınama kalktı" demiş, onun kelamını açıkladığı başka bir yerde ise Hâkim'in birinci görüşünün aksine, sahabeyi bu şarttan istisna tuttuğunu beyan eden bir sözünü bulduğunu ve belki de onun ilk görüşünden vazgeçip ikinci görüşüne döndüğünü belirtmiştir⁶⁸.

Nitekim Hâkim'in *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl* kitabındaki sözlerini de İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) ve Kurtubî (ö. 656/1258) tenkit etmiş ve Buhârî ve Müslim'in böyle bir şart koşmadıklarını belirtmiştir⁶⁹. Nevevî de (ö. 676/1277) aynı eleştiriyi getirmiş ve buna delil olarak dört hadis zikretmiş ve sadece oğullarının kendilerinden rivâyette bulundukları bir gurup sahabeyi getirmiştir⁷⁰.

Bedrüddîn b. Cemâa (ö. 733/1333), ise bu görüşünden dolayı Nevevî'yi tenkit etmiştir. ona göre Hâkim, bu şartı adaleti sabit ve tanınan sahabîler hakkında koşmamaktadır. Şu halde

⁶⁵ Suyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 135.

⁶⁶ Hâkim, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*, thk. Seyyid Muazzam Hüseyin, Beyrut, (1397/1977), s.94.

⁶⁷ Hâkim, *el-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut, (I-IV, 1411/1990), I,74.

⁶⁸ Sehâvî, *Fethu'l- Muğîs*, I, 68.

⁶⁹ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Mevzû'ât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman (I-III, Medine 1386/1966) c. I, s. 33; Kurtubî, *el-Müfhem*, I,98.

⁷⁰ En- Nevevî, *İrşâd*, II,646.

Buhârî ve Müslim'in bu sahâbilerin hadislerini zikretmesi Hâkim'e itiraz olarak getirilemez. Zira râvî sayısının birden fazla olmasını şart koşmalarının sebebi râvinin adaletinden emin olmak ve cehaleti ortadan kaldırmaktır. Sahâbî olduğu sabit olan kimsede zaten bilinmeme durumu olmadığı için râvîlerinin sayısının birden fazla olması şart değildir⁷¹.

Yine Hâzîmî, Zerkeşî⁷² (ö. 794/1392), Irâkî⁷³ (ö. 806/1404) ve Hedyü's-sârî'de İbn Hacer⁷⁴ Hâkim'in bu iddiasının yanlış olduğunu tekraren söylemişlerdir. Ancak İbn Hacer, *Nüket*'te Hâkim'in belli bir hadisin rivayetinde iki râviyi şart koşmayı değil, genel anlamda *Sahîhayn*'daki herbir râvinin iki ravisi olmasını şart koşmayı kastettiğini belirtmiştir.⁷⁵

Ancak o Hâkim'in (ö. 405/1014) sözündeki maksad bu olsa dahi *Sahîhayn*'da genel anlamda tek râvîsi bulunan sahâbîlerin bulunması sebebiyle bunun da hatalı olduğunu ifade etmiş; bununla birlikte *Sahîhayn*'da, sahâbe sonrasındaki râvîler hakkında bu şarta riâyet edildiğini de belirtmiştir⁷⁶. Sehâvî (ö. 852/1449) de bu hususta onu desteklemiştir⁷⁷.

1.6. Şeyhân'ın Şartında İttisâl

Sahîh hadisin şartlarından biri senedin muttasıl olmasıdır. Buhârî ve Müslim'deki *an fûlan an* ile rivayet edilen isnadların muttasıl olup olmadığı tartışılmış önemli bir husustur. Şimdi Şeyhân'ın ve âlimlerin bu konudaki görüşlerine yer vereceğiz.

1.6.1. Buhârî ve Müslim'in An'ane Konusundaki Yaklaşımları

Muan'an hadis, senedinde 'fûlân an fûlân' şeklinde ibare bulunan rivayet olarak tanımlanmaktadır⁷⁸. Buhârî'ye göre birinin diğeriyle karşılaştığı veya kendisinden hadis dinlediği kesin olarak bilinmeyen muâsır iki râvinin an'aneli rivâyetleri makbul değildir⁷⁹. Müslim ise birbirleriyle karşılaşmadıkları veya birinin diğeriinden semasının olmadığına dair bir bilgi gelmediği sürece muâsır iki râvînin an'aneli rivâyetlerini kabul etmiş ve bu görüşün ilim ehli arasında ittifâk olunan, yaygın bir görüş olduğunu iddiâ etmiştir⁸⁰. Tefsir, hadis ve

⁷¹ Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî, *el-Menhelü'r-revî fî 'ulûmi'l-hadîsi'n-nebevî*, thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Dimaşk (1406/1986), s.77.

⁷² Zerkeşî, *en-Nüket*, I, 262.

⁷³ Irâkî, *Şerhu't- Tebsıra*, II, 196.

⁷⁴ İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, I, 13.

⁷⁵ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Şalâh*, I, 240.

⁷⁶ İbn Hacer, *Hedyü's-Sârî*, I, 13.

⁷⁷ Sehâvî, *Fethu'l-Muğîs*, I, 68.

⁷⁸ İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 61.

⁷⁹ Müslim, *el-Câmi 'u's-şahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I-V, Kahire (1955-1956), I, 29.

⁸⁰ Müslim, *el-Câmi 'u's-şahîh*, I, 29.

fıkıh âlimi olan Kurtubî (ö.656/1258), Bâkillânî (ö. 403/1013) ve diğer muhakkik âlimlerin bu görüşü benimsediğini ifade etmiştir⁸¹.

1.6.2. An‘aneli İsnad Hakkında Diğer Âlimlerin Görüşleri

İmâm eş-Şâfiî, (ö. 204/820) önceki âlimlerin karşılaştıkları kimselerden sadece işittiklerini rivâyet etmeleri sebebiyle an‘aneli rivâyetlerinin diğer rivâyetlerinden farklı olmadığını belirtmekte; ancak bir kere tedlis yapan kimsenin bu fiiliyle yanlışını ortaya çıkarması sebebiyle açıkça işittiğini söylemediği sürece an‘aneli rivâyetlerini reddedeceğini ifade etmektedir⁸².

Bulkînî (ö. 805/1403), Şâfiî’nin (ö. 204/820) bu sözünün an‘ane hususunda -râvinin tedlis yapmamış olması gerektiğini göstermekle birlikte- likânın sübûtunu da şart koştuğuna delalet ettiğini ifade etmektedir⁸³. Zira Şâfiî’nin kelâmında “...önceki âlimlerin karşılaştıkları kimseden...” şeklinde bir ifade yer almaktadır.

Hâkim (ö. 405/1014), râvilerinin tedlisin her türlüünden uzak durduğu muan‘an hadisin, ehl-i hadis imamlarının icmasıyla muttasıl olduğunu ifade etmiştir⁸⁴. Hatîb el-Bağdadî (ö. 463/1071), söz konusu icmayı müdellis olmayan ve aynı zamanda likâsı veya semâsı sâbit olan râvîler hakkında zikretmiştir. Ona göre an‘ane ile gelen rivâyetin zâhiri, likâsı veya semâsı sâbitse bu durum râvinin işittiğine delildir. Kelâmın zâhiri mânası da delil olmadan terk edilemez⁸⁵.

İbn Abdilberr de (ö. 463/1071) bir çok hadis imamlarının sözlerine baktıktan sonra âdil, tedlis yapmayan ve likâsı sâbit olan râvîlerin an‘aneyle rivâyetlerinin icmâ ile kabul edildiği neticesine ulaşmıştır. Ona göre bu, İmâm Mâlik ve diğer ehli ilmin görüşüdür⁸⁶.

Sonrasında icmâ için aynı şartları Ebû Amr ed-Dânî’ (ö. 444/1053) ve Irâki de tekrar etmişlerdir⁸⁷.

⁸¹ Kādî İyâz, *İkmâlü’l-Mu‘lim*, I, 165.

⁸² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire 1938, s. 379.

⁸³ Bulkînî, *Mehâsinü’l-İştilâh*, s.225.

⁸⁴ Hâkim, *Ma‘rifetü ‘ulûmi’l-ḥadîs*, s.34.

⁸⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî ‘ilmi’r-rivâye*, Haydarâbâd (1357/1938), s.291.

⁸⁶ İbn Abdilberr, Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fî’l-Muvaṭṭa’ mine’l-me‘âni ve’l-esânîd*, thk. Beşşar Avvad Maruf ve diğerleri, Londra, 1439, I, 203; İbn Abdilberr, *el-İstizkârü’l-câmi’ li-mezâhibi fuḳahâ’i’l-emşâr ve ‘ulemâ’i’l-aḳṭâr fîmâ teẓammenehü’l-Muvaṭṭa’ min me‘âni’r-re’y ve’l-âşâr*, thk. Sâlim Muhammed Atâ, Muhammed Ali Muavvad, Beyrut, 1421, I, 16.

1.6.3. Muan'an Hadisin Huccet Olması Konusunda İcma Var mıdır?

Nevevî (ö. 676/1277), likanın sabit olması, uzun süreli sohbetin bulunması ve râvînin rivayetlerinin bilinmesinin şart koşulması hususunda ihtilâf olduğunu söylemiştir.⁸⁸ Aynı şekilde İbn Hacer de (ö. 852/1449) icmânın naklinde ihtilaf olduğunu söylemekte, hadis ve kelimat imamlarından olan Hâris el-Muhâsibî'nin (ö. 243/857) sahih hadis hakkında üç görüşü naklettiğini ifâde etmektedir. Bu görüşlerden ilkinde, an'aneli rivâyetlerin kabul edilmeyeceği geçmektedir. Bu nakle göre icmâ görüşü doğru olmayacaktır. O, bununla ilk asırdan sonra gerçekleşen icmânın kastedilebileceğini söylese de Kādî Ebû Bekr el-Bâkılânî'ye (ö. 403/1013) ait benzeri bir görüşün bulunmasının söz konusu tevili geçersiz kılacağını ifâde etmektedir⁸⁹.

1.6.4. Muan'an Hadisin Muttasıl Olması Konusunda Âlimlerin Tercih Ettiği Görüşler

İbnü's-Salâh⁹⁰ ve Nevevî⁹¹, hadis imamları ve diğer birçok kimsenin kabul ettiği ve kendisiyle amel edilen sahih görüşe göre an'aneli isnâdın muttasıl sayıldığını söylemekte, İbn Rüseyd es-Sebtî (ö. 721/1321) ise bu görüşün lika ve semanın tek tek bütün hadislerde değil de genel itibarla şart koşulması meselesinde îtidalli bir görüş olduğunu savunmaktadır⁹².

Bedrüdîn b. Cemâa (ö. 852/1449) ve Irâkî de bu görüşü cumhurun görüşü olarak nitelerken, tedlisten uzak olma şartını koşmuşlar ayrıca İbn Cemâ'a likânın mümkün olmasını, Irâkî ise sübûtunu şart koştur⁹³.

1.6.5. Buhârî ve Müslim'in Likâ ve Semâ Şartlarına İlişkin Tartışmalar

Müslim (ö. 261/875) Buhârî'nin (ö. 256/870) an'aneli senedin muttasıl olabilmesi hakkındaki görüşünü açıklarken onun iki râvînin ömürlerinde bir defa da olsa bir araya geldikleri veya birbirlerinden bir kere de olsa hadis aldıklarının bilinmesini şart koştığını

⁸⁷ İbn Rüseyd es-Sebtî, Muhibbuddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed el-Hatîb el-Fihri, *es-Sünenü'l-ebyen ve'l-mevridü'l-em'an fi'l-muhâkeme beyne'l-imâmeyn fi's-senedi'l-mu'an'an*, thk. Salâh b. Sâlim el-Mısrâtî, Medine, (1417/1996), s. 51; Irâkî, *Şerhu't-Tefsîr*, I, 220.

⁸⁸ Nevevî, *et-Takrîb ve't-teysîr li(fî)-ma'rifeti süneni'l-beşîri'n-nezîr*, thk. Muhammed Osman el-Hışt, Beyrut, 1405 s.37.

⁸⁹ İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ İbni's-Salâh*, II, 584.

⁹⁰ İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s.61.

⁹¹ Nevevî, *şerhu Müslim*, I, 32.

⁹² İbn Rüseyd es-Sebtî, *es-Sünenü'l-Ebyen*, s.52.

⁹³ Bedruddîn İbn Cemea, *Menhelü'r-Revî*, s.48; Irâkî, *Şerhu't-Tefsîr*, I, 219.

açıklamıştı. Müslim'in bu sözü Buhârî'nin maksadının sadece işitmek veya sadece karşılaşma olduğunu ifâde etmesi bakımından gayet açıktır⁹⁴. Ebu Bekr es-Sayrafi de (ö. 330/941) likânın semâ ile aynı hükümde olduğunu belirterek sadece likâ veya sadece semânın yeterli olacağına işâret etmektedir⁹⁵.

Bazı âlimler sadece lika ile yetinmişlerdir; İbn Abdilberr⁹⁶, (ö. 463/1071), İmam el-Ca'berî⁹⁷ (ö. 732/1332), İbn Cemâa⁹⁸, (ö. 733/1333), Zehebî⁹⁹ (ö. 748/1348) ve Irâkî¹⁰⁰ mutlak lika ile yetinmiştir. Bulkînî (ö. 805/1403) İmam-ı Şâfiî'nin (ö. 204/820) görüşünün mutlak likâ olduğuna işâret etmiş¹⁰¹, Nevevî ise bunun Buhârî, İbnü'l-Medînî ve muhakkiklerin görüşü olduğunu söylemiştir¹⁰².

Diğer bir kısım âlimler de lika ile yetinmeyip semâi şart koşmuşlardır. Hatîb el-Bağdadî (ö. 463/1071) ve İbnü's-Salâh'ın (ö. 643/1245) kelimelerinden likâ ile birlikte semânın da şart koşulduğu anlaşılmaktadır¹⁰³. İbn Rüseyd es-Sebtî (ö. 721/1321) her ne kadar açık bir ifâde kullanmasa da ihtiyatlı tutumları göz önünde bulundurulduğunda Buhârî ve İbnü'l-Medînî'nin (ö. 234/848-49) lika ile semâi kastettiği çıkarımının daha doğru olacağını düşünmektedir¹⁰⁴. İbn Kesîr (ö. 774/1373)¹⁰⁵, Zerkeşî (ö. 794/1392)¹⁰⁶ ve Bulkînî'nin¹⁰⁷ kelâmından da Buhârî'nin likâ ile birlikte semâyı şart koştugu anlaşılmaktadır.

İbn Hacer, (ö. 852/1449) *Nüzhe*'de ve Buhârî'nin *Sahîh*'i üzerine yazdığı *Nüket*'inde Buhârî'nin şartını likâ olarak açıklarken; İbnü's-Salah'ın *Mukaddime*'si üzerine yazdığı *Nüket*'inde bir yerde likâyı başka bir yerde ise likâ ile birlikte semâ şartını zikretmiştir¹⁰⁸.

⁹⁴ Müslim, *Mukaddimetü's-Sahih*, I, 23.

⁹⁵ Sehâvdî, *Fethu'l-muğîs* I, 203.

⁹⁶ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, I, 203; *el-İstizkâr*, I, 16.

⁹⁷ Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Ömer b. İbrâhîm b. Halîl el-Ca'berî, *Rüsûmü't-tahdîs fi 'ulûmi'l-hadîs*, thk. İbrahim bin Şerif el-Mâili, Beyrut s.71.

⁹⁸ İbn Cemâa, *el-Menhelü'r-revî*, s.48.

⁹⁹ Zehebî, *el-Mûkızza*, s.44.

¹⁰⁰ Irâkî, *Şerhu't- Tebsıra*, I, 219.

¹⁰¹ Bulkînî, *Mehâsinü'l-ıstılah*, s.225.

¹⁰² Nevevî, *et-Takrîb*, s.37.

¹⁰³ Hatîb, *el- Kifaye*, s.291; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s.136.

¹⁰⁴ İbn Rüseyd es-Sebtî, *es-Senenü'l-ebyen*, s.54.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn, *İhtîşâru 'Ulûmi'l-hadîs*, Ahmed Muhammed Şâkir tarafından *el-Bâ'isü'l-haşîş şerhu İhtîşâri 'ulûmi'l-hadîs* adıyla şerhedilerek yayımlanan eser, Riyad, 1435, s.82.

¹⁰⁶ Zerkeşî, *en-Nüket*, II, 39.

¹⁰⁷ Bulkînî, *Mehâsinü'l-İstılah*, s.161.

¹⁰⁸ İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar fi tavzîhi Nuhbeti'l-fiker*, tah, Nüreddin itir, Dımaşk 1421 s.63; *en-Nüket 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, I, 76; *en-Nüket 'alâ İbni's-Salâh*, II, 596.

Buradan İbn Hacer'in sadece likâyı zikrettiği yerlerde de aslında semâyı kastettiği anlaşılmaktadır. Burhânüddîn el-Bikâî (ö. 885/1480), İbn Hacer'in şu sözünü naklederek meseleyi daha anlaşılır kılmaktadır: “Likâyı şart koşanların muradı likâ ile semânın bir arada olmasıdır. Şu halde likânın kendisiyle sâbît olduğu bir kıssada semânın bulunmadığını gösteren bir şey gelmişse bu likaya itibar edilmez. Onlar sözün bağlamından anlaşıldığı için bu şartı dillendirmemişlerdir. Nitekim mütekaddim ulemâ işaretler ve bağlamın gösterdiği cümlelerle iktifâ ederdi.”¹⁰⁹

Ancak Sehâvî (ö. 852/1449) Buhârî (ö. 256/870) ve Alî b. el-Medînî'nin (ö. 234/848-49) sıhhatin aslı için likâyı, diğer muhaddislerin ise hem likâyı hem de semâyı şart koştuklarını söyledikten sonra orta yolun lika ile yetinmek olduğunu ileri sürmüştür¹¹⁰.

GENEL DEĞERLENDİRME

Şüphesiz açık bir şekilde söylemeseler de hem İmam Buhârî hem İmam Müslim'in, kitaplarına tahrîc ettikleri sahih hadisleri seçmede özel bazı şartları vardır. Bu şartlar, kitaplarına verdikleri isimlerden ve âlimlerin bu iki kitabın hadislerini incelemeleri sonucunda bir dereceye kadar anlaşılmaktadır. Bu şartların ortak noktaları, her iki imamın da sahîh hadislere bağlı kalmaları ve kitaplarında sadece sahîh hadisleri nakletmeleridir. Ancak, iki imam da kitaplarında tüm sahîh hadisleri toplamaya çalışmamış ve bunu amaç edinmemişlerdir. Her iki müellif de seçtikleri hadislerin en yüksek derecede sahîh olduğunu belirtmeseler de âlimler bu konuda hemfikirdirler. Kitaplarında yer alan bazı hadislerin bu sınıfa uymadığını şahit olabilmekteyiz. Ancak, bu hadislerin çoğu kitaplarının asıl hadislerinde yer almamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ ALÎ b. AHMED b. MUHAMMED eL-BERADÂNÎ'NİN HAYATI ve eL-FEVÂİDÜ'L-HISÂNÜ'L-AVÂLÎ'L-MÜNTEKÂTÜ'S-SIHÂH ALÂ ŞARTİ'L-İMÂMEYN ADLI ESERİ

¹⁰⁹ Burhânüddîn el-Bikâî, *en-Nüket*, I, 409, 417.

¹¹⁰ Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, I, 45, 205, 208.

Tezin bu bölümünde kitabının başlığında şartu'l-imâmeyn ifadesi bulunan V. Hicrî asır âlimlerinden el-Beradânî'ye ait olan yazma bir eseri tanıtacağız.

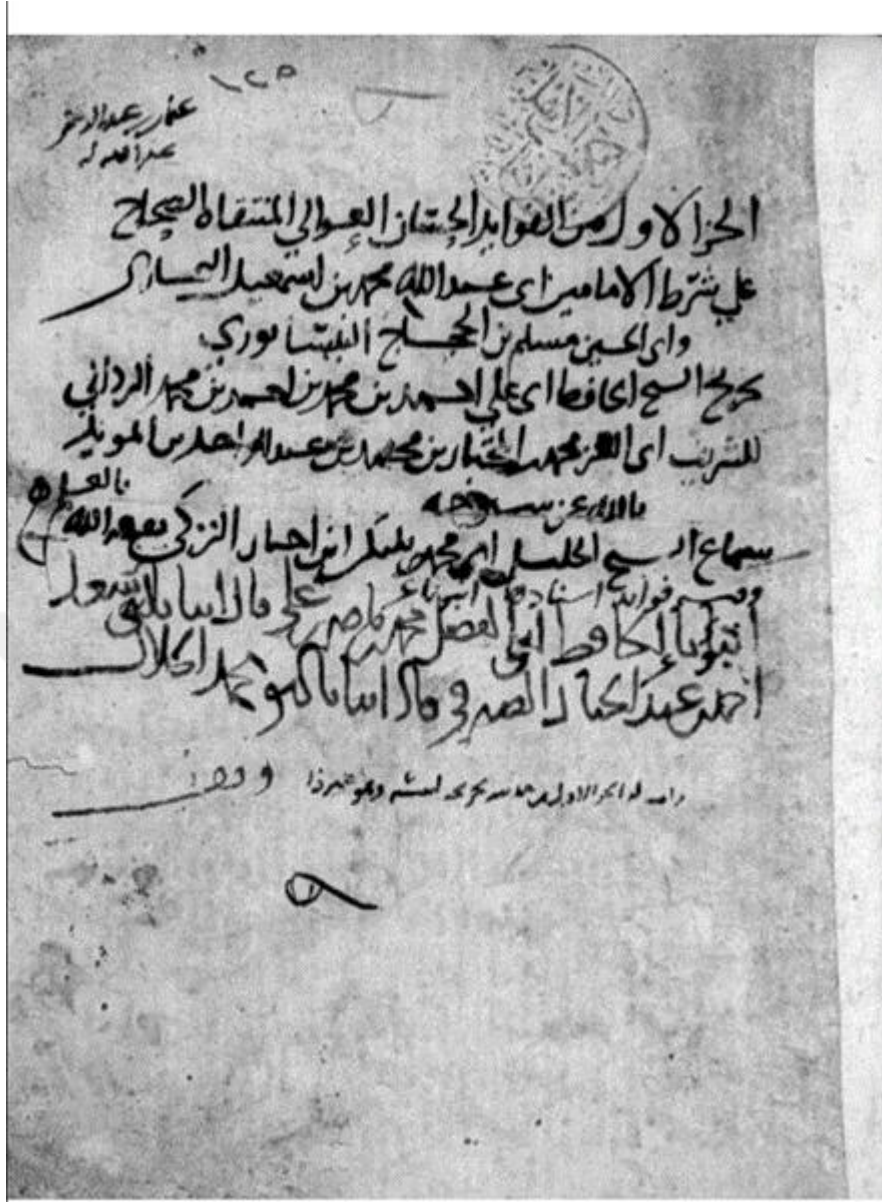
Türkçe'ye *Hadis Literatürü* diye tercüme edilen *er-Risâletü'l-Müstatrefe* adlı eserin Fevâid türü eserleri tanıtılırken dipnot olarak adını *el-Fevâidü'l-hisânü'l-avâlî'l-müntekâtü's-sihâh alâ şarti's-Şeyhayn* şeklinde verilmekte ve Zâhiriye kütüphanesinde kayıtlı olduğu ifade edilmektedir. Elimizdeki yazmanın başlığında şartu's-şeyhayn değil de şartu'l-imameyn olarak geçmekte ve her iki imamın da ismi zikredilmektedir. Bir sonraki sayfada yazma nüshanın ilk sayfasını verdik. İlk sayfada yazılan bilgileri de kitabı direk tanıtmaya başladığımızda tercüme ettik.

Kitabın müellifi el-Beradânî gerçek adıyla Ebû Ali Ahmed b. Muhammed olarak bilinir. Beradân, Bağdat'ın köylerinden biridir. Kaynaklarda onun şeyh, imam, hâfız, sika ve Bağdat'ın hadisçisi olarak nitelendiği belirtilmektedir. H. 426 yılında doğduğu bilinen el-Beradânî, Ebû Tâlib b. Gaylân, (ö. 440/1048) Ebû İshak el-Bermekî, (ö. 361/972) Ebû Tâlib el-Uşârî, (ö. 451/1059) Ebû'l-Hasan b. el-Kazvinî, (ö. 442/1050) Ebû Muhammed el-Cevherî (ö. 442/1050) ve Abdülaziz el-Ezeccî, (ö. 444/1052) Kâdî Ebû Ya'la, (ö. 444/1052) Abdussamed b. el-Me'mûn, (ö. 444/1052) Hatîb el-Bağdâdî (ö. 444/1052) ve daha birçok kişiden hadisler nakletmiştir. Ancak, hayatı boyunca hadis için hiç seyahat etmediği kaydedilmiştir¹¹¹.

el-Ensâb'ın müellifi Sem'anî hocaları arasında babası Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed'i de sayar.¹¹² Talebeleri arasında Ebu'l-Kâsım İsmail b. Muhammed b. el-Fadl, Ebu'l-Kâsım Ali b. Tarrâd ez-Zeynebî ve Râşid b. Müleyk el-Bûraî'yi saymaktadır. Zehebî de bunlara ilaveten Ahmed b. el-Mukarrab'ı eklemektedir.

¹¹¹ Zehebî, *Siyer*, c. XIX, s. 219.

¹¹² *Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed*: Müellifin babası kendisinden bir sene sonra vefat etmiştir. Aynı kabristana defnedilmiştir. Nâdir âlimlerden biri olduğu ifade edilmekte ve Allah'ın Kitabını ayrıca Ferâiz ilmini çok iyi bilmekte olduğu kaydedilmektedir. es-Sem'anî, *Ensâb*, II, 144.

Yazma nüshanın ilk sayfası

Zehebî, (ö. 748/1348) onun râvîlerle ilgili derin bir bilgiye sahip olduğunu ifade ederken, Silefî, (ö. 576/1180) onun yaşıtı olan Şücâ' ez-Zühlfî'ye (ö. 507/1113) göre daha hâfız olduğunu ve güvenilir bir râvi olduğunu belirtir. el-Beradânî, Hicri 498 yılında 10 Şevval Çarşamba günü vefat etmiş ve Babü'l-Harb kabristanına defnedilmiştir.

Kaynaklarda el-Beradânî'nin Peygamber rüyaları hakkında bir ciltlik bir kitap yazdığı ancak günümüze ulaşmadığı kaydedilmektedir, Zehebî, ondan seçilmiş olan bazı rüyaları Emin es-Saffâr'ın, es-Sâvî'den onun da es-Silefî'den verdiği bir tarîkle dinlediğini açıklamıştır. es-Silefî, Beradânî'ye bazı şahıslar hakkında bilgi sorduğunu onun da çok güzel bir şekilde açıklamalarda bulunduğunu aktarmıştır.¹¹³ Bunun dışında birçok kitap yazdığı da

¹¹³ Zehebî, Siyer, c. XIX, s. 219.

ifade edilen el-Beradâni'nin sadece iki kitabı günümüze ulaşmıştır. Bunlardan ilki “*Tis’atu mecâlis min Emâlî Tarrâd b. Muhammed*” adlı bir hadis cüzüdür. Matbu bir eser olmayıp Zâhiriyye kütüphanesinde 23 varak halinde yazma olarak mevcuttur. Tezin konusu olan ikinci eseri ise müstehrec tarzında bir kitaptır. Bu kitabın tam adı şu şekildedir: “*el-Fevâidu’l-hisânü’l-‘avâli’l-müntekâtü’s-sihâh ‘alâ şarti’l-İmâmeyn: Ebî Abdillâh Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî ve Ebi’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbü’rî*”¹¹⁴

Kitabın başlığındaki *el-Fevâid* kelimesi müellifin yaşadığı dönemde yazılmış kitaplarda kullanılan bir ibare olduğu anlaşılmaktadır. Fevâid türü eserlerin bir muhaddisin veya çeşitli âlimlerin garîb ve nâdir rivayetlerini bir araya getiren kitap türü olduğunu bilmekteyiz. Bu anlamda çeşitli âlimlerin rivayetlerini bir araya getiren tanınmış fevâidler bulunmaktadır. Mesela Ebû Bekir eş-Şâfiî’nin (ö. 354/965) hocalarından âlî isnadla rivayet ettiği hadisleri ihtiva eden, *el-Fevâ’idü’l-müntehabetü’l-‘avâli ‘ani’ş-şüyûh*’u adlı eser bunlardandır.¹¹⁵ Âlî isnadla nakledilen sahih ve garîb rivayetleri toplayan fevâidler de bulunmaktadır. İbn Ahî Mîmî diye bilinen Ebü’l-Hüseyn Muhammed b. Abdullah ed-Dekkâk’ın (ö. 390/1000) *el-Fevâ’idü’l-müntekâtü’l-garâ’ibü’l-hisân ‘ani’ş-şüyûhi’l-‘avâli’si* ile, Ali b. Muhassin et-Tenûhî’nin hadis, tefsir ve güzel sözlere dair rivayetlerinden Muhammed b. Ali es-Sûrî’nin derlediği *el-Fevâ’idü’l-‘avâli’l-mü’erreha mine’ş-şihâh ve’l-garâ’ib*’i bu tür eserlerdendir.¹¹⁶

Tabakat kitaplarında bazı muhaddislerin biyografilerinde “fevâid derledi”, “fevâid sahibi”, gibi ifadelerle karşılaşılmaktadır. Bu ifadeler erken dönemlerden itibaren bir tür olarak fevâid eserlerinin literatüre girdiğini göstermektedir.

Öte yandan araştırmalarımız neticesinde yine erken dönem âlimleri arasında, fevâid türünün sınırları ve mahiyetine dair ıstılâhi bir tanım yapan bulunamamıştır. Sonraki dönem âlimleri ise söz konusu eser türünün tanımı konusunda farklı kanaatler ortaya koymuşlardır.

Fevâid türünü tanımlayan son dönem âlimlerinden Şeyh Abdurrahman el-Muallimi¹¹⁷, Şevkani’nin tahriç ettiği bir hadise yaptığı yorumda şöyle demiştir: “Bu haberin Fevâid’de tahriç edilmesi, onun (yazarın) bu haberin başkalarında bulunmadığını düşündüğü anlamına gelir, çünkü onların (muhaddislerin) ıstılâhında Fevâid’in anlamı budur.”

¹¹⁴ الفوائد الحسان العوالي المنتقاة الصحاح على شرط الإمامين: أبي عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري، وأبي الحسين مسلم بن الحجاج النيسابوري
Dâru’l-kütübi’z-zâhiriyye, no: 3847, sayfa adı: 16, satır sayısı: 18, sayfa boyutu: 10 14

¹¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Kandemir, M. Yaşar, “Fevâid”, *DİA*. İstanbul 1995. XII, 500-501.

¹¹⁶ Kandemir, “Fevâid”, *DİA*, XII, 500-501.

¹¹⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, “*el-Fevâidü’l-Mecmua fi’l-ehâdîsi el-Mevdûa*”, Thk. Abdurrahman el-Muallimi, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1416/1995, s. 482

Yine son dönem âlimlerinden Ahmed Muhammed Nur Seyf¹¹⁸ ise Fevâid türünü şöyle tanımlamıştır: “Âlimlerin şeyhlerinden dinledikleri asılları veya isnad ve metne dair hadis faydalarını kaydettikleri eser türü.” Halid Abdullah es-Sübeyt¹¹⁹, İbn Ma’in’in Fevâid adlı eserine yaptığı çalışmada bu türü: “Hadis âliminin, belirli bir şeyhten aldığı ve başkalarında bulunmadığını düşündüğü faydaları derlediği eser türüdür.” şeklinde tanımlamıştır.

Muhammed el-A’zami¹²⁰ ise Fevâid türü hakkında şunları söylemiştir: “Bir şeyhin öğrencilerine aktardıklarının kaydedildiği eser türüdür. Fevâid türü eserlerde çoğu zaman konu sınıflandırması veya faydaların sıralamasında belirli bir düzene tabi tutulmamıştır.”

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere, bazı alimler Fevâid türü eserleri, isnad ve metinlerde râvi isminin açıklanması, bazı âlimler bir hadisin âlî isnadla rivayet edilmesi, diğer bazı âlimler ise metinde bulunan bir ziyadenin vurgulanması gibi çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir. Bazıları ise bu faydaların, yazarın bakış açısına göre sadece kendine özgü olduğunu belirtmiştir. Öte yandan fevâid türü eserlerin tasnif düzeni açısından belirli bir standarta bağlı olmadığına alimler hemfikirdir.

Fevâidu’l-Müntekâ’da Müellifin Metodu

Beradânî’nin *Fevâidu’l-Muntekâ* isimli eseri de isminden anlaşıldığı gibi Fevâid türü bir eserdir. Bu bağlamda onun eserinde yaptığı yorumlar, kendi nezdinde fevâidden maksadının ne olduğunu gösterir niteliktedir. Nitekim o, tahriç ettiği hadislerin senedindeki bazı râvîleri cerh ve ta’dil ilmi açısından değerlendirmiştir. Toplam beş yerde cerh-ta’dile başvuran el-Beradânî, bunların dördünde râviyi ta’dil ederken birinde cerh etmiştir.

İsimleri başkalarıyla karışabilecek râvilerin adını, babasının adını, lakabını ve kabilesini açıklaması da onun eserinde sıkça yer verdiği bir başla fâidedir. Beradânî’nin altmış sekiz raviye dair bu tür izahlar yapması, onun nezdinde râvî ismi karışıklıklarının önlenmesinin Fevâid türünün önemli bir parçası olduğunu göstermektedir.

Bazı raviler hakkında, muhaddislerin onun hadisini toplamaya özen gösterdiği vurgusunu yapmış ve Huşeym b. Beşir adlı râvî hakkında, “Bu hadis hakkında Huşeym’e sorulurdu” demiştir. Tahriç ettiği hadislerin on ikisinin muvâfakat senedle, dokuzunun da âlî senedle kendisine ulaştığını belirtmiştir. Sahîhayn’da bir yahut iki hadisi bulunan ravileri belirtmiştir. Naklettiği bir hadis hakkında Buhârî’nin o hadisi nâzil isnadla rivayet ettiğini vurgulamıştır. On bir defa “Sanki şeyhimiz felan, bu hadisi Müslim/Buhârî’den işitmiştir.”

¹¹⁸ Ahmed Muhammed Nur Seyf, “*Înâyetü’l-Muhaddisin bi-tevsîki’l-Merviyyât*”, Dâru’l-Me’mun, Dimaşk, 1407/1987, s. 47

¹¹⁹ Ebû Zekerriyya Yahyâ b. Main, “*el-Fevâid*” Thk. Hâlid es-Sübeyt, Mektebetü’r-Reşîd, Riyad, 1419/1998, s. 62

¹²⁰ Muhammed Diyâurrahmân el-A’zami, “*Mustalahâtü’l-Hadîsi ve Letâifü’l-Esânîd*”, Edvâu’s-Selef, Riyad, 1420/1999, s. 294

ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla Beradânî'nin, naklettiği hadislerin âlî ve nâzil olmaları cihetinden durumlarına önem verdiği söylenebilir.

Eserin başlığındaki “*el-Hisân*” ifadesiyle kavram olarak hadîs çeşitlerinden hasen hadis değil de kelime anlamı olarak iyi ve güzel manası kastedildiği anlaşılmaktadır. Yani “*el-Fevâidu-l-hisân*” güzel ve iyi faydalar anlamına gelmektedir.

Kitabın isminde geçen ‘avâlî’ ifâdesinin terimsel anlamda yani âlî isnad anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü o dönemde böyle bir ameliyenin yaygın olduğu görülmektedir. Başlıktaki “*el-Müntekât*” kelimesi seçilmiş anlamına gelmektedir. Yukarıda belirtilen kelimelerin birlikte geçmiş olduğu çok kitap yazıldığı anlaşılmaktadır¹²¹. “*es-Sihâh*” kelimesi ile sahîh hadis anlamı kastedilmektedir.

Kitaptaki hadislerin sadece *Sahîhayn*’da veya birinde bulunması şartıyla zikredildiği görülmektedir. Ancak *Sahîhayn*’dan farklı olarak hadislerin lafızlarında bazı değişiklikler de gözlemlenmektedir. el-Beradânî’ye göre hadislerin Şeyhayn’ın şartına uygun olması *Sahîhayn*’da zikredilmeyip Şeyhayn’ın şartına uyan hadisler anlamına gelmemektedir. Ona göre Şeyhayn’ın şartı *Sahîhayn*’daki isnadların bu hadislerde bulunması anlamındadır. Kitabın iki yerinde verdiği hadislerden sonra şu şekilde bir yorumda bulunmuştur.

Kendi senediyle zikretmiş olduğu hadisin isnadı şu şekildedir. İbrahim b. Ömer- Abdullah b. İbrahim b. Eyyûb- İbrahim b. Abdullah b. Basrî- *Müslim b. İbrahim- Hişâm- Yahya b. Ebû Kesir- Ebû Seleme- Ebu Hüreyre* şeklindeki bir senetle rivayeti aktararak bunu Müslim’in rivayet ettiğini belirtmiştir.¹²² Aynı rivayeti Buhârî’nin de rivayet etmesinin şart olduğunu *وَيَلْزَمُ الْبُخَارِيُّ إِخْرَاجَهُ* şeklinde ifade etmekte çünkü Buhârî’nin *Müslim b. İbrahim- Hişâm- Yahya b. Ebû Kesir- Ebû Seleme- Ebu Hüreyre* isnadıyla kitabında rivayette bulunduğunu söylemektedir. Sözü edilen isnada baktığımızda Buhârî’de Cenâiz kitabı 88. babta; Savm kitabı 6 ve 14. Bablarda olmak üzere iki yerde bir de Hıyel kitabı 11. bab olmak üzere üç yerde aynı isnadla rivayetler olduğunu görmekteyiz.

Yine kendi senediyle tahrir etmiş olduğu bir rivayetin Buhârî’de geçtiğini ifade etmektedir: İsnadı ise şu şekildedir; Abdulaziz b. Ali el-Ezeccî- Ömer b. Muhammed b. Ali b. Zeyyât-Ebu Bekir Ca’fer b. Muhammed b. Hasen b. Müstefaz el-Firyâbi- *Kuteybe b. Said- Mâlik- İshak b. Abdullah b. Ebu Talha- Enes b. Mâlik*.

¹²¹ Geniş bilgi için bkz. Kettâni, *Hadis Literatürü- er-Risâletu ’l-Müstatrefe*, Çev. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık İstanbul 1995, s. 177.

¹²² Müslim, “Nikah”, 8.

Buhârî'nin bunun Kuteybe b. Said- Malik b. Enes ve sahâbi Enes'e kadar olan tarikle verdiğini¹²³ ancak Müslim'in Yayha b. Yahya- Malik b. Enes tarikiyle¹²⁴ vermiş olduğunu belirttikten sonra وَيَلْزَمُ مُسْلِمًا إِخْرَاجُهُ Müslim'in de Kuteybe kanalıyla bunu vermesi gerektiğini çünkü aynı isnadla kitabında rivayetlerde bulunduğunu aktarmıştır. Müslim'in kitabına baktığımızda *Kuteybe b. Said- Mâlik- İshak b. Abdullah b. Ebu Talha- Enes b. Mâlik* tarikiyle Hacc kitabı 85. bab ve Eşribe kitabı 21 babta rivayetler verdiğini görmekteyiz.

Buradan anlaşıldığına göre el-Beradânî Buhârî ve Müslim'in şartı olarak isnadın tamamının bu kitaplarda geçmesi olduğunu belirtmektedir.

¹²³ Buhârî, "Eymân ve'n-Nüzûr", 22.

¹²⁴ Müslim, "Eşribe", 20.

بسم الله الرحمن الرحيم صلى الله على خاتم النبيين والحمد لله رب العالمين

الجزء الأول من الفوائد الحسان العوالي المنتقاة الصحاح على شرط الإمامين: أبي عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري، وأبي الحسين مسلم بن الحجاج النيسابوري. تخريج الشيخ الحافظ أبي علي أحمد بن محمد بن أحمد بن محمد البرداني. للشيخ أبي العز محمد بن المختار بن محمد بن عبد الواحد بن المؤيد بالله عن شيوخه. سماع الشيخ الجليل أبي محمد يتيكين بن أخبار التركي نفعه الله بالعلم.

El-Fevâidü'l-Hisân El-Avâlî El-Müntekâtu's-Sihâh Alâ Şarti'l-Îmâmeyn Ebî Abdullâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî ve Ebî'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbûrî adlı eserin ilk cüz'ü.

Hâfız Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Beradânî'nin Şerîf Ebu'l-İzz Muhammed b. el-Muhtâr b. Muhammed b. Abdolvâhid b. el-Müeyyed billâh (?)¹²⁵ için hocalarından yaptığı tahrîc

Eş-Şeyhu'l-Celîl Ebû Muhammed Yeltikîn b. Ahbâr et-Türkî'nin (ö. 531)¹²⁶ (Allâh onu ilmiyle menfaatlendirsın) semâi

بسم الله الرحمن الرحيم

1 - أَخْبَرَنَا الشَّرِيفُ أَبُو الْعَزِّ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُخْتَارِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ الْمُؤَيَّدِ بِاللَّهِ بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَلَى اللَّهِ، قِرَاءَةً

عَلَيْهِ قَالَ:

ثَنَا الشَّيْخُ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْجَوْهَرِيِّ إِمْلَاءً مِنْ لَفْظِهِ قَالَ: أَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ الْفَطِيئِيُّ قَالَ: أَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ قَالَ:

سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ، وَلِكُلِّ أَمْرٍ

مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَهَاجَرَتْهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَرَوَّجُهَا فَهَاجَرَتْهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ¹²⁷

صَحِيحٌ مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ بْنِ قَيْسٍ بْنِ سَعْدِ الْأَنْصَارِيِّ الْمَدَنِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ

الْتَّبِئِيِّ، عَنْ أَبِي وَاقدٍ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ اللَّيْثِيِّ.

¹²⁵ İbnü'l-Hass diye de tanınır. Güvenilir, dindar, sâlih ve muhterem biri olduğu kaydedilmektedir. Zehebî, *Siyeru a'lâmu'n-nübela*, 19, 384.

¹²⁶ Abdullâh b. Semerkandî'den rivâyette bulunduğu, kendisinden de Sadullâh b. el-Vâdî'nin rivâyette bulunduğu zikredilmektedir. İbn Nâsirüddin, Ebû Bekr Şemsüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Kaysî (ö. 842/1438) *Tavzîhu'l-Müştebih fî zabtı esmâ'i'r-ruvât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhüm*, Thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî (I-X, Beyrut 1414/1993) tarafından yayımlanmıştır. Son neşrin X. cildi fihristtir. 9,251

¹²⁷ صحيح البخاري. أبو عبد الله، محمد بن إسماعيل بن إبراهيم بن المغيرة ابن بردزبه البخاري الجعفي الطبع: السلطانية، بالمطبعة الكبرى الأميرية، ببولاق مصر. كتاب بدء الوحي حديث رقم 1.

صحيح مسلم، أبو الحسين مسلم بن الحجاج بن مسلم القشيري النيسابوري. دار الطباعة العامة - تركيا، كتاب الإمارة حديث 1907

رَوَاهُ عَنْهُ الْعَدَدُ الْكَثِيرُ وَالْجَمُّ الْغَفِيرُ مِنَ الْأَيْمَةِ الْمَذْكُورِينَ وَالْحَفَاطِ وَالْمُتَقِينَ، وَاتَّفَقَ الْإِمَامَانِ جَمِيعًا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبُخَارِيُّ الْجُعْفِيُّ وَأَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمُ بْنُ الْحَجَّاجِ عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا.
فَأَمَّا الْبُخَارِيُّ فَأَخْرَجَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عِيسَى -وَهُوَ أَبُو بَكْرٍ الْحُمَيْدِيُّ الْمَكِّيُّ-، وَأَمَّا مُسْلِمٌ فَأَخْرَجَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيِّ، جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ -وَهُوَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْهَلَالِيُّ-، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ.
وَلَهُ فِي الصَّحِيحَيْنِ طُرُقٌ كَثِيرَةٌ.

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla

1- eş-Şerîf Ebû'l-Izz Muhammed b. Muhtâr b. Muhammed b. Abdilvâhid b. Müeyyedbillâh b. Mutevekkilalellah kırâat yoluyla bize haber verdi ki: Şeyh Ebû Muhammed b. Alî b. Muhammed b. el-Hasen el-Cevherî imlâ yoluyla bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik el-Katî'î bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel bize tahdis etti ve dedi ki: Bana babam tahdîs ve dedi ki: Süfyân Yahyâ b. Saîd'den, o da Muhammed b. İbrâhim'den, o da Alkame b. Vakkâs'tan tahdis etti ve dedi ki: Ömer b. Hattâb'ı şöyle derken işittim: Rasûlullah'ı -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle derken işittim: *Ameller ancak niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Kimin hicreti Allah'a ise onun hicreti, hicret ettiği şeydir. Kimin de hicreti elde edeceği dünyevî bir şey ise yahut evleneceği bir kadın ise, onun hicreti de hicret ettiği şeydir.*

Hadis, Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Kays b. Sa'd el-Ensârî el-Medenî, Muhammed b. Hâris et-Teymî'den, o da Ebû Vâkıd Alkame b. Vakkâs el-Leysî'den gelen şekliyle sahihtir. Birçok râvî ve içlerinde zikri geçen imamların, huffâzın ve yetkin zatların bulunduğu büyük bir topluluk Ebû Saîd'den bu hadisi rivayet etmiştir. İki büyük imam, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî el-Cu'afî ve Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc, bu hadiste ittifak etmiş ve kitaplarında tahrîc etmişlerdir. Buhârî hadisi, Abdullah b. Zübeyr b. Îsâ'dan -ki o Ebû Bekr el-Humeydî el-Mekkî'dir.- rivayet etmiştir. Müslim ise Muhammed b. Yahyâ b. Ebî Ömer el-Adenî'den rivayet etmiştir. Her iki râvî de bu hadisi Süfyân b. Uyeyne'den -ki o da Ebû Muhammed el-Hilâlî'dir.-, o da Yahyâ b. Sa'îd'den rivayet etmiştir. Hadisin *Sahîhayn*'da geçen birçok tariki vardır.

2 - حَدَّثَنَا الْعَدْلُ الرَّضَا أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْبَرْمَكِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَيُّوبَ بْنِ مَاسِيٍّ قَالَ: ثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ الْكَجِّيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: ثَنَا أَبِي، عَنْ ثُمَامَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَرَجَ بِالْعَبَّاسِ مَعَهُ لِيَسْتَسْقِيَ بِهِ وَيَقُولَ: «اللَّهُمَّ إِنَّا كُنَّا إِذَا فُحِطْنَا عَلَى عَهْدِ نَبِيِّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَسَّلْنَا إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ».

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِهِ نَازِلًا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الزَّعْفَرَانِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، بِهِذَا. فَكَأَنَّ شَيْخَنَا أَبَا إِسْحَاقَ الْبَرْمَكِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَمِعَهُ مِنَ الْبُخَارِيِّ وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ، وَكَانَتْ وَفَاءُ الْبُخَارِيِّ لَيْلَةً الْفِطْرِ سَنَةَ سِتٍّ وَخَمْسِينَ وَمِائَتَيْنِ.

2- Adl er-Rıdâ Ebû İshâk İbrahim b. Ömer b. Ahmed el-Bermekî -Allah ondan razı olsun bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Muhammed Abdullah b. İbrâhim b. Eyyûb b. Mâsî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Müslim İbrâhim b. Abdullah b. Müslim el-Keccî el-Basrî bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî bize tahdis etti ve dedi ki: Babam bana Semâme'den, o da Enes'den bana tahdis etti ve dedi ki: *Ömer b. Hattâb -radiyallahu anh- Abbas b. Abdülmuttalib -radiyallahu anh- ile beraber, onunla (vesilesiyle) yağmur talep etmek için çıktı ve "Allahım! Bizler Peygamberimiz'in -sallallahu aleyhi ve sellem- zamanında O'nunla tevessül ederdik. Allahım (şimdi de) Peygamberimiz'in amcası ile tevessül ediyoruz".*

Buhârî kitabında bu hadisi Hasen b. Muhammed ez-Za'ferânî'den o da Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'den, o da babasından bu şekilde nâzil bir sûrette rivayet etti. Sanki şeyhimiz Ebû İshâk el-Bermekî -radiyallahu anh- bu hadisi Buhârî'den işitmişti ve bize ondan tahdis ediyordu. Halbuki/oysa ki Buhârî, iki yüz elli altı senesinin Ramazan bayramı gecesinde vefat etmiştir.¹²⁹

3 - أَخْبَرَنَا الزَّاهِدُ النَّاطِقُ بِالْحِكْمَةِ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ الْقُرْبُوبِيُّ -وَمَا رَأَيْتُ فِي مَعْنَاهُ- قَالَ: ثنا الْقَاضِي أَبُو الْحُسَيْنِ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُطَرِّفٍ الْجَرَّاحِيُّ إِمْلَاءً سَنَةَ خَمْسٍ وَسَبْعِينَ وَثَلَاثَ مِائَةٍ قَالَ: ثنا حَامِدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ شُعَيْبٍ قَالَ: ثنا سُرَيْجُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: ثنا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ أَتَى قَوْمًا يَتَوَضَّؤُونَ فَقَالَ لَهُمْ: اسْبِغُوا الْوُضُوءَ؛ فَإِنِّي سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ». أَوْ: «الْعَرِاقِيبِ».¹³⁰

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ آدَمَ -وَهُوَ: ابْنُ أَبِي إِیَّاسٍ أَبُو الْحُسَيْنِ الْمَرْوَزِيُّ الْعَسْقَلَانِيُّ، وَإِنَّمَا نَزَلَ عَسْقَلَانَ فَتُسَبِّحُ إِلَيْهَا، وَهُوَ مِنْ شُيُوخِهِ الْكِبَارِ- عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ.

وَأَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ قُتَيْبَةَ بْنِ سَعِيدٍ بْنِ جَمِيلٍ بْنِ طَرِيفٍ -وَهُوَ أَبُو رَجَاءٍ- وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ الْعَبْسِيِّ الْكُوفِيِّ، وَعَنْ أَبِي كُرَيْبٍ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيِّ، ثَلَاثَتُهُمْ قُتَيْبَةُ وَأَبُو بَكْرٍ وَأَبُو كُرَيْبٍ- عَنْ وَكِيعِ بْنِ الْجَرَّاحِ بْنِ مَلِيحٍ بْنِ فَرَسٍ الرُّوَاسِيِّ الْكُوفِيِّ، عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْقُرَشِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، بِهِذَا.

¹²⁹ Musannif burada Şeyhi Ebû İshâk'ın rivayetinin musafâha kabilinden âlî isnada sahip olduğunu belirtmektedir. Musafâha, hadis musanniflerinden birinin rivayet ettiği hadisin senedindeki râvi sayısı ile daha sonraki bir dönemde aynı hadisi rivayet eden başka bir muhaddisin şeyhinden veya şeyhinin şeyhinden sonraki râvi sayısının eşit olması halini ifade eder. Bkz: Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Timaş, İstanbul, 1987, s. 113.

¹³⁰ صحيح البخاري: كتاب الوضوء حديث 165

3- Zâhid ve hikmetle konuşan Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Muhammed b. Hasen el-Kazvînî bize tahdîs etti ve dedi ki: Kâdî Ebu'l-Hüseyn Ali b. Hasen b. Ali b. Mutarrîf el-Cirâcî üç yüz yetmiş beş senesinde bize imlâ yoluyla tahdîs etti ve dedi ki: Hâmid b. Muhammed b. Şuayb bize tahdîs etti ve dedi ki: Süreyc b. Yunus bize tahdîs etti ve dedi ki: Hüseyim bize tahdîs etti ve dedi ki: Şu'be bize tahdîs etti ve dedi ki: Muhammed b. Ziyad bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebû Hureyre'nin abdest alan bir gruba gelip şöyle dediğini işittim: "Suyu abdest uzuvlarınıza tastam ulaştırın. Zira ben Ebu'l-Kâsım'ı -sallallahu aleyhi ve sellem- 'Cehennem'de yanacak ökçelere -yahut- yazık.' derken duydum."

Buhârî bu hadisi Adem'den -ki o İbn Ebî İyas Ebû Huseyn el-Mervezî el-Askalânî'dir. Askalan'a yerleşmiş bu yüzden de oraya nispet edilmiştir. Buhârî'nin büyük hocalarındandır. -, o da Şu'be b. Haccâc'tan rivayet etmiştir.

Müslim de Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf'den -ki o Ebû Racâ'dır-, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Absî el-Kûfî'den ve Ebû Kurayb Muhammed b. el-Alâ el-Hemedânî'den, bunların üçü de -Kuteybe, Ebû Bekir ve Ebû Kureyb- Vekî' b. Cerrâh b. Melîh b. Feres er-Ruvâsî el-Kûfî'den, o da Şu'be b. Haccâc'tan, o da Muhammed b. Ziyâd el-Kuraşî'den, o da Ebû Hureyre'den bu şekilde rivayet etmiştir.

4 - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ الْقَزْوِينِيُّ إِمْلَاءً مِنْ لَفْظِهِ قَالَ: قُرِئَ عَلَى عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الزِّيَّاتِ، وَأَنَا أَسْمَعُ: حَدَّثَكُمْ عَلِيُّ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ زَاطِيَا قَالَ: ثنا الحسن بن عيسى قال: أنا ابن المبارك قال: أنا عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن القاسم بن محمد، عن عائشة رضي الله عنها، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا رأى المطر قال: «اللَّهُمَّ صَيِّبًا هَيَّأ». ¹³¹ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُقَاتِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ -وَهُوَ أَبُو عَثْمَانَ الْعَدَوِيُّ- عَنْ نَافِعِ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرِ الصَّدِيقِ، عَنْ عَمَّتِهِ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ بِذَلِكَ.

4- Ali b. Ömer el-Kazvînî kendi lafzıyla ve imlâ yoluyla bize tahdîs etti ve dedi ki: Ömer b. Muhammed b. Zeyyât'a okundu ve ben de işittim: Ali b. İshak b. Zâtiyâ size tahdîs etti ve dedi ki: Hasen b. İsâ bize tahdîs etti ve dedi ki: İbnü'l-Mubârek bize tahdîs etti ve dedi ki: Ubeydullah b. Ömer, oda Nâfi'den, o da Kâsım b. Muhammed'den, o da Hazreti Âişe'den -radiyallahu anhâ- rivayetle Hazreti Âişe dedi ki: Resûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- yağmuru gördüğü zaman "Allahım,, bereketli bir yağmur ver." derdi.

Buhârî bu hadisi Muhammed b. Mukâtîl'den, o da Abdullah b. Mubârek'ten, o da Ubeydullah b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. Hattâb'tan -ki o Ebû Osmân el-Adevî'dir-, o da Abdullah b. Ömer'in azatlısı olan Nâfi'den, o da Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-

¹³¹ صحيح البخاري: كتاب الاستسقاء حديث رقم 1032

Sıddık'tan, o da halası müminlerin annesi Âişe'den -radıyallahu anh- bu şekilde rivayet etmiştir.

5 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيُّ إِمْلاءً قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُوسَى بْنِ صَالِحٍ الْأَسَدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا هُوْدَةُ بْنُ خَلِيفَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنْ خِلَاسٍ، وَمُحَمَّدٌ -وَهُوَ ابْنُ سِيرِينَ- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا صَامَ أَحَدُكُمْ يَوْمًا فَتَنَسَّى فَأَكَلَ وَشَرِبَ فَلَيْتَمَّ صَوْمَهُ؛ فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَسَقَاهُ».¹³²

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مُوسَى بْنِ رَاشِدٍ الْقَطَّانِ الضَّبِّيِّ، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ حَمَّادِ بْنِ أُسَامَةَ الْكُوفِيِّ، عَنْ عَوْفٍ -وَهُوَ ابْنُ أَبِي جَمِيلَةَ الْأَعْرَابِيِّ- عَنْ خِلَاسٍ، وَمُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ جَمِيعًا، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. فَكَأَنَّ شَيْخَنَا أَبَا مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيَّ سَمِعَهُ مِنَ الْبُخَارِيِّ وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ.

5- Hasen b. Ali b. Muhammed el-Cevherî imlâ yoluyla bize tahdîs etti ve dedi ki: Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik bize tahdîs etti ve dedi ki: Bişr b. Mûsâ b. Sâlih el-Esdî bize tahdîs etti ve dedi ki: Hevze b. Hâlîfe bize tahdîs etti ve dedi ki: Avf bize Hilâs ve Muhammed'den – ki o İbn Sîrîn'dir-, onlar da Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre Peygamberimiz -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Sizden biriniz oruç tutar da unutup yiyip içerse orucunu tamamlasın. Zira Allâh -azze ve celle- ona yedirip, içirmiştir.”

Buhârî bu hadisi Yusuf b. Mûsâ b. Râşid el-Kattân ed-Dabbî'den, o da Ebî Usâme Hammâd b. Usâme el-Kûfi'den, o da Avf'tan – ki o İbn Ebî Cemîle el-A'râbî'dir-, o da Hilâs ve Muhammed b. Sîrîn'den, o ikisi de Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Sanki Şeyhimiz Ebû Muhammed el-Cevherî bu hadisi Buhârî'den işitmişti ve bize ondan tahdis ediyordu.¹³³

6 - أَخْبَرَنَا أَبُو طَالِبٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْفَتْحِ - وَكَانَ ثِقَةً صَدُوقًا - قَالَ: أَخْبَرَنَا يُوسُفُ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَسْرُورٍ الْقَوَّاسُ قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْبَغَوِيُّ قَالَ: أَنَا أَبُو نَصْرِ النَّمَّارُ. ثُمَّ أَخْبَرَنَا أَبُو طَالِبٍ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمُودَّبِ قَالَ: ثنا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ شَاهِينَ قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغَوِيُّ قَالَ: ثنا أَبُو نَصْرِ النَّمَّارُ قَالَ: ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} [المطففين: 6] قَالَ: «يَقُومُونَ حَتَّى يَبْلُغَ الرَّشْحُ أَطْرَافَ آذَانِهِمْ».¹³⁴ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي نَصْرِ النَّمَّارِ -وَأَسْمُهُ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ النَّسَائِيُّ- عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ -وَهُوَ السَّخْتِيَانِيُّ- عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ بِهِذَا.

6- Ebû Tâlib Muhammed b. Ali b. el-Feth -ki o sika ve sadûk biridir.- bize haber verdi ve dedi ki: Yusuf b. Ömer b. Mesrûr el-Kavvâs bize haber verdi ve dedi ki: Abdullah b.

¹³² صحيح البخاري: كتاب الإيمان والنذور حديث رقم 6669

¹³³ Musannfi burada irad ettiği senedin Musâfaha şeklinde âlî bir isnada sahip olduğunu belirtmektedir.

¹³⁴ صحيح مسلم: كِتَابُ الْجَنَّةِ وَصِفَةِ نَعِيمِهَا وَأَهْلِهَا حديث رقم 2862

Muhammed b. Abdulazîz el-Begavî bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebu'n-Nasr et-Temmâr bize tahdis etti....

Ayrıca Ebû Tâlib Ömer b. Muhammed b. Ubeydillah el-Müeddib bize tahdîs etti ve dedi ki: Ömer b. Ahmed b. Şâhîn bize tahdîs etti ve dedi ki: Abdullah b. Muhammed el-Begavî bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebû'n-Nasr et-Temmâr bize tahdîs etti ve dedi ki: Hammâd b. Seleme, Eyyûb'den, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer'den bize tahdîs etti ve dedi ki: Resûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- **“...İnsanların âlemlerin rabbinin huzuruna çıkacağı gün...”** âyetini okudu ve dedi ki: *“Allâh'ın huzuruna çıkacaklar öyleki terleri kulak uçlarına kadar varacak.”*

Müslim bu hadisi Ebû Nasr er-Temmâr'dan – ki onun ismi Abdulmelik b. Abdulaziz en-Nesâî'dir-, o da Hammâd b. Seleme b. Ebî Seleme'den, o da Eyyûb'dan –ki o es-Sihtiyânî'dir- o da Nâfi'dani o da İbn Ömer'den bu şekilde rivayet etmiştir.

7 - أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْبَرْمَكِيِّ الْفَقِيهُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَيُّوبَ بْنِ مَاسِيٍّ قَالَ: ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ الْكَلْبِيِّ قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: ثنا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ الرُّبَيْعَ بَنَتَ النَّضْرَ عَمَّتَهُ لَطَمَتْ جَارِيَةً فَكَسَرَتْ سِنَّهَا، فَعَرَضُوا عَلَيْهِمُ الْأَرْضَ فَأَبَوْا، فَطَلَبُوا الْعَفْوَ فَأَتَوْا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهُمُ بِالْقِصَاصِ، فَجَاءَ أَخُوهَا أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَكْسِرُ سِنَّ الرُّبَيْعِ؟ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسِرُ سِنَّهَا. قَالَ: «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَعَفَى الْقَوْمُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِأَبْرَةٍ».¹³⁵

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ حُمَيْدٍ -وَهُوَ ابْنُ أَبِي حُمَيْدٍ، وَاسْمُ أَبِي حُمَيْدٍ هِلَالٌ- عَنْ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ -وَهُوَ أَبُو حَمْزَةَ النَّجَارِيُّ- بِهَذَا وَوَقَعَ إلَيْنَا مُوَافَقَةً.

7- İbrâhim b. Ömer b. Ahmed b. el-Bermekî el-Fakîh bize haber verdi ve dedi ki: Ebû Muhammed Abdullah b. İbrâhim b. Eyyûb b. Mâsî bize haber verdi ve dedi ki: İbrahim b. Abdullah b. Müslim el-Keccî bize tahdîs etti ve dedi ki: Muhammed b. Abdullah el-Ensârî bize tahdîs etti ve dedi ki: Humeyd, Enes'den bize tahdîs etti ve dedi ki: Halası Rübeyyi' bint Nadr bir câriyeye tokat atıp dişini kırmıştı. Cârîyenin sahiplerine diyet önerselede onlar kabul etmeyip fazlasını istediler. Bunun üzerine onlar Peygamber'e -sallallahu aleyhi ve sellem- gittiler. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- onlara kisası emretti. Bunun üzerine Rübeyyi''in kardeşi Enes b. Nadr gelip *“Yâ Resûlellâh Rübeyyi''in dişini mi kıracaksın? Seni hakla gönderen Allâh'a yemin olsunki onun dişini kırmıyacaksın.”* dedi. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- *“Ey Enes Allâh'ın kitabı kısıdır.”* dedi. Ardından alcaklılar bağışlayınca Resûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: *“Allâh'ın kulları*

¹³⁵ صحيح البخاري: كتاب الصلح حديث رقم 2703

arasından öyle kimseler vardır ki onlar Allâh üzerine yemin etseler Allâh onların yeminini geçerli kılar.”

Buhârî bu hadisi Muhammed b. Abdullah el-Ensârî’den, o da Humejd’den –ki o İbn Ebî Humejd Hilal’dir-, o da Enes b. Mâlik’ten -ki o Ebû Hamza en-Neccâr’dır.-, bu şekilde rivayet etmiştir. Bize muvâfakat yoluyla gelmiştir.¹³⁶

8 - حَدَّثَنَا الْحَبْرُ الْإِمَامُ أَبُو يَعْلَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْفَرَا إِمْلَاءً مِنْ لَفْظِهِ فِي الْجَامِعِ -وَكَانَ الْجَمْعُ كَثِيرًا جَدًّا- قَالَ: أَنَا عِيسَى بْنُ عَلِيٍّ بْنِ عِيسَى بْنِ دَاوُدَ بْنِ الْجَرَّاحِ الْوَزِيرُ قَالَ: أَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْبَغَوِيِّ قَالَ: ثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ قَالَ: ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {الَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ} [يونس:26] قَالَ: «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ نَادَى مُنَادٍ: إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَوْعِدًا يُرِيدُ أَنْ يُنْجِزَكُمْوهُ. فَيَقُولُونَ: مَا هُوَ؟ أَلَمْ يُثَقِّلْ مَوَازِينَنَا وَبَيَّضْ وَجُوهَنَا وَيُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَيُجْزِنَا مِنَ النَّارِ؟ فَيُكْشِفُ لَهُمْ عَنِ الْحِجَابِ، فَيَنْظُرُونَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَمَا شَيْءٌ أُعْطُوهُ هُوَ أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ، وَهِيَ الزِّيَادَةُ».¹³⁷

انْفَرَدَ مُسْلِمٌ بِإِخْرَاجِهِ، فَرَوَاهُ عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ -وَهُوَ أَبُو خَالِدٍ الْوَاسِطِيُّ- عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ دِينَارٍ -وَهُوَ أَبُو سَلَمَةَ الْبَصْرِيُّ- عَنْ ثَابِتٍ -وَهُوَ ابْنُ أَسْلَمَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْبُنَانِيُّ بَصْرِيٌّ- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى -وَأَسْمَ أَبِي لَيْلَى يَسَارٌ- عَنْ صُهَيْبٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَكَانَ شَيْخُنَا أَبُو يَعْلَى بْنُ الْفَرَا سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمٍ بْنِ الْحَجَّاجِ، وَثَنَا بِهِ عَنْهُ، وَكَانَتْ وَفَاءً مُسْلِمٍ فِي سَنَةِ إِحْدَى وَسِتِّينَ وَمِائَتَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

8- el-Habr, el-İmâm Ebû Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ Câmide -topluluk cidden çok kalabalıktı- kendi lafzıyla ve imla yoluyla bize tahdis etti ve dedi ki: İsa b. Ali b. Dâvud b. Cerrâh el-Vezîr bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilaziz el-Begavî bize tahdîs etti ve dedi ki: Hudbe b. Hâlid bize tahdîs etti ve dedi ki: Hammâd b. Seleme, Sâbit'ten, o da Abdurrahmân b. Ebî Ya'lâ'dan, o da Suhayb'dan rivayetle bize tahdîs etti ve dedi ki: Resûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- “Güzel yapanlara daha güzeli, bir de fazlası vardır.” âyetini okudu ve şöyle buyurdu: “Cennet ehli Cennet’e Cehennem ehli de Cehennem’e girince bir seslenen ‘Allâh’ın sizin için gerçekleştirmek istediği bir vaadi vardır.’ diye seslenir. Bunun üzerine Onlar ‘Bu vaad ne olaki zaten tartıda iyiliklerimizi ağır kılmadı mı? Yüzlerimizi beyazlatmadı mı? Bizi Cennet’ine koymadı mı? Cehennem’inden korumadı mı?’derler. bunun üzerine onlar için perde kaldırılır ve Allâh’a -

¹³⁶ Muvâfakat: Meşhur bir musannife nisbetle âlî olan isnad anlamında bir terim olarak kullanılmaktadır.

Musannif burada kendisinin naklettiği senedin Buhârî’nin senedinden daha âli bir isnâda sahip olduğunu belirtmektedir.

¹³⁷ صحيح مسلم: كتاب الإيمان حديث رقم 181

azze ve celle- bakarlar. Onlara ona bakmaktan daha güzel bir şey verilmemiştir. İşte (âyette kastedilen) fazla olan budur.”

Müslim bu hadisi münferit olarak rivayet etmiştir. Hadisi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o da Yezîd b. Hârun'dan -ki o Ebû Hâlid el-Vâsitî'dir-, o da Hammad b. Seleme b. Dînâr'dan -ki o Ebû Seleme el-Basrî'dir-, o da Sâbitten -ki o İbn Eslem Ebû Muhammed el-Bunânî Basrî'dir-, o da Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan -Ebû Leylânın ismi Yesâr'dır-, oda Rasûlullah'ın -sallallahu aleyhi ve sellem- azatlık kölesi Suhab'dan rivayet etmiştir. Sanki Şeyhimiz Ebû Ya'la b. Ferrâ bu hadisi Müslim b. Haccâc'dan işitmiş ve bize ondan tahdis etmiştir. Oysa ki Müslim -Allah onda razı olsun- iki yüz altmış bir senesinde vefat etmiştir.

9 - حَدَّثَنَا الْحَاكِمُ أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ الْمُهْتَدِي بِاللهِ مِنْ لَفْظِهِ -وَكَانَ يُقَالُ لَهُ: رَاهِبُ بَنِي الْعَبَّاسِ، وَمَا رَأَيْتُ فِي مَعْنَاهُ- قَالَ: ثنا عُمَرُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ الْكِنَانِيُّ إِمْلَاءً قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغَوِيُّ قَالَ: ثنا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: أَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْوَلِيدُ بْنُ الْعِزَّارِ بْنِ حُرَيْثٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ قَالَ: حَدَّثَنِي صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ -وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ- قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ لَوْ قُتِلَتْ». قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «بِرُّ الْوَالِدَيْنِ». قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ». قَالَ: فَحَدَّثَنِي بِهَذَا وَلَوْ اسْتَرْزَنْتُهُ لَزَادَنِي.

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ هِشَامِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ الطَّبَالِسِيِّ الْبَصْرِيِّ، وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَرْبٍ جَمِيعًا، عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ.

وَأَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَاذٍ بْنِ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ شُعْبَةَ. وَعَنْ بُنْدَارٍ مُحَمَّدِ بْنِ بَشَّارٍ بْنِ كَثِيرٍ الْعَبْدِيِّ الْإِمَامِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ -غُنْدَرُ بَصْرِيٌّ- عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ بْنِ الْوَرْدِ أَبِي بَسْطَامٍ الْعَتَكِيِّ، عَنْ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ -وَأَسْمُهُ سَعْدُ بْنُ إِبَّاسٍ- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ -وَهُوَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْهُدَلِيُّ- بِهَذَا.

فَكَانَ شَيْخُنَا الْقَاضِي أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ الْمُهْتَدِي سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمِ بْنِ الْحَجَّاجِ، وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا

9- el-Hâkim Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydullâh b. Abdussâmed b. el-Mühtedîbillâh -ona Benî Abbâs'ın râhibi denirdi. Ben onda bu manayo görmedim.- kendi lafzıyla bize tahdis etti ve dedi ki: Ömer b. İbrahim b. Ahmed el-Kinânî imlâ yoluyla bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Muhammed el-Begavî bize tahdis etti ve dedi ki: Ali b. Ca'd bize tahdis etti ve dedi ki: Şu'be bize tahdis etti ve dedi ki: Velîd b. Ayzar b. Hureys bize haber verdir ve dedi ki: Ebû Amr eş-Şeybânî'yi şöyle darken işittim: Bu evin sahibi -Abdullah b. Mes'ûd'un evine işaret ederek- bana tahdis etti ve dedi ki: Rasûlüllâh'a “Amellerin hangisi Allâh'ı -azze ve celle- daha çok razı eder?” diye sordum. O da “Vaktinde kılınan namaz” buyurdu. “Sonra hangisi?” diye sordum. “Anne ve babaya iyilik yapmak” dedi. “Sonra hangisi” diye sordum. “Sonra Allâh yolunda cihad etmektir.” dedi.

Müslim bu hadisi Ubeydullah b. Muâz b. Muâz el-Anberî'den, o da babasından, o da Şu'be'den ve Bundâr Muhammed b. Kesîr el-Abdî el-İmâm'dan, o da Muhammed b. Ca'fer Gunder el-Basrî'den, o da Şu'be b. Haccâc b. el-Verd Ebû Bestâm el-Atekî'den, o da Velîd b. Ayzer'den o da Ebû Amr eş-Şeybânî'den -ki onun ismi Sa'd b. İyâs'tır.-, o da Abdullah b. Mesûd'dan -ki o Ebû Abdîrrahmân el-Huzelî'dir.- bu şekilde rivayet etmiştir. Sanki Şeyhimiz Kadı Ebu'l-Hüseyn b. Mühtedî hadisi Müslim'den işitmiş ve bize ondan tahdis etmiş gibidir.

10 - أَخْبَرَنَا الْوَاعِظُ أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْمُذْهَبِ قَالَ: أَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: ثنا هُشَيْمُ بْنُ بِشِيرٍ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَمِينُكَ عَلَى مَا يُصَدِّقُكَ بِهِ صَاحِبُكَ».¹³⁸ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى، وَعَنْ عُمَرُو بْنِ مُحَمَّدٍ النَّاقِدِ، جَمِيعًا عَنْ هُشَيْمِ بْنِ بِشِيرٍ -وَهُوَ أَبُو مُعَاوِيَةَ الْوَاسِطِيُّ، وَكَانَ هُشَيْمٌ يُسْنَلُ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ -وَهُوَ أَبُو صَالِحٍ السَّمَّانُ، وَيُقَالُ: الزِّيَّاتُ، وَاسْمُهُ ذُكْوَانُ- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، بِهَذَا.

10- Vâiz Ebû Ali b. Hasen b. Ali b. Müzhib bize haber verdi ve dedi ki: Ebû Bekr Ahmed b. Hamdân b. Cafer b. Mâlik bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanberl bize tahdis etti ve dedi ki: Babam bana tahdis etti ve dedi ki: Hüseyim b. Beşîr bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Ebî Sâlih, babasından, o da Ebû Hureyre'den bize tahdis etti ve dedi ki: Resûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- buyurdu ki: “*Yemînün arkadaşının (yemin ettirenin) seni doğruladığı vecih üzeredir.*”

Müslim bu hadisi Yahyâ b. Yahyâ ve Amr b. Muhammed en-Nâkîd'dan, her ikisi de Hüseyim b. Beşîr'den -ki o Ebû Muâviye el-Vâstî'dir. Hüseyim bu hadisten sorulurdu.-, o da Abdullah b. Ebî Sâlih'ten, o da babasından -ki o Ebû Sâlih es-Semmân'dır. (Semmân yerine) Zeyyât da denildi. İsmi Zekvân'dır.-, o da Ebû Hureyre'den bu şekilde rivayet etmiştir.

11 - أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ النَّفْعُ الصَّدُوقُ أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَلِيٍّ الْخَيَّاطُ الْأَرَجِيُّ قَالَ: أَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ الزِّيَّاتُ قَالَ: أَنَا أَبُو بَكْرٍ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْمُسْتَفَاضِ الْفَرِيَّابِيِّ قَالَ: ثنا عُمَرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ قَالَ: ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ مُحَمَّدُ بْنُ خَازِمٍ قَالَ: ثنا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -شَكَ الْأَعْمَشُ- قَالَ: لَمَّا كَانَتْ غَزْوَةُ ثُبُوكَ أَصَابَ النَّاسَ مَجَاعَةٌ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ أَذْنُتَ لَنَا فَفَحَرْنَا نَوَاضِحَنَا فَأَكَلْنَا وَادَّهَنَّا. فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْعَلُوا». فَجَاءَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ فَعَلُوا قَلَّ الظَّهْرُ، وَلَكِنْ ادْعُهُمْ بِفَضْلِ أَزْوَاجِهِمْ، ثُمَّ ادْعُ لَهُمْ عَلَيْهَا بِالْبَرَكَاتِ، فَلَعَلَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَجْعَلَ فِي ذَلِكَ -قَالَ عُمَرُو- قَالَ: وَحَسِبْتُ قَالَ: خَيْرًا - قَالَ: فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنُطْعٍ فَبَسَطَهُ ثُمَّ دَعَاهُمْ بِفَضْلِ أَزْوَاجِهِمْ، قَالَ: فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَجِيءُ بِالْكَفِّ الذَّرَّةَ، وَالْآخَرَ بِكَفِّ الثَّمَرِ، وَالْآخَرَ بِالْكِسْرَةِ، حَتَّى اجْتَمَعَ عَلَى النُّطْعِ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ، ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِ بِالْبَرَكَاتِ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: «خُدُوا فِي أَوْعِيَتِكُمْ». قَالَ:

فَأَخَذُوا فِي أَوْعِيَّتِهِمْ حَتَّى مَا تَرَكُوا فِي الْعَسْكَرِ وَعَاءً إِلَّا مَلُئُوهُ. قَالَ: وَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، وَفَضَلَ مِنْهُ فَضْلَةٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ، لَا يَلْقَى بِهَا عَبْدٌ غَيْرَ شَاكٍّ فَيُحْجَبَ عَنِ الْجَنَّةِ».¹³⁹

قَالَ عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ: حَدَّثَ أَبُو مُعَاوِيَةَ هَذَا الْحَدِيثَ هَاهُنَا بِبَغْدَادَ، وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهِ بِالْكُوفَةِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي كُرَيْبٍ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ مُحَمَّدِ بْنِ خَازِمٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ وَهُوَ سُلَيْمَانُ بْنُ مِهْرَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْكَاهِلِيُّ - عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، بِالشَّكِّ عَنْهُمَا.

11- eş-Şeyh es-Sika es-Sadûk Ebû'l-Kâsım Abdulaziz b. Ali el-Hayyât el-Ezcî bize haber verdi ve dedi ki: Ömer b. Muhammed b. Ali ez-Zeyyât bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Bekir Ca'fer b. Muhammed b. Hasen b. Müstefâd el-Firyâbî bize tahdis etti ve dedi ki: Ömer b. Muhammed en-Nâkîd bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim bize tahdis etti ve dedi ki: A'meş, Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Saîd'den yahut Ebû Hureyre'den - A'meş burada şüpheye düştü.- rivayetle dedi ki: Tebük gazvesi olduğu zaman insanlara bir açlık isabet etmişti. Halk: "Ya Rasûlallah! Keşke bize izin versen, su taşıttığımız develerimizi kessek de etlerini yesek; yağlarını da kullansak" dediler, Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- "Öyle yapın." buyurdu. Derken Ömer çıkageldi ve: "Ya Rasûlallah! Eğer öyle yaparsak binilecek hayvan azalır. Öyle yapacağına, insanlara azıklarının fazlasını getirmeğe çağır, sonra onlar için azıklara bereket vermesini Allah'dan niyaz eyle. Allah'ın bunlarda bir bereket halketmesi ümit edilir." dedi. Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- "Evet" buyurdu. Sonra deriden bir yaygı istedi ve onu yaydı. Sonra azıklarının fazlasını (getirmelerini) istedi. Bunun ardından kimisi bir avuç darı, diğeri bir avuç hurma, bir başkası da bir parçacık şey getirmeğe başladı. Nihayet bunlardan deri yaygının üzerinde az bir şey toplandı. Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- bu toplanan az şey üzerine bereket duası yaptı. Sonra: "Kaplarnızın içinde alınız." buyurdu. Halkın hepsi kaplarnın içinde azıklarını aldılar. Nihayet askerler içini doldurmadık bir tek kab bırakmadılar. Mütaakiben doyuncaya kadar yediler ve bir kısım şey de arttı. Bunun üzerine Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: "Allah'dan başka hak ilah olmadığına ve kendimin Allah'ın elçisi bulunduğuma şahadet ederim. Şüphe etmiyerek Allah'a bu iki şehadetle kavuşan kul asla cennetten men olunmayacaktır."

Ömer b. Muhammed dedi ki: Ebû Muâviye bu hadisi burada Bağdat'da tahdis etti. Kûfede tahdis etmedi.

Müslim bu hadisi Ebû Kureyb Muhammed b. Alâ el-Hemedânî'den, o da Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim'den, o da A'meş'ten - ki o Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Kâhilî'dir.-, o da Ebû Sâlih'den, o da Ebû Saîd yahut Ebû Hureyre'den aynı şekk ifadesiyle rivayet etti.

¹³⁹27 صحيح مسلم: كتاب الإيمان حديث

12 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْفَتْحِ الْحَرَبِيُّ قَالَ: ثنا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَّافُ قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ: ثنا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: أَنَا شُعْبَةُ وَشَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: «صَلَّيْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَجْهَرُ بِـ {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ}».¹⁴⁰

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي مُوسَى مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى وَبِذَاكَ مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، عَنْ غُنْدَرٍ - وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ - عَنْ شُعْبَةَ. وَأَخْرَجَهُ أَيْضًا عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِي دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَنَسٍ. فَكَأَنَّ شَيْخَنَا أَبَا طَالِبٍ الْعَشَّارِيَّ سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمٍ وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ. وَأَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ حَفْصِ بْنِ غَمَرٍ النَّمِيرِيِّ الْحَوْضِيِّ - هُوَ أَبُو غَمَرٍ الْبَصْرِيُّ - عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ بِهَذَا.

12- Muhammed b. Ali b. el-Feth el-Harbî bize haber verdi ve dedi ki: Ebû Bekr Muhammed b. Yunus b. Muhammed el-Allâf bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Muhammed b. Abdulaziz bize tahdis etti ve dedi ki: Ali b. Ca'd bize tahdis etti ve dedi ki: Şu'be ve Şeybân, Katâde'den bize tahdis etti ve dedi ki: Enes b. Mâlik'i şöyle derken işittim: "Peygamber'in -sallallahu aleyhi ve sellem-, Ebû Bekr'in, Ömer'in ve Osman'ın arkasında namaz kıldım. Hiçbirinin besmeleyi sesli şekilde okuduğunu görmedim."

Müslim bu hadisi Ebû Mûsâ Muhammed b. Müsennâ ve Bindâr Muhammed Beşşâr'dan, onlar da Ğundâr'dan -ki o Muhammed b. Ca'fer'dir.-, o da Şu'be'den tahric etmiştir. Aynı şekilde Ebû Mûsâ'dan, o da Ebû Dâvud'dan, o da Şu'be'den, o da Katâde'den, o da Enes'ten tahdis ederek tahrî etmiştir. Sanki şeyhimiz Ebû Tâlib el-Aşşârî bu hadisi Müslim'den işitmiş ve bize ondan tahdis etmiştir.

Buhârî de bu hadisi Hafs b. Ömer en-Nemîrî el-Havdî'den -ki o Ebû Ömer el-Basrî'dir.-, o da Şu'be b. Haccac'tan bu şekilde tahric etmiştir.

13 - حَدَّثَنَا الْإِمَامُ أَبُو بَعْلَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ الْقَرَّا مِنْ لَفْظِهِ قَالَ: أَنَا عَلِيُّ بْنُ غَمَرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ الْحَرَبِيِّ السَّكُونِيِّ سَنَةَ سِتٍّ وَثَمَانِينَ وَثَلَاثَ مِائَةٍ قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ الصُّوفِيُّ قَالَ: ثنا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ مَثَلُ الزَّرْعِ لَا يَزَالُ الرِّيحُ تُمِيلُهُ وَلَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ يُصِيبُهُ بَلَاءٌ، وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ شَجَرَةِ الْأَرْزِ لَا تَهْتَرُ حَتَّى تَسْتَحْصِدَ».

141

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي بَكْرٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ عَبْدِ الْأَعْلَى السَّامِيِّ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدٍ - هُوَ ابْنُ الْمُسَيَّبِ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهَذَا. وَوَقَعَ إِلَيْنَا مُوَافَقَةً.

¹⁴⁰ صحيح البخاري: كتاب الأذان حديث رقم 734

¹⁴¹ صحيح مسلم: كتاب صفة القيامة والجنة والنار حديث رقم 2809

13- İmam Ebû Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ kendi lafzıyla bize tahdis etti ve dedi ki: Ali b. Ömer b. Muhammed b. Hasen el-Harbî es-Sekûnî üç yüz seksen altı senesinde bize tahdis etti ve dedi ki: Ahmed b. Hasen b. Abdulcebbar es-Sûfî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Bekr b. Ebû Şeybe bize tahdis etti ve dedi ki: Abdulalâ, Ma'mer'den, o da Zührî'den, o da Saîd'den, o da Ebû Hureyre'den bize tahdis etti ve dedi ki: Rasûlüllâh -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: *“Müminin durumu rüzgarın eğdiği ekinin durumuna benzer. Müminin başına sürekli musibet gelir. Münafığın durumu ise olgunlaşana dek hiç sarsılmayan çam ağacının durumu gibidir.”*

Müslim bu hadisi Ebû Bekr b. Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe'den, o da Abdulala b. Abdulala b. es-Sâmî'den, o da Ma'mer'den, o da Zührî'den, o da Sa'id'den -ki o İbnü'l-Müseyyib'dir.-, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahric etmiştir.

14 - أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي مُوسَى الْهَاشِمِيُّ قَالَ: ثنا قَاضِي الْقَضَاةِ أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَعْرُتَنْتُوفٍ قَالَ: قُرِئَ عَلَيَّ أَبِي مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ صَاعِدٍ -وَأَنَا أَسْمَعُ- حَدَّثَكُمْ مُحَمَّدُ بْنُ زُنْبُورٍ الْمَكِّيُّ قَالَ: ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ فَطَلَّقَهَا النَّبَّةَ، فَأَرْسَلَتْ إِلَى أَهْلِهِ تَبْتَغِي النَّفَقَةَ فَقَالُوا: لَيْسَتْ عَلَيْنَا نَفَقَةٌ. فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ نَفَقَةٌ وَعَلَيْكَ الْعِدَّةُ، فَانْقِلِي إِلَى أُمِّ شَرِيكِ». ثُمَّ قَالَ: «أُمُّ شَرِيكِ يَدْخُلُ عَلَيْهَا إِخْوَتُهَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ، فَانْقِلِي إِلَى ابْنِ أُمِّ مَكْنُومٍ؛ فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَعْمَى وَإِنْ وَضَعْتَ ثِيَابَكَ لَمْ يَرَ شَيْئًا».¹⁴²

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ -وَهُوَ أَبُو زَكَرِيَّا الْعَابِدُ الْمُقَابِرِيُّ- عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ الْمَدَنِيِّ الْأَنْصَارِيِّ الدَّرَقِيِّ مُؤَدَّبِ مَنْصُورِ بْنِ الْمَهْدِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ فَاطِمَةَ بِهَذَا.

14- Ebû Abdullâh Muahmmmed b. Ahmed b. Ebû Mûsâ el-Hâşimî biz haber verdi ve dedi ki: Kadî'l-Kudât Ebû Muhammed Ubeydullah b. Ahmed b. Martutuf bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Muhammed Yahya b. Muhammed b. Sâ'id'den kıraat yoluyla rivayet ediliyordu ve ben de işittim: Muhammed b. Zünbûr el-Mekkî size anlatıyor: İsmâil b. Ca'fer bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Amr, Ebu Seleme'den, o da Fatıma bint Kays'dan bize tahdis etti ve dedi ki: Fâtıma bint Kays Mahzum oğullarından bir adamın nikahı altındaydı. O adam onu kesin bir şekilde boşayınca ailesinden nafaka talep ettiler. Onlar üzerlerine nafaka düşmediğini söyledi. Bu haber Resûlüllâh'a -sallallahu aleyhi ve sellem- ulaşınca Fâtıma'ya *“Senin için onlar üzerine düşen herhangi bir nafaka yoktur. Sana iddet gerekir. Ümmü Şerîk'in yanına git.”* buyurdu. Sonra (karakını değiştirerek) *“Ümmü Şerîk'in yanına ilk muhacirlerden kardeşleri geliyor. Sen İbn Ümm Mektûm'un yanına git. Zira o âmâ bir adamdır. Elbiselerini değiştirdiğinde seni görmez.”*

¹⁴² صحيح مسلم: كتاب الطلاق 1480

Müslim bu hadisi Yahyâ b. Eyyûb'dan -ki o Ebû Zekeriyâ el-Âbid el-Mukâbirî'dir.-, o da Mensûr b. Mehdî'nin müeddibi İsmâil b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Medenî el-Ensârî ed-Derakî'den, o da Ebû Seleme Abdullah b. Abdurrahmân b. Avf'dan, o da Fâtîmâ'dan bu şekilde rivayet etti.

15 - حَدَّثَنَا الْإِمَامُ أَبُو يَعْلَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ الْفَرَّاءِ قَالَ: أَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ حَبَابَةَ قَالَ: ثنا أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْبَغَوِيُّ قَالَ: ثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَيْشِيُّ قَالَ: ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ - عَنْ عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: ثنا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا قَضَى الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ ضَرَبَتْ الْمَلَائِكَةُ أَجْنَحَتَهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَصَوْتِ السَّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفْوَانِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: {حَتَّى إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ} [سبأ: 23]. قَالَ: وَمُسْتَرْقِ السَّمْعِ رُبَّمَا أَدْرَكَهُ الشَّهَابُ قَبْلَ أَنْ يَرْمِيَ إِلَى صَاحِبِهِ بِهَا، وَرُبَّمَا لَمْ يَدْرِكْهُ الشَّهَابُ حَتَّى يَرْمِيَ بِهَا إِلَى صَاحِبِهِ، فَيَرْمِي بِهَا هَذَا إِلَى هَذَا، وَهَذَا إِلَى هَذَا، حَتَّى تُلْقَى عَلَى فَمٍ سَاحِرٍ أَوْ كَاهِنٍ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةَ كَذِبَةٍ قَالَ: فَتَصَدَّقُ وَتَقُولُ: أَلَمْ يُخْبِرْ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا وَيَوْمَ كَذَا وَكَذَا؟ فَوَجَدْنَاهُ حَقًّا وَهِيَ الْكَلِمَةُ الَّتِي سَمِعْتُ مِنَ السَّمَاءِ».¹⁴³

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنِ الْإِمَامِ أَبِي الْحُسَيْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمَدِينِيِّ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ -وَهُوَ الْحُمَيْدِيُّ- جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، وَهُوَ ابْنُ دِينَارٍ -عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَهْرَمَانُ آلِ الزُّبَيْرِ غَيْرُ عَمْرٍو بْنِ دِينَارٍ الَّذِي يَرَوِي عَنْهُ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، وَقَهْرَمَانُ آلِ الزُّبَيْرِ عِنْدَهُمْ مَثْرُوكُ الْحَدِيثِ- الْمَكِّيُّ أَبُو مُحَمَّدٍ الْأَثَرْمُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

15- İmam Ebû Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Muhammed b. İshak b. Habâbe bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdulaziz el-Beğavî bize tahdis etti ve dedi ki: Ubeydullah b. Muhammed el-Ayşî bize tahdis etti ve dedi ki: Süfyan b. Uyeyne, Amr'dan, o da İkrime'den bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah'tan -sallallahu aleyhi ve sellem- bize tahdis etti ve dedi ki: "Allah -azze ve celle- gökyüzündeki meleklerle bir emrin infaz olunmasını hükmettiği zaman Melekler, düz bir taş üstünde (hareket ettirilen) zincir (sesi) gibi (bir ses çıkararak) bu hükme boyun eğerek kanatlarını birbirlerine vurular. Ayetteki ifade buyrulan durum da budur: **Sonunda kalplerinden korku giderilince, "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Onlar da şu cevabı verirler: "Hak olanı buyurdu. O yücedir, uludur."** Bu suretle kulak hırsız Şeytanlar bazı defa (meleklerin muhaveresini işiten) en üstteki şeytana bir ateş parçası yetişip altındaki şeytana o haberi işittirmeden onu yakar. Bazı defa da ateş erişmeyip altındaki şeytana haberi verir. O da altındakine vererek bu suretle ta yere kadar haber ulaşır ve sahirin, kahinin ağzına verilir. Sahir de o haberle 100 yalan uydurup (halka soyler) ve emr-i ilahi yeryüzünde tahakkuk edince sahir doğru çıkmış olur ve ondan bu haberi işitenler halka, "Nasıl size vaktiyle şöyle şöyle olacak diye bunları birer birer haber

¹⁴³ كتاب تفسير القرآن سورة النبأ حديث رقم 4800

vermedim mi idi? Gördünüz ya sahirin gök yüzünden işittim dediği sözünü hak ve doğru buluyoruz.” derler.

Buhârî bu hadisi İmam Ebu'l-Hüseyn Ali b. Abdullah b. Ca'fer el-Medîni'den ve Abdullah b. Zübeyr'de -ki o Humeydî'dir.-, o ikisi de Süfyân b. Uyeyne'den, o da Amr'dan o da İbn Dînâr el-Mekkî Ebû Muhammed el-Esrem'den -Bu Amr b. Dînâr'dır. Kahraman Âli'z-Zübeyr, Süfyân b. Uyeyne'nin rivayet ettiği Amr b. Dînardan başka biridir. Kahraman Âli'z-Zübeyr muhaddislere göre metrûkû'l-hadîstir.-, o da Ikrim'e'den, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahric etmiştir.

16 - أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْمُذْهَبِ قَالَ: أَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ حَمْدَانَ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ثنا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا أَبُو بَشِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِي بُعِثْتُ فِيهِمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يُلُونَهُمْ» -وَاللَّهُ أَعْلَمُ قَالَ الثَّالِثَةُ أَمْ لَا- «ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ يُجْبُونَ الشَّهَادَةَ يَشْهَدُونَ قَبْلَ أَنْ يُسْتَشْهَدُوا».¹⁴⁴

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيِّ، عَنْ هُشَيْمٍ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ -وَهُوَ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي وَحْشِيَّةٍ- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ الْعُقَيْلِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

16- Hasan b. Ali b. Müzhib bize haber verdi ve dedi ki: Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel bize tahdis etti ve dedi ki: Babam -Allah ondan razı olsun- bana tahdis etti ve dedi ki: Huşeym bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Bişr, Abdullah b. Şakîk'ten, o da Ebû Hureyre'den bize tahdis etti ve dedi ki: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Ümmetimin en hayırlı zamanı benim içinde gönderildiğim çağdır. Sonra onu takip eden sonra onu takip eden çağ gelir. (üçüncüyü söyledi-söylemedi Allah bilir) Sonra şahitlik yapmayı seven bir grup gelir. Kendilerinden şahitlik talep edilmeden şahitlik yaparlar.”

Bu hadisi Müslim Yakup b. İbrahim ed-Devrakî'den, o da Huşaym'dan, o da Ebû Bişr'den -kio Ca'fer b. Ebî Vahşiyye'dir.-, o da Abdullah b. Şakîk el-Ukaylî'den, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahric etmiştir.

17 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْفَتْحِ الْحَرَبِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ دَوَسْتٍ قَالَ: أَنَا يَحْيَى بْنُ صَاعِدٍ قَالَ: ثنا بِنْدَارٌ قَالَ: ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ قَالَ: ثنا شُعْبَةُ، عَنْ حَمْزَةَ الضَّبِّيِّ وَأَبُو النَّيَّاحِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِمِثْلِ حَدِيثٍ مِثْلُهُ: «بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ».¹⁴⁵

¹⁴⁴ كتاب فضائل الصحابة حديث رقم 2534

¹⁴⁵ صحيح مسلم: كتاب الفتن وأشرط الساعة حديث رقم 2951

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، عَنْ بُنْدَارٍ مُحَمَّدَ بْنَ بَشَّارٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عَدِيٍّ -وَهُوَ أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ- عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ حَمْرَةَ الصَّبَّيِّ وَأَبِي النَّيَّاحِ يَزِيدَ بْنِ حُمَيْدٍ، جَمِيعًا عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَذَا. وَوَقَعَ إِلَيْنَا مُوَافَقَةً.

17- Muhammed b. Ali b. El-Feth el-Harbî -radiyallahu anh- bize haber verdi ve dedi ki: Muhammed b. Yunus b. Devest bize tahdis etti ve dedi ki: Yahya b. Sâid bize tahdis etti ve dedi ki: Bindâr bize tahdis etti ve dedi ki: İbn Ebî Adî bize tahdis etti ve dedi ki: Şu'be, Hamza ed-Dabbî ve Ebu't-Teyyâr'dan, onlar da Enes b. Mâlik'ten o da Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- bize tahdis etti ve dedi ki: *Ben, kıyametle yakınlığım şu ikisinin arası kadar olduğu halde gönderildim.*"

Müslim bu hadisi Bindâr Muhammed b. Beşşâr'dan, o da İbn Ebî Adî'den -ki o Ebû Amr Muhammed b. İbrahim'dir.-, o da Şu'be b. Haccâc'dan, o da Hamza ed-Dabbî ve Ebu't-Teyyâr Yezîd b. Humeyd'den, onlarda Enes b. Mâlik'ten -radiyallahu anh- rivayetle tahric etmiştir. Bize muvâfakat yoluyla gelmiştir.

18 - أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَلِيٍّ الْأَزْجِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الزِّيَّاتِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَرِّيَّابِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي النَّضْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْأَسْجَعِيُّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغُولٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فِي مَسِيرٍ فَتَفَدَّتْ أَرْوَادُ الْقَوْمِ، قَالَ أَحَدُهُمْ: تَنَحَّرْ بَعْضَ جَمَالِهِمْ. قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ جَمَعْتَ مَا بَقِيَ مِنْ أَرْوَادِ الْقَوْمِ فَدَعَوْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهَا. فَفَعَلَ، فَجَاءَ دُو الثَّمَرَةِ بِثَمَرِهِ وَدُو الْبُرِّ بِبُرِّهِ -قَالَ مُجَاهِدٌ: وَدُو النَّوَى بِنَوَائِهِ، قَالَ: فَقُلْتُ: وَمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ بِالنَّوَى؟ قَالَ: يَمْصُونَهُ وَيَشْرَبُونَ عَلَيْهِ الْمَاءَ- قَالَ: فَدَعَا عَلَيْهَا حَتَّى مَلَأَ الْقَوْمُ أَرْوَادَهُمْ. قَالَ: فَقَالَ عَنْ ذَلِكَ: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّي رَسُولُ اللَّهِ، لَا يُلْقَى بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِمَا إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ».¹⁴⁶ أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ هَكَذَا عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي النَّضْرِ، كَمَا أَخْرَجْنَاهُ عَنْ أَبِي النَّضْرِ هَاشِمِ بْنِ الْقَاسِمِ الْكِنَانِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَسْجَعِيِّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغُولٍ الْبَجَلِيِّ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ -وَهُوَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْأَيْمِيُّ قَارِئُ أَهْلِ الْكُوفَةِ- عَنْ أَبِي صَالِحٍ -وَهُوَ الزِّيَّاتُ وَالسَّمَّانُ أَيْضًا- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَلَيْسَ لَطَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ فِي الصَّحِيحِ غَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ، وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًا وَمُوَافَقَةً.

18- Abdulaziz b. Ali el-Ezcî bize haber verdi ve dedi ki: Ömer b. Ali b. Zeyyât bize haber verdi ve dedi ki: Ca'fer b. Muhammed el-Fiyâbî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Bekr İbn Ebî Nasr bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'n-Nadr Hâşim b. Kâsım bize tahdis etti ve dedi ki: Ubeydullah el-Eşca'î, Mâlik b. Miğval'den, o da Talha b. Musarri'f'ten, o da Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahdis etti. Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah –sallallahu aleyhi ve sellem- ile beraber bir yolculukta idik. Derken cemaatin azıkları tükendi. Hatta Peygamber'e -sallallahu aleyhi ve sellem- "Bazılarının yük develerini keselin dahi denildi. Bu sırada Ömer: "Ya Rasûlullah! Cemaatin azıklarından ne kaldı ise bir yere getirsen de onlar

صحيح مسلم: كتاب الإيمان حديث رقم 27¹⁴⁶

üzerine Allah'a dua eylesen" dedi. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- bu işe girişti. Buğdayı bulunan buğdayını, hurması bulunan hurmasını getirdi. (Mücahid: Çekirdek sahibi de çekirdeklerini getirdi, dedi. Ben (Talha b. Musarrif): "Çekirdeklerle ne yapıyorlardı?" dedim. "Onu emiyorlardı da üzerine su içiyorlardı" dedi.) Ebu Hureyre devamında şöyle anlattı: Rasulullah toplanan şeyler üzerine dua etti, nihayet cemaatin kapları azıklarla dolmuştu. Rasulullah işte bu sırada şöyle buyurdu: *"Ben Allah'dan başka hak ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi bulunduğuma şahadet ederim. Bu iki hususta şüphe etmiyerek Allah'a bu iki şahadet ile kavuşan her kul muhakkak cennete girecektir"*.

Müslim hadisi bu şekilde Ebû Bekr b. Ebû Nadr'dan -bizim Ebu'n-Nadr Hâşim b. Kâsım el-Kinânî'den tahriç ettiğimiz gibi- o da Ubeydullah b. Abdurrahman'dan, o da Mâlik b. Miğval'den, o da Talha b. Musarrif'ten -ki o Ebû Abdillâh el-Eyyâmî'dir ve Kûfe'nin kâridir.-, o da Ebû Sâlih'den – ki o Zeyyât ve Semmân'dır.-, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahriç etmiştir. *es-Sahîh*'de Ebu Sâlih'ten gelen Talha b. Musarrif'in bundan başka hadisi yoktur. Bu hadis bize muvâfakat ve âli yolla gelmiştir.

19 - أَخْبَرَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ لُؤْلُؤٍ قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَأَنَا أَسْمَعُ -وَكَانَ مِنَ النَّفَّاتِ الْمَأْمُونِينَ، وَمِنْ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ رَجَمَهُ اللَّهُ- قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَيْنَمَا أَيُّوبُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَغْتَسِلُ عُرْيَانًا خَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَجَعَلَ يَحْتَوُوا فِي ثَوْبِهِ، فَنَادَاهُ رَبُّهُ تَعَالَى: يَا أَيُّوبُ أَلَمْ أَكُنْ أَغْنِيكَ؟ قَالَ: بَلَى، وَلَكِنْ لَا غِنَى لِي عَنْ بَرَكَاتِكَ».¹⁴⁷ أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْهُ تَعْلِيلًا مُسْتَشْهِدًا بِهِ قَالَ: وَرَوَاهُ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. وَصَفْوَانُ يُكْنَى أَبَا الْحَارِثِ، وَهُوَ مَوْلَى حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ الزُّهْرِيِّ، وَكَانَ أَحَدَ الْعِبَادِ الْمُجْتَهِدِينَ، وَهُوَ عَزِيزُ الْحَدِيثِ، وَالْحَفَاطُ مِنَ الْمُحَدِّثِينَ يَعْزُونَ بِجَمْعِ حَدِيثِهِ.

19- Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Muhammed b. Ahmed b. Levlev sika, emin ravilerdendir, Allah'ın salih kullarındandır -rahımehullah- ve kırâat yoluyla ondan rivayet ediliyordu ve ben de işittim, dedi ki: Ebû Bekir Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Muhammed Ahmed b. Abbâs et-Tayâlîsî bize tahdis etti ve dedi ki: Ahmed b. Hafs b. Abdullah bize tahdis etti ve dedi ki: Babam bana tahdis etti ve dedi ki: İbrâhim b. Tahmân'dan, o da Mûsâ b. Akabe'den, o da Safvân b. Süleyym'den, o da Atâ b. Yesâr'dan, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber -sallallahu

¹⁴⁷ صحيح البخاري كتاب الغسل 279

aleyhi ve sellem- buyurdu ki: Eyyûb -aleyhisselam- çıplak yıkandığı sırada üzerine altından çekirgeler üşdü. Eyyûb -aleyhisselam- avuç avuç (alıp) elbisesinin içine (atmaya) başladı. Rabbi -azze ve celle- “Eyyûb! Şu gördüğünden seni ganî kılmamış mıydım?” diye nidâ edince, “Evet. Lâkin senin bereketinden müstağni kalacağım yok” cevabını verdi.

Buhârî bu hadisi şahit kabilinden muallak olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Hadisi İbrâhim b. Tahmân, Musâ b. Akabe'den, o da Safvân b. Süleym'den, o da Atâ b. Yesâr'dan, o da Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Safvân'ın künyesi Ebû Hâris'tir. Humeyd b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî'nin azatlısıdır. Müçtehit ve âbid kullardandır ve hadis konusunda son derece yetkindi. Muhaddis hadis hafızları onun hadislerini toplamaya ihtimam gösterirlerdi.

20 - أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ لَوْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ حَمْدَانَ إِمْلَاءً قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مَنْصُورٍ الْحَاسِبُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ لِيَقْطَعَ بِهَا مَالَ امْرَأٍ مُسْلِمٍ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ» فَقَالَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ فِي ذَلِكَ: كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ أَرْضٌ فَجَحَدَنِي، فَقَدَّمْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالَ لِي: «أَلَاكَ بَيِّنَةٌ؟» قُلْتُ: لَا.

فَقَالَ الْيَهُودِيُّ: أَخْلِفْ. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذْنٌ وَاللَّهِ يَذْهَبُ مَالِي. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ يَسْتُرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا} [آل عمران: 77].¹⁴⁸

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي مُسْنَدِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ، وَهُوَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْكِنْدِيُّ، عَنْ مُحَمَّدٍ غَيْرَ مَنْسُوبٍ، عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ مُحَمَّدِ بْنِ حَازِمِ الصَّرِيرِ مَوْلَى بَنِي تَمِيمٍ الْكُوفِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ -هُوَ سُلَيْمَانُ بْنُ مِهْرَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْكَاهِلِيُّ- عَنْ شَقِيقٍ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ أَبُو وَايلٍ الْأَسَدِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ الْهَذَلِيِّ، وَعَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ، وَأَوَّلُ الْحَدِيثِ رَوَايَةُ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَآخِرُهُ رَوَايَةُ الْأَشْعَثِ.

20- Ubeydullah b. Muhammed b. Lü'lü' bize haber verdi ve dedi ki: Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân imlâ yoluyla bize tahdis etti ve dedi ki: Ahmed b. Muhammed b. Mensûr el-Hâsib bize tahdis etti ve dedi ki: Abdurrahman b. Sâlih bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Muâviye, A'meş'ten, o da Şâkîk'ten, o da Abdullah'tan rivayetle, Abdullah dedi ki: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Kim Müslüman birinin malını elinden almak için yemin ederse, Allah ona gazablı olduğu halde Allah'la karşılaşır.” Bu hususta Eş'as b. Kays şunu anlattı: Benimle Yahudilerden bir adam arasında ortak bir arazi vardı. O bana ait olan kısmı inkâr etti. Ben onu Peygamber'e -sallallahu aleyhi ve sellem- götürünce “Bir delilin var mı?” diye sordu. Ben “Hayır” dedim. Yahudi ise yemin etti. Ben “Yâ Resûlallâh, o halde malım elimden gider.” dedim. Bunun üzerine “Allâh'ın ahdi ve yeminlerle az bir bedeli satın alanlar” âyeti nâzil oldu.

¹⁴⁸ صحيح البخاري: كتاب الشرب والمساقاة حديث رقم 2356

Buhârî bu hadisi Eş'as b. Kays'ın müsnedinde tahrîç etti. O (Eş'as) Ebû Muhammed el-Kindî'dir. Buhârî hadisi Muhammed Ğayr Mensûb'dan, o da Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim ed-Darîr Mevlâ Benî Temîm el-Kûfî'den -ki o Süleyman b. Mihrân Ebû Muhamed el-Kâhilî'dir.-, o da Şâkîk'ten -ki o İbn Süleymân Ebû Vâil el-Esdî'dir.-, o da Abdullah b. Mes'ûd el-Hüzelî'den, o da Eş'as b. Kays'tan rivayet etmiştir. Hadisin ilk kısmı İbn Mes'ûd'un rivâyeti, ikinci kısmı Eş'as'ın rivâetidir.

22 - أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْمُذْهَبِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ حَمْدَانَ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدَهُ إِلَّا أَنْ يَجِدَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ».¹⁴⁹
أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ الْعَبْسِيِّ، عَنْ وَكِيعِ بْنِ الْجَرَّاحِ، عَنْ سُفْيَانَ -هُوَ ابْنُ سَعِيدٍ بْنِ مَسْرُوقٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الثَّوْرِيُّ، ثَوْرُ هَمْدَانَ- عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهَذَا.
وَسُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ ثَقَّةٌ أَمِينٌ، وَكَانَ مِنْ عِبَادِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ، حَدَّثَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي صَالِحٍ دَكْوَانَ، ثُمَّ حَدَّثَ عَنْ أَخِيهِ، عَنْ أَبِيهِ، ثُمَّ حَدَّثَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِيهِ، ثُمَّ حَدَّثَ عَنْ عُبيدِ اللَّهِ بْنِ مُقْسِمٍ، عَنْ أَبِيهِ.

22- Hasen b. Ali el-Müzhîb bize haber verdi ve dedi ki: Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân bize haber verdi ve dedi ki: Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel bize haber verdi ve dedi ki: Babam bana tahdis etti ve dedi ki: İshâk b. Yûsuf bize tahdis etti ve dedi ki: Süfyân, Süheyl b. Ebî Sâlih'ten, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den rivâyetle, Ebû Hureyre dedi ki: Resûlüllâh -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Herhangi bir çocuk babasını köle olarak bulup satın alıp azat etmedikçe babasının hakkını ödeyemez.”

Müslim bu hadisi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe el-Absî'den, o da Vekî' b. Cerrâh'tan, o da Süfyân'dan -ki o İbn Sa'îd b. Mesrûk Ebû Abdillâh es-Sevrî'dir. Sevr (denilen yer), Hamadân'dır.-, o da Süheyl b. Ebî Sâlih'ten, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahrîç etmiştir. Süheyl b. Ebî Sâlih, sika ve emin bir kişidir. Medine'nin âbidlerindendir. Bizzat babası Ebû Sâlih ez-Zekvân'dan hadis rivayet ettiği gibi kardeşi vasıtasıyla da babasından hadis rivayet etmiştir. Kimi zaman A'meş, kimi zaman da Ubeydullah b. Muksim vasıtasıyla da babasından hadis rivayet etmiştir.

23 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيُّ إِمْلَاءً قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عُبيدِ اللَّهِ الْأَنْبَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ سُلَيْمَانَ الْبَاغَنْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مِسْهَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا الْمُخْتَارُ بْنُ قُلْفُلٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: بَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَطْهَرِنَا إِذْ أَغْفَى إِغْفَاءً، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُبْتَسِمًا، قُلْنَا: مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَزَلَتْ عَلَيَّ سُورَةٌ، فَقَرَأْتُ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ

لِرَبِّكَ وَأَنْحَرُ إِنَّ شَائِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ { [الكوثر: 1-3] ثُمَّ قَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَا الْكَوْثَرُ؟ قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: فَإِنَّهُ نَهْرٌ وَعَدْنِيهِ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ، وَهُوَ حَوْضِي يَرِدُ عَلَيْهِ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، أَنْبِئْهُ عَدَدُ النُّجُومِ...» وَذَكَرَ بَاقِيَهُ.¹⁵⁰

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مِسْهَرٍ قَاضِي الْمَوْصِلِ عَنِ الْمُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ بِهَذَا. وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَلِيًّا مِنْ حَدِيثِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُوافَقَةً أَيْضًا.

23- Hasan b. Ali b. Muhammed el-Cevherî imla yoluyla bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Hasen Ali b. İsmâil b. Ubeydullah el-Enbârî bize haber verdi ve dedi ki: Muhammed b. Muhammed b. Süleymân el-Bâğandî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Bekr b. Ebî Şeybe bize tahdis etti ve dedi ki: Ali b. Misher bize tahdis etti ve dedi ki: Muhtâr b. Fülful Enes b. Mâlik'ten rivayetle, Enes anlatıyor: Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- aramızda iken birden uyukladı. Sonra tebessüm ederek başını kaldırdı. Biz “Yâ Resûlellâh seni güldüren nedir?” diye sorduk. O da “Benim üzerine bir sûre nâzil oldu” buyurdu ve Kevser sûresini okudu. Sonra “Kevser'in ne olduğunu biliyormusunuz?” dedi. “Biz Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” dedik. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- “O Rabbimin -azze ve celle- bana vadettiği bir nehirdir. O kapları yıldızlar miktarı, kıyamet günü ümmetimin varacağı havzıdır...” buyurdu.

Müslim bu hadisi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den o da Musul kadısı Ali b. Misher'den, o da Muhtâr b. Fülful'den, o da Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir. Bize İbn Ebî Şeybe'nin âlî hadisi olarak ve aynı zamanda muvâfakat yoluyla gelmiştir.

24 - حَدَّثَنَا الْحَاكِمُ أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ الْمُهَنْدِي بِإِثْنِهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَهْدِيٍّ قَالَ: أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ يَحْيَى بْنُ عَيَّاشٍ الْقَطَّانُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَشْعَثِ أَحْمَدُ بْنُ الْمُقْدَامِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: مَا مَسَسْتُ دِيْبَاجًا وَلَا حَرِيرًا وَلَا شَيْئًا كَانَ أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ، وَلَا شَمَمْتُ رَائِحَةً قَطُّ أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ، وَلَقَدْ خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرَ سِنِينَ فَوَاللَّهِ مَا قَالَ لِي أَفَّ قَطُّ، وَلَا قَالَ لِشَيْءٍ فَعَلْتُ لِمَ فَعَلْتُ كَذَا، وَلَا لِشَيْءٍ لَمْ أَفْعَلْهُ إِلَّا فَعَلْتُ كَذَا.¹⁵¹

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ وَحَدَّثَهُ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَرْبٍ الْوَاسِجِيِّ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ -وَهُوَ أَبُو إِسْمَاعِيلَ الْأَوْدِيِّ الْبَصْرِيُّ- عَنْ ثَابِتٍ -وَهُوَ ابْنُ أَسْلَمَ الْبَنَانِيُّ- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِهَذَا

24- Hâkim Ebu'l-Hüseyn b. Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ubeydillah b. Abdissamed b. Mühtedîbillah kendi lafzıyla bize tahdis etti ve dedi ki: Abdulvahid b. Muhammed b. Abdullâh b. Mehdi bize haber verdi ve dedi ki: Hüseyin b. Yahyâ b. Ayyâş el-Kattân bize haber verdi ve dedi ki: Ebu'l-Eş'as Ahmed b. Mikdâm bize tahdis etti ve dedi ki: Hammâd b. Zeyd, Sâbit'ten, o da Enes'ten rivayetle, Enes anlatıyor: “Ben Rasûlüllâh'ın -sallallahu aleyhi ve sellem- elinden daha yumuşak ne bir ipeğe ne de başka bir şeye dokunmadım. Rasûlüllâh'ın -sallallahu aleyhi ve sellem- kokusundan daha güzel hiçbir koku

¹⁵⁰ صحيح مسلم: كتاب الصلاة حديث رقم 400

¹⁵¹ صحيح البخاري: كتاب المناقب حديث رقم 3561

koklamadım. Allâh'a yemin olsun ki Rasûlullâh'a on sene hizmet ettim. Yemin olsun bana bir kere bile üf demedi ve ne yaptığım bir şey için 'Niye yaptın?', ne de yapmadığım bir şey için de 'Niye yapmadın?' demedi.”

Buhârî bu hadisi münferiden Süleyman b. Harv el-Vâşihî'den, o da Hammâd b. Zeyd'den -ki o Ebû İsmâil el-Evdî el-Basrî'dir.-, o da Sâbit'ten, o da İbn Eslem el-Bunânî'den, o da Enes b. Mâlik'ten rivayetle bu şekilde tahric etmiştir.

25 - حَدَّثَنَا الزَّاهِدُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ الْقُرَوَيْنِيُّ إِمْلَاءً يَلْفُظُهُ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ قَالَ: قُرِئَ عَلَى عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الزِّيَّاتِ، وَأَنَا أَسْمَعُ، قِيلَ لَهُ: أَخْبِرْكُمْ عُمَرُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ نَصْرِ الْحَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَامِرُ بْنُ سَيَّارٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَائِقَهُ».¹⁵²

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ وَفُتَيْبَةَ بْنِ سَعِيدٍ وَعَلِيٍّ بْنِ حُجْرٍ أَبِي الْحَسَنِ السَّعْدِيِّ، ثَلَاثَتُهُمْ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ الْمَدَنِيِّ الْأَنْصَارِيِّ، عَنِ الْعَلَاءِ -وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْقُوبَ الْحَرْقِيِّ، وَهِيَ قَبِيلَةٌ- عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهَذَا.

25- Zâhid Ebû Hasen Ali b. Ömer b. Muhammed b. Hasen el-Kazvînî -Allah onun ruhunu takdis etsin.- kendi lafzında imlâ ederek bize tahdis etti ve dedi ki: Ömer b. Muhammed b. Zeyyât'tan kırâat yoluyla hadis rivayet edilirken işittim, ona denildi ki: Ömer b. Hüseyin b. Nasr el-Halebî size haber verdi: Âmir b. Seyyâr bize tahdis etti ve dedi ki: İsmâil b. Ca'fer, Alâ'dan, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Komşusunun hilelerinden emin olmadığı kimse cennete giremez.”

Müslim bu hadisi Yahyâ b. Eyyûb, Kuteybe b. Saîd ve Ali b. Hucr Ebû'l-Hasen es-Sa'dî'den, o üçü de İsmâil b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Medenî el-Ensârî'den, o da Alâ'dan -ki o İbn Abdurrahmân b. Yakub el-Hurakî'dir. Hurak bir kabile ismidir.-, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den rivayetle bu şekilde tahric etmiştir.

26 - أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْمُذْهَبِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ حَنْبَلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ لَسَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا مُسْلِمٌ قَائِمٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ».¹⁵³ وَقَالَ بِيْهِ، قُلْنَا: يُقَالُهَا يَزْهَدُهَا.

¹⁵² صحيح مسلم: كتاب الإيمان 46

¹⁵³ صحيح مسلم: كتاب الجمعة حديث رقم 852

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ زُهَيْرِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ -وَهُوَ ابْنُ عَلِيَّةَ أَبُو بَشِيرٍ الْأَسَدِيُّ- عَنْ أَيُّوبَ -وَهُوَ أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي تَمِيمَةَ، وَاسْمُ أَبِي تَمِيمَةَ كَيْسَانُ، وَهُوَ أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ الْعَنْزِيُّ بَصْرِيُّ- عَنْ مُحَمَّدٍ -وَهُوَ ابْنُ سَبْرِينَ- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهِذَا.

26- Hasen b. Ali el-Müzhîp biz haber verdi ve dedi ki: Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Ahmed b. Hanbel bize tahdis etti ve dedi ki: Babam bana tahdis etti ve dedi ki: İsmâîl b. İbrâhîm bize tahdis etti ve dedi ki: Eyyûb, Muhammed'den, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre dedi ki: Ebu'l-Kâsım -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: *Cuma'da öyle bir vakit vardır ki kim, kıyamda, namaz kılıp Allâh'tan herhangi bir hayır istediği halde denk gelirse muhakkak Allah ona istediğini verir.*"

Müslim bu hadisi Züheyr b. Harb'den, o da İsmâîl b. İbrâhîm'den -ki o İbn Uleyye Ebû Bişe el-Esdî'dir.-, o da Eyyûb'dan -ki o Ebû Bekr b. Ebî Temîme'dir. Ebû Temîme'nin ismi Keysân'dır. O Eyyûb es-Sihtiyânî el-Anzîdir ve Basralıdır.-, o da Muhammed'den -ki o İbn Sîrîn'dir.- o da Ebû Hureyre'den rivayetle bu şekilde tahriç etmiştir.

27 - أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْبَرْمَكِيِّ -وَكَانَ مَرْضِيًّا صَدُوقًا- قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ بَيَانَ الْبَزَّازُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ الصُّوفِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِي جَارَهُ، مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُقِلِّ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ»¹⁵⁴.

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ -وَاسْمُهُ سَلَامٌ بْنُ سُلَيْمٍ- عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَاصِمِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. وَلَمْ يَكُنْ عِنْدَ أَبِي الْأَحْوَصِ عَنْ أَبِي عَاصِمٍ غَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ، وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًّا وَمُوافَقًا.

27- İbrahim b. Ömer b. Ahmed el-Bermekî -razı olunan sadûk biridir.- bize haber verdi ve dedi ki: Abdullah b. İbrâhîm b. Ca'fer b. Beyân el-Bezzâz bize haber verdi ve dedi ki: Ahmed b. Hüseyin ^b. İshâk es-Sûfî bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe bize tahdîs etti ve dedi ki: Ebu'l-Ahvas, Ebû Husayn'dan, o da Ebû Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: *"Kim Allâh'a ve kıyamet gününe iman ediyorsa komşusuna eziyet etmesin. Kim Allâh'a ve kıyamet gününe iman ediyorsa ya hayır konuşsun veya sussun."*

Müslim bu hadisi Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o da Ebû'l-Ahvas'tan -ki onun ismi Sellâm b. Süleym'dir.-, o da Husayn Osmân b. Âsım b. Husayn el-Esdî'den, o da Ebû

¹⁵⁴ صحيح مسلم: كتاب الإيمان حديث رقم 47

صحيح البخاري: كتاب مواقيت الصلاة حديث رقم 554

Sâlih'ten, o da Ebû Hureyre'den rivayetler tahriç etmiştir. Ebu'l-Ahvas'ın Ebu'l-Âsım'dan bu hadisten başka rivayeti yoktur. Hadis bize âlî ve muvâfakat senedle ulaşmıştır.

28 - حَدَّثَنَا الْإِمَامُ أَبُو يَعْلَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ الْفَرَّاءِ إِمْلَاءً مِنْ لَفْظِهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحُسَيْنِ ابْنِ أَخِي مِيمِي قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْبَغَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَوْحٍ مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ فَرْوَةَ الْبَلْدِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو شِهَابٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فَتَنَزَّرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ: «إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ عَيَانًا كَمَا تَرَوْنَ هَذَا، لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَيْهِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلِبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ». وَقَرَأَ: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ} [ق:9].

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ يُونُسَ بْنِ يُونُسَ الْقَطَّانِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ يُونُسَ الْمِرْبُوعِيِّ، عَنْ أَبِي شِهَابٍ الْحَنَاطِ وَاسْمُهُ عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ نَافِعٍ- عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ الْبَجَلِيِّ- وَاسْمُ أَبِي خَالِدٍ هُرْمُزٌ- عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ- وَاسْمُ أَبِي حَازِمٍ عَبْدُ عَوْفٍ- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ، فَكَانَ شَيْخُنَا أَبُو يَعْلَى بْنُ الْفَرَّاءِ سَمِعَهُ مِنَ الْبُخَارِيِّ، وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ، وَكَانَتْ وَفَاةُ الْبُخَارِيِّ لَيْلَةَ الْفِطْرِ سَنَةَ سِتٍّ وَخَمْسِينَ وَمِائَتَيْنِ، وَكَانَ مَوْلِدُ شَيْخِنَا أَبِي يَعْلَى بْنِ الْفَرَّاءِ سَنَةَ ثَمَانِينَ وَثَلَاثِ مِائَةٍ.

28- İmam Ebû Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ kendi lafzıyla imlâ ederek bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Abdullah b. Hüseyin b. Ahî Mîmî bize haber verdi ve dedi ki: Abdullah b. Muhammed b. Abdulaziz el-Beğavî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Ravh Muhammed b. Ziyâd b. Ferve el-Beldî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Şihâb, İsmâil b. İbn Ebî Hâlid'den, o da Kays b. Ebî Hâzim'den, o da Cerîr b. Abdullah'tan rivayetle Cerîr dedi ki: Biz Rasûlullâh'ın -sallallahu aleyhi ve sellem- yanında idik. Dolunay gecesi aya baktı ve şöyle dedi: “*Muhakkak siz bu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi -azze ve celle- âşikâr bir şekilde göreceksiniz. Onu görmede zorluk çekmeyeceksiniz. Şu halde güneşin doğumundan ve batımından önce namaz kılmaktan gafil olmamaya gücünüz yetiyorsa (bunu yapın)*” Ardından “*Güneşin doğumundan ve batımından önce Rabbine hamd ederek onu tesbih et.*” âyetini okudu.

Buhârî bu hadisi Yusuf b. Mûsâ el-Kattân'dan, o da Âsım b. Yusuf el-Yerbu'î'den, o da Ebû Şihâb el-Hannât'tan -ki onun ismi Abdurabbih b. Nâfi'dir.-, o da İsmâil b. Ebû Hâlid el-Becfî'den -ki onun ismi de Ebû Halid Hürmüz'dür.-, o da Kays b. Ebî Hâzim'den -ki Ebû Hâzim'in ismi Abduavf'dır.-, o da Cerîr b. Abdullah el-Becfî'den rivayetle tahriç etmiştir. Sanki Şeyhimiz Ebû Ya'lâ b. Ferrâ bu hadisi Buhârî'den işitmiş ve bize ondan tahdis etmiş gibidir. Nitekim Buhârî iki yüz elli altı senesinin Ramazan bayramı gecesi vefat etmiştir. Oysa ki Şeyhimiz Ebû Ya'lâ el-Ferrâ'nın doğumu ise üç yüz seksen altıdır.

29 - حَدَّثَنَا الْإِمَامُ أَبُو يَعْلَى بْنُ الْفَرَّاءِ إِمْلَاءً -أَسْكَنَهُ اللَّهُ جَنَّتَهُ- قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الطَّيِّبِ عُثْمَانُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْمُتَنَابِ الْإِمَامُ الشَّيْخُ الصَّالِحُ سَنَةَ خَمْسٍ وَثَمَانِينَ وَثَلَاثِ مِائَةٍ، وَهُوَ أَوَّلُ شَيْخٍ سَمِعْتُ مِنْهُ الْحَدِيثَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ يَحْيَى بْنُ

مُحَمَّدُ بْنُ صَاعِدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْمَرْوَزِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «أَلَا كُنْتُكُمْ رَاعِيًا وَكُنْتُكُمْ مَسْئُولًا عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَالْأَمِيرُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَالرَّجُلُ رَاعٍ عَلَى أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، وَأَمْرَأَةُ الرَّجُلِ رَاعِيَةٌ عَلَى بَيْتِ بَعْلِهَا وَوَلَدِهِ وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْهُ، وَعَبْدُ الرَّجُلِ رَاعٍ عَلَى مَالِ سَيِّدِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْهُمْ، أَلَا فَكُنْتُكُمْ رَاعٍ وَكُنْتُكُمْ مَسْئُولًا عَنْ رَعِيَّتِهِ».

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَانَ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ بِهَذَا - وَعَبْدَانُ هُوَ مِنْ شُيُوخِهِ الْكُبَرَاءِ وَكَانَ أَحَدَ أَيْمَةِ الدِّينِ - فِي كِتَابِهِ: عَنْ رَجُلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ.

29- İmam Ebû Ya'lâ Muhammed b. Hüseyin b. Ferrâ – Allah onu Cennetinde iskanlandırırsın.- bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu't-Tayyib Osmân b. Ömer b. Amr b. Muntâb el-İmâm eş-Şeyh es-Sâlih -ki o kendisinden hadis duyduğum ilk hocamdır.- üç yüz seksen beş senesinde bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Muhammed Yahyâ b. Muhammed Sâ'id bize tahdis etti ve dedi ki: Hüseyin b. Hasen el-Mervezî bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. Mubârek bize tahdis etti ve dedi ki: Mûsâ b. Ukbe, Nâfi'dan, o da İbn Ömer'den rivayetle, İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Her biriniz râîdir ve her biriniz elinin altmdakinden mesuldür. Devlet adamları birer râîdir ve raiyyesinden mesuldür. İnsan iyalinin râîsidir ve raiyyesinden mesuldür. Kadın, kocasının evinin raisidir. Hizmetkâr efendisine ait malın râîsidir ve elinin altmdakinden mesuldür. Dikkat edin! Her biriniz râîsiniz ve her biriniz raiyyesinden mesulsünüz.”

Buhârî bu hadisi Abdân'dan -ki o Abdullah b. Osmân'dır.- o da Abdullah b. Mubârek'ten, o da Mûsâ b. Ukbe'den bu şekilde tahriç etmiştir. Abdân Buhârî'nin büyük hocalarındandır ve dinin imamlarından biridir. Buhârî'nin kitabında “Bir adamdan, o da Abdân'dan..” şeklindedir.

30 - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْبَرْمَكِيِّ مِنْ لَفْظِهِ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ بَيَانَ الْبَزَّازُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ الصُّوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الطَّالْقَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ تَسْتَحْدِمُهُ خَادِمًا فَقَالَ: «أَلَا أَدُلُّكَ مَا هُوَ خَيْرٌ لَكَ مِنْ ذَلِكَ؟ إِذَا أُوتِيتَ إِلَى فِرَاشِكَ تُسَبِّحِي اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَكَبِّرِي وَاحْمَدِي». قَالَ سُفْيَانُ: أَحَدَهُمَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ. قَالَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَلَمْ أَدْعُهَا مُنْذُ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ. قَالُوا لَهُ: وَلَا لَيْلَةً صِفِّينَ؟ قَالَ: وَلَا لَيْلَةً صِفِّينَ.

صَحِيحٌ مَحْفُوظٌ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى -وَأَسْمُ أَبِي لَيْلَى يَسَارٌ- عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ، اتَّفَقَ الْإِمَامَانِ جَمِيعًا عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا، فَأَمَّا الْبُخَارِيُّ فَأَخْرَجَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ -وَهُوَ أَبُو بَكْرٍ الْحَمِيدِيُّ الْمَكِّيُّ قَاضِي أَهْلِ مَكَّةَ- وَأَمَّا مُسْلِمٌ فَأَخْرَجَهُ عَنْ زُهَيْرِ بْنِ حَرْبٍ -وَهُوَ أَبُو حَيْثَمَةَ النَّسَائِيُّ- جَمِيعًا عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ، عَنْ مُجَاهِدٍ -وَهُوَ ابْنُ جَبْرِ- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى بِهَذَا، وَلَيْسَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الصَّحِيحِ إِلَّا هَذَا الْحَدِيثُ وَحَدِيثٌ آخَرٌ.

30- İbrâhim b. Ömer b. Ahmed el-Bermekî kendi lafzıyla bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. İbrâhim b. Ca'fer b. Beyân el-Bezzâz bize haber verdi ve dedi ki: Ahmed b. Hasen b. Abdulcebbâr es-Sûfî bize tahdis etti ve dedi ki: İshâk b. İsmâil et-Tâlikânî bize tahdis etti ve dedi ki: Süfyân b. Uyeynei Ubeydullah b. Ebî Yezîd'den, o da Mücâhid'den, o da Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan, o da Hazreti Ali'den -radiyallahu anh- rivayetle, Hazreti Ali anlatıyor: Fatıma bir hizmetçi istemek için Peygamber'in -sallallahu aleyhi ve sellem- yanına geldi. Bunun üzerine Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: *“Ben sana, senin için bir hizmetçiden daha hayırlı- olan bir şeye göstermeyeyim mi-öğretmeyeyim mi? Yatağına girerken otuz üç kerre subhanallah dersin, otuz üç kere elhamdulillah dersin. Otuz üç kere de Allahu ekber dersin.”* Süfyan ravilerden birinin otuz üçyerine otuz dört dediğini nakletmiştir. Hazreti Ali -radiyallahu anh- *“Ben bu tesbihatı Rasûlullâh'tan işittiğim günden beri bırakmadım.”* dedi. *“Sıffin gecesinde de mi bırakmadın?”* diye sorulunca, o gece de bırakmadığını söyledi.

Hadis Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'nın -ki Ebû Leylâ'nın ismi Yesâr'dır.- Hazreti Ali b. Ebî Tâlib'den -Allah yüzünü ak etsin- rivayet ettiği mahfzu sahih bir rivayettir. İmam Buhârî ve İmam Müslim kitaplarında bu hadisi ittifakla rivayet etmişlerdir. Buhârî Abdullah b. Zübeyr'den -ki o Ehli Mekke'nin kadısı Ebû Bekr el-Humeydî el-Mekkî'dir.-, Müslim ise Züheyr b. Harb'den -ki o Ebû Hayseme en-Nesâî'dir.-, her ikisi de Süfyân b. Uyeyne'den, o da Ubeydullah b. Ebî Yezîd'den, o da Mücâhid'den -ki o İbn Cebr'dir.-, o da Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan bu şekilde rivayet etmişlerdir. *es-Sahîh*'de Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'nın Hazreti Ali'den yaptığı bu ve bir tane daha hariç rivayeti yoktur.

31 - حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَمَرَ الْبَرْمَكِيُّ مِنْ لَفْظِهِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ بَيَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ أَنْ لَا أُعْطِيَ مِنْهَا عَلَى جِزَارَتِهَا شَيْئًا».

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ قَبِيصَةَ بْنِ عُقْبَةَ الْعَامِرِيِّ، عَنْ سُفْيَانَ -وَهُوَ الثَّوْرِيُّ- وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ وَهُوَ الْجَزَرِيُّ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَلِيِّ بِهِذَا.

وَأَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، وَلَهُ طَرُقٌ كَثِيرَةٌ، وَهَكَذَا وَجَدْنَاهُ فِي كِتَابِ شَيْخِنَا أَبِي إِسْحَاقَ الْبَرْمَكِيِّ مُخْتَصَرًا، وَالْحَدِيثُ أَتَمُّ مِنْ هَذَا.

31- Ebû İshâk İbrâhim b. Ömer el-Bermekî kendi lafzıyla bize tahdis etti ve dedi ki: Abdullah b. İbrâhim b. Ca'fer b. Beyân bize tahdis etti ve dedi ki: Ahmed b. Hasen b. Abdulcebbâr bize tahdis etti ve dedi ki: İshâk b. İsmâil bize tahdis etti ve dedi ki: Vekî', Süfyân'dan, o da Abdülkerim'den, o da Mücahid'den, o da Abdurrahmân b. Ebû Leylâ'dan o

da Hazreti Ali'den -radiyallahu anh- rivayetle, Hazreti Ali dedi ki : “Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- hayvanın kesiminden ötürü etlerinden herhangi bir şeyi ücret olarak vermememi emretti.”

Buhârî bu hadisi Kabîsa b. Ukbe el-Âmirî'den, o da Süfyân es-Sevrî'den ve Muhammed b. Kesîr'den, o da Süfyân es-Sevrî'den, o da Abdulkерim'den -ki o el-Cezerî'dir.-, o da Mücâhid'den, o da İbn Ebî Ya'lâ'dan, o da Hazreti Ali'den rivayetler bu şekilde tahric etmiştir.

Müslim de hadisi Abdurrahim el-Cezerî'den rivayet etmiştir. Hadisin bir çok tariki vardır. Hocam Ebû Ishâk el-Bermekî'nin kitabında bu hadisi muhtasar bir surette buldum. Ancak hadis bundan daha uzundur.

32 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْمُذْهَبِ إِمْلَاءً فِي الْجَامِعِ سَنَةَ إِحْدَى وَأَرْبَعِينَ وَأَرْبَع مِائَةٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَلِيفَةَ الْفَضْلُ بْنُ الْحَبَابِ الْجَمْعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا زُبَيْدٌ وَمَنْصُورٌ وَسَلْيَمَانٌ، سَمِعُوا أَبَا وَائِلٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَعْنِي ابْنِ مَسْعُودٍ - أَنَّهُ قَالَ: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقِتَالُهُ كُفْرٌ». قَالَ زُبَيْدٌ: فَقُلْتُ لَوَائِلٍ: سَمِعْتُ هَذَا مِنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. نَعَمْ. صَحِيحٌ مَحْفُوظٌ مِنْ حَدِيثِ أَبِي وَائِلٍ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ الْأَسَدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ الْهَذَلِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

اتَّفَقَ الْإِمَامَانِ جَمِيعًا عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا، فَأَمَّا الْبُخَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَزْرَةَ بْنِ الْبَرْنَدِ السَّامِيِّ -بَصْرِيِّ- عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْحَدِيثِ، عَنْ زُبَيْدٍ -وَهُوَ ابْنُ الْحَارِثِ الْأَيْمِيُّ-، وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَرْبٍ الْوَاشِجِيِّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ -وَهُوَ ابْنُ الْمُعْتَمِرِ أَبُو عَتَّابٍ-، وَعَنْ عُمَرَ بْنِ حَفْصِ بْنِ غِيَاثِ بْنِ طَلْقِ بْنِ مُعَاوِيَةَ النَّخَعِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ وَهُوَ الْأَعْمَشُ بْنُ مِهْرَانَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْكَاهِلِيُّ، ثَلَاثَتُهُمْ عَنْ زُبَيْدٍ وَمَنْصُورٍ وَالْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ كَمَا أَخْرَجْنَاهُ، وَأَمَّا مُسْلِمٌ فَأَخْرَجَهُ عَنْ أَبِي مُوسَى مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ بْنِ حَسَّانِ الْإِمَامِ، عَنْ سُفْيَانَ -وَهُوَ ابْنُ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ التَّوْرِيِّ- عَنْ زُبَيْدٍ، وَعَنْ أَبِي مُوسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ غُنْدَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَلَمْ يُخْرِجْهُ مُسْلِمٌ مِنْ حَدِيثِ الْأَعْمَشِ، فَكَأَنَّ شَيْخَنَا أَبَا عَلِيٍّ ابْنَ الْمُذْهَبِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمِ بْنِ الْحَجَّاجِ، وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ وَقَدْ تَقَدَّمَ وَفَاءً مُسْلِمٌ.

32- Hasen b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Müzhib dört yüz kırk bir senesinde camide imla yoluyla bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu Bekr Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Halîde Fadl b. Hubâb el-Cumahî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'l-Velîd et-Tayâlîsî bize tahdis etti ve dedi ki: Şu'be bize tahdis etti ve dedi ki: Zübeyd, Mensûr ve Süleyman bize tahdis ettiler, onlar Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle anlattığını duymuşlar: “Müslümana küfretmek fîsk, onunla savaşmak da küfürdür.” Zübeyd diyor ki: Vâil'e “Sen bu hadisi Abdullah b. Mes'ûd el-Hüzelfî'den, o da Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- mi işitmiş?” diye sordum. O da “Evet” cevabını verdi.

Hadis Ebû Vâil Şâkîk b. Seleme el-Esdî'nin Abdullah b. Mes'ûd'dan, onun da Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- naklettiği şekliyle mahfuz ve sahihdir. Her iki imam da eserlerinde bu hadisi tahriç etmişlerdir. Buhârî, Muhammed b. Ar'ara b. Bernd es-Sâmî el-Basrî'den, o da Şu'be'den, o da Mensûr'dan -ki o İbn Mu'temir Ebû Attab'dır.-, Ömer b. Hafs b. Ğayyâs b. Talk b. Muâviye en-Neha'î yoluyla Hafs'dan ve Süleymân'dan -ki o A'meş b. Mihrân Ebû Muhammed el-Kâhilî'den, bu üçü de Zübeyd, Mensûr ve A'meş'ten, onlar da Ebû Vâil'den rivayetle, bizim naklettiğimiz şekilde tahriç etmiştir. Müslim de Ebû Musâ Muhammed el-Müsennâ'dan, o da Abdurrahmân b. Mehdi b. Hassân el-İmâm'dan, o da Süfyân'dan -ki o İbn Saîd b. Mesrûk es-Sevrî'dir.-, o da Zübeyd ve Ebû Mûsâ'dan, o da Muhammed b. Ca'fer Ğundar'dan, o da Şu'be b. Haccâc'dan, o da Mensûr b. Mu'temir'den, o da Ebû Vâil'den, o da İbn Me'sûd'dan rivayetle tahriç etmiştir. Müslim hadisi A'meş'ten tahriç etmemiştir. Sanki Şeyhimiz Ebû Ali b. Müzhib -Allah ondan razı olsun.- bu hadisi Müslim'den işitmiş ve bize ondan tahdis etmiş gibidir. Müslim'in vefatı ise geçmişti.

33 - أَخْبَرَنَا الشَّيْخُ الْعَدْلُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عُيَيْدٍ بْنِ عَمْرِو الْمُعْرُوفِ بِابْنِ الْمُسْلِمَةِ قِرَاءَةً عَلَيْهِ وَأَنَا أَسْمَعُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْفَضْلِ عُيَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الزُّهْرِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْمُسْتَفَاضِ الْفَرِّيَّابِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ نَافِعِ بْنِ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَيُّهُ الْمُنَافِقُ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا اتُّمِّنَ خَانَ».

صَحِيحٌ مِّنْ حَدِيثِ أَبِي أَنَسٍ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ الْأَصْبَحِيِّ الْمَدَنِيِّ وَهُوَ جَدُّ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ الْفَقِيهِ.
اتَّفَقَ الْإِمَامَانِ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو الْحُسَيْنِ مُسْلِمُ بْنُ الْحَجَّاجِ عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا، فَأَخْرَجَاهُ جَمِيعًا عَنْ أَبِي رَجَا قُتَيْبَةَ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَعْفَرٍ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ الْمَدَنِيِّ الْأَنْصَارِيِّ الدَّرَقِيِّ، عَنْ أَبِي سُهَيْلٍ نَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي أَنَسٍ مَالِكِ بْنِ أَبِي عَامِرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهَذَا.
وَأَبُو سُهَيْلٍ نَافِعُ بْنُ مَالِكٍ هُوَ عَمُّ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ الْفَقِيهِ.
وَوَقَعَ هَذَا الْحَدِيثُ إِلَيْنَا عَلِيًّا مِنْ حَدِيثِ قُتَيْبَةَ وَمُوَافَقَةً أَيْضًا.

33- eş-Şeyh el-Adl Ebû Ca'fer Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Ubeyd b. Amr -İbn Mesleme diye bilinir.- kıraat yoluyla bize haber verdi ben de dinliyordum, dedi ki: Ebu'l-Fadl Ubeydullah b. Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdullah es-Zührî bize haber verdi ve dedi ki: Ca'fer b. Muhammed b. Mâlik b. Âmir babasından, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “*Münafiğin alameti üçtür. Konuştuğu zaman yalan söyler. Söz verdiğinde sözünde durmaz. Kendisine emanet verildiğinde hıyanet eder.*”

Hadis Ebû Enes Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî'nin tarikiyle sahihdir. Bu zât fakih olan Mâlik b. Enes'in de dedesidir. İmam Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî

ve İmam Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc bu hadisi ittifakla eserlerinde tahriç etmişlerdir. Her ikisi de Ebû Racâ Kuteybe b. Saîd'den, o da İsmâil b. Ca'fer b. Ebî Kesîr el-Medenî el-Ensârî ed-Derâkî'den, o da Ebû Suheyl Nâfî'den, o da babasın Ebû Enes Mâlik b. Ebû Âmir'den, o da Ebû Hureyre'den rivayetle tahriç etmişlerdir. Ebû Suheyl Nâfî' b. Mâlik, fakîh Mâlik b. Enes'in amcasıdır. Bu hadis bize Kuteybe'nin hadisi olarak âlî isnadla ve aynı zamanda muvafakat yoluyla ulaşmıştır.

34 - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْفَقِيهِ الرَّضَا - أَسْكَنَهُ اللَّهُ جَنَّتَهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَيُّوبَ بْنِ مَاسِيٍّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ إِبْرَاهِيمُ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْلِمٍ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ - يَعْنِي الدَّسْتَوَائِيَّ - عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ يَوْمٌ وَلَا يَوْمَيْنِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ صَوْمًا يَصُومُهُ رَجُلٌ مِنْكُمْ ذَلِكَ الصَّوْمُ».

صَحِيحٌ مِنْ حَدِيثِ أَبِي نَصْرِ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ الطَّائِيَّ الْيَمَامِيَّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

اتَّفَقَ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا، فَأَمَّا الْبُخَارِيُّ فَأَخْرَجَهُ عَنْ مُسْلِمٍ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْبَصْرِيِّ، كَمَا أَخْرَجْنَاهُ، وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًا وَمُوافَقَةً، وَأَمَّا مُسْلِمٌ فَأَخْرَجَهُ عَنْ أَبِي مُوسَى مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى، عَنْ أَبِي عَامِرٍ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَمْرِو الْعَقْدِيِّ، عَنْ هِشَامٍ - وَهُوَ ابْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الدَّسْتَوَائِيِّ، وَاسْمُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ سَنَبَرٌ، وَكَانَ هِشَامٌ يُكْنَى أَبَا بَكْرٍ - فَكَانَ شَيْخَنَا أَبَا إِسْحَاقَ الْبَرْمَكِيَّ سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمٍ وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ.

34- İbrâhim b. Ömer b. Ahmed el-Fakîh er-Rıdâ -Allah onu Cennetinde iskanlandırırsın.- bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Ebû Muhammed Abdullah b. İbrahim b. Eyyûb b. Mâsî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Müslim b. Abdullah b. Müslim el-Basrî bize tahdis etti ve dedi ki: Müslim b. İbrâhim bize tahdis etti ve dedi ki: Hişâm ed-Destûî, Yahyâ b. Ebî Kesîr'den, o da Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den rivayetle, Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Herhangi biriniz Ramazan ayından bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak sizden birinin adeten tuttuğu orucun bu güne gelmesi müstesna.”

Ebû Nasr Yahyâ b. Ebî Kesîr et-Tâî el-Yemâmî'den, o da Ebû Seleme Abdullah b. Abdurrahman b. Avf ez-Zührî'den, o da Ebû Hureyre'den rivayetle gelen tarikiyle hadis sahihtir.

Buhârî ve Müslim hadisi ittifakla eserlerinde tahriç etmişlerdir. Buhârî hadisi Müslim b. İbrâhim el-Basrî'den bizim tahriç ettiğimiz gibi tahriç etmiştir. Hadis bu cihetle bize âlî ve muvafakat bir senedle ulaşmıştır. Müslim ise Ebû Musâ Muhammed b. Müsennâ'dan, o da Ebû Âmir Abdulmeli b. Amr el-Akdî'den, o da Hişâm'dan -ki o İbn Ebî Abdillâh ed-Dustûnî'dir. Ebû Abdillâh'ın ismi Senber'dir. Hişâmın künyesi Ebû Bekr'dir.- rivayetle tahriç etmiştir. Sanki şeyhimiz Ebû İshâk el-Bermekî hadisi Müslim'den işitmiş ve bize ondan tahdis etmiştir.

35 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْمُذْهَبِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ الْقَطِيعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَلِيفَةَ الْفَضْلُ بْنُ الْحُبَابِ الْجُمَحِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي وَايِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: «يُنْصَبُ لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يُقَالُ: هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ». صَحِيحٌ مِنْ حَدِيثِ أَبِي وَايِلٍ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ الْأَسَدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ. وَثَابِتٌ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي مُحَمَّدٍ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْأَعْمَشِ، اتَّفَقَ الْإِمَامَانِ جَمِيعًا عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا. فَأَمَّا الْبُخَارِيُّ فَأَخْرَجَهُ عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ كَمَا أَخْرَجْنَاهُ، وَهُوَ أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، وَاسْمُهُ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، بَصْرِيُّ مِنْ شُيُوخِ الْكِبَارِ النَّبْلِ، وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًا وَمُوَافَقَةً. وَأَمَّا مُسْلِمٌ فَأَخْرَجَهُ عَنْ أَبِي مُوسَى وَبْنِ دَارٍ مُحَمَّدِ بْنِ بَشَّارٍ الْعَبْدِيِّ، جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ.

وَعَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ رَاهَوِيَةَ إِمَامِ أَهْلِ زَمَانِهِ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ شَمِيلٍ، عَنْ شُعْبَةَ. وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ، وَهُوَ أَبُو قُدَّامَةَ السَّرْحَسِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ بِهَذَا. فَكَانَ شَيْخُنَا أَبُو عَلِيٍّ ابْنَ الْمُذْهَبِ سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمٍ وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ.

35- Hasan b. Ali b. Muhammed b. Müzhib bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer b. Hamdan b. Mâlik el-Katî'î bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Halîfe el-Fadl b. Hubâb el-Cumahî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'l-Velîd bize tahdis etti ve dedi ki: Şu'be, Süleymân'dan, o da Ebû Vâil'den, o da Abdullah'dan, o da Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- rivayetle, Rasûlullah buyurdu ki: *"Hain her kimse için kıyamet günü bayrak dikilecek ve bu filan kimsenin hıyanetidir denilecektir."*

Hadis Ebû Vâil Şakîk b. Seleme el-Esdî'nin Abdullah b. Mesûd yoluyla gelen rivayetinde sahihdir. Aynı şekilde Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-A'meş'in rivâyeti de sâbittir. Her iki İmam da söz konusu hadisi eserlerinde tahriç etmişlerdir. Buhârî Ebû Velid'in bizim de rivayet ettiğimiz tarikiyle tahriç etmiştir. Zikri geçen Ebu'l-Velîd, Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî'dir. İsmi Hişam b. Abdilmelik el-Basrî'dir. Buhârî'nin en büyük hocalarındandır. Hadis bize âlî ve muvâfakat yoluyla gelmiştir. Müslim de bu hadisi Ebû Mûsâ ve Bindâr Muhammed Beşşâr el-Abdî'den, o ikisi de Muhammed b. İbrâhim b. Ebî Adî'den, o da Şu'be'den rivayetle tahriç etmiştir. Yine, mezkur hadisi İshâk b. İbrâhim b. Râhûye'den -ki o zamanının imamıdır-, o da Nadr b. Şümeyl'den, o da Şu'be'den rivayetle tahriç etmiştir. Aynı şekilde Ubeydullah b. Sa'îd'den -ki o Kudâme es-Serahsî'dir.-, o da Abdurrahmân b. Mehdî'den, o da Şu'be b. Haccac'tan rivayetle tahriç etmiştir. Sanki şeyhimiz Ebû Alî b. Muzhib bu hadisi Müslim'den duymuş ve bize ondan tahdis etmiş gibidir.

36 - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُمرَ بْنِ أَحْمَدَ الْفَقِيهَ مِنْ لَفْظِهِ وَكَانَ قُرَّةَ عَيْنٍ لِلْمُسْلِمِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُسْلِمٍ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تُنْكِحُ الْبِكْرَ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ وَلَا النَّثْبُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ». قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ إِذْنُهَا؟ قَالَ: «إِذَا سَكَتَتْ فَهُوَ رِضَاهَا». انْفَرَدَ مُسْلِمٌ بِإِخْرَاجِهِ فَرَوَاهُ عَنْ أَبِي مَعْنٍ الرَّقَاشِيِّ وَاسْمُهُ زَيْدُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ هِشَامِ الدَّسْتَوَائِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، كَتَبَ إِلَيْهِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

فَكَانَ شَيْخَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الْبَرْمَكِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمٍ، وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ. وَيَلْزَمُ الْبُخَارِيُّ إِخْرَاجَهُ؛ لِأَنَّهُ أَخْرَجَ فِي كِتَابِهِ أَحَادِيثَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هِشَامِ الدَّسْتَوَائِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. فَهَذَا شَرْطُهُ وَيَلْزَمُهُ إِخْرَاجُهُ.

36- İbrâhim b. Ömer b. Ahmed el-Fakîh -ki o Müslümanların göz nuruydu. Allah ondan razı olsun.- kendi lafzıyla bize tahdîs etti ve dedi ki: Abdullah b. İbrâhim b. Eyyûb bize tahdîs etti ve dedi ki: İbrâhim b. Abdillâh b. Müslim el-Basrî bize tahdîs etti ve dedi ki: Müslim b. İbrâhim bize tahdîs etti ve dedi ki: Hişâm bize tahdîs etti ve dedi ki: Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû Seleme'den, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- rivayetler Peygamber -aleyhisselâm buyurdular ki: “Kendisinden izin alınmadığı sürece bakire, açıkça emri bulunmadığı sürece de dul evlendirilemez.” Bakirenin izni nasıl olur? diye sorulunca Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- “Sustuğu zaman bu onun rızasıdır.” buyurdu.

Müslim bu hadisi münferid olarak, Ebû Ma'n er-Rakkâşî'den -ki onun ismi Zeyd b. Yezîd'dir.-, o da Hâlid b. Hâris'den, o da Hişâm ed-Destûî'den, o da Yahyâ b. Ebî Kesîr'den, Ebu Seleme'nin yazıyla Yahyâ'ya Ebû Hureyre'den naklettiği şekliyle rivayeti tahriç etmiştir. Sanki şeyhimiz Ebû İshâk el-Bermekî -Allah ondan razı olsun.- bu hadisi Müslim'den duymuş ve bize ondan tahdis etmiştir.

Aynı şekilde Buhârî'nin de bu hadisi tahriç etmesi gerekirdi. Zira o kitabında Müslim b. İbrâhim - Hişâm ed-Destûî - Yahyâ b. Ebî Kesîr - Ebû Seleme - Ebû Hureyre tarikiyle başka hadisler tahriç etmiştir. Nitretim bu hadis onun şartlarına uygundur. Dolayısıyla tahriç etmesi gerekirdi.

37 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْوَاعِظُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنِ حَمْدَانَ بْنِ مَالِكٍ الْقَطِيعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَلِيفَةَ الْفَضْلُ بْنُ الْحُبَابِ الْجَمَحِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ وَشُعَيْبُ بْنُ مُحَرَّرٍ، عَنْ شُعْبَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ -يَعْنِي ابْنَ مَسْعُودٍ- قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: «إِنَّ خَلْقَ أَحَدِكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً، ثُمَّ يَكُونُ عَاقِبَةُ مِثْلِ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضَعَّةٌ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ مَلَكًا، فَيُؤَمِّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ فَيَقُولُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ وَأَجَلَهُ وَرِزْقَهُ وَشَقِيًّا، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ

الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَغْلِبُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ الَّذِي سَبَقَ فَيُخْتَمَ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُ النَّارَ، وَإِنَّ الرَّجُلَ يَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَغْلِبُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ الَّذِي سَبَقَ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ».

صَحِيحٌ مِنْ حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ -وَهُوَ أَبُو سُلَيْمَانَ الْجُهَنِيُّ- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ.

وَتَابِتٌ مِنْ رِوَايَةِ أَبِي مُحَمَّدٍ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْهُ.

رَوَاهُ عَنِ الْأَعْمَشِ الْعَدَدُ الْكَبِيرُ وَالْجَمْعُ الْغَفِيرُ مِنَ الْحَفَاطِ الْمُتَقِينَ وَالْأَيْمَةَ الْمَذْكُورِينَ، وَاتَّفَقَ الْإِمَامَانِ جَمِيعًا عَلَى إِخْرَاجِهِ فِي كِتَابَيْهِمَا، فَأَمَّا الْبُخَارِيُّ فَأَخْرَجَهُ عَنْ آدَمَ -وَهُوَ ابْنُ أَبِي إِبْرَاهِيمَ الْعَسْقَلَانِيُّ الْمَرْوَزِيُّ، وَأَدَمُ هَذَا يُكْنَى أَبُو الْحَسَنِ، وَاسْمُ أَبِيهِ نَاهِيَةُ وَهُوَ مِنْ شُيُوخِ النَّبْلِ- عَنْ شُعْبَةَ، وَعَنْ أَبِي الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيِّ كَمَا أَخْرَجَاهُ عَنْ شُعْبَةَ وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًا وَمُوافَقَةً، وَأَمَّا مُسْلِمٌ فَأَخْرَجَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَاذٍ الْعَنْبَرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ بِهِذَا.

فَكَانَ شَيْخَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنِ الْمَذْهَبِ سَمِعَهُ مِنْ مُسْلِمٍ وَحَدَّثَنَا بِهِ عَنْهُ.

37- Hasen b. Ali b. Muhammed el-Vâz bize tahdis etti ve dedi ki: Ahmed b. Ca'fer b. Hamdân b. Mâlik el-Katî'î bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Halîfe Fadl bi Hubâb el-Cumahî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebu'l-Velîd ve Şu'ayb b. Muhriz, Şu'be'den, o da Süleymân'dan, o da Zeyd b. Vehb'den rivâyetle, Abdullah -İbn Mes'ûd- bize şöyle anlattı: Rasûlullah -ki o doğru söyleyen ve doğruluğu tasdik olunandır- bize anlatarak şöyle buyurdu: “Sizden birinizin yaratıldığı maddeler kırk gün ve gecede ananın karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman içinde katı bir kan pıhtısı halini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde bir çiğnem ete dönüşür. Sonra Allah bir melek gönderir ve bu melek dört kelimeyle emrolunur. (Allah -azze ve celle-) der ki: Onun işini, rızkını, ecelini, şaki veya said olduğunu yaz! Bir adam Cennet ehlinin amelini işler de taki kendisiyle cennet arasında yalnız bir zira mesafe kalır. Ancak meleğin ana karnında yazdığı o yazı ğalebe çalar da o, cehennemliklerin işini işlemeye başlar ve binnetice Cehenneme girer. Bir adam da Cehennemliklerin amelini işler de taki kendisiyle cehennem arasında ancak bir zira mesafe kalır. Ancak meleğin ana karnında yazdığı o yazı ğalebe çalar da o Cennet ehlinin amelini işler ve binnetince cennete girer.”

Zeyd b. Vehb'in -ki o Ebû Süleymân el-Cühenî'dir.- Abdullah b. Mes'ûd'dan naklettiği rivâyetinde bu hadis sahihtir. Aynı şekilde Ebû Muhammed Süleymân b. Mihrân el-A'meş'in İbn Mes'ûd'dan yaptığı rivayetiyle de sabittir. A'meş'ten bu hadisi zikri geçenler de dahil olmak üzere bir çok hadis imamı ve hadis ilminde yetkin bir çok hâfız nakletmiştir. İmameyn de eserlerinde bu hadisi ittifakla rivayet etmişlerdir. Buhârî Âdem'den -ki o İbn Ebî İyâs el-Askalânî el-Mervezî'dir. Künyesi Ebû Hasen, babasının ismi de Nâhiye'dir. Buhârî'nin büyük hocalarındandır.-, o da Şu'be'den, o da Ebû Velîd et-Tayâlîsî'den bizim Şu'be'den rivayet ettiğimiz gibi tahriç etmiştir. Bize bu yolla âlî ve muvâfakat senedle ulaşmıştır. Müslim ise Ubeydullah b. Muâz el-Anberî'den, o da babasından, o da Şu'be'den, o da A'meş'ten, o da Zeyd b. Vehb'den rivayetle bu şekilde tahriç etmiştir.

38 - أَخْبَرَنَا الزَّاهِدُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ الْقَزْوِينِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ عُمَرَ الْقَوَّاسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ الْعَبَّاسُ بْنُ بِشْرِ الرَّحَجِيِّ إِمْلَاءً مِنْ لَفْظِهِ سَنَةً ثَمَانٍ عَشْرَةَ وَثَلَاثَ مِائَةٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ بْنُ عَسْكَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ كَانَ عَلَى حِرَاءٍ فَتَحَرَّكَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «انْتَبُتْ حِرَاءُ، فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيقٌ أَوْ شَهِيدٌ». وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَسَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ.

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يُونُسَ السُّلَمِيِّ وَعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ يَزِيدَ بْنِ خُنَيْسٍ، جَمِيعًا عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي أُوَيْسٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ -هُوَ أَبُو سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيُّ الْمَدَنِيُّ- عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي صَالِحٍ ذَكْوَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهَذَا.

وَلَيْسَ لِأَبِي سَعِيدٍ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ فِي الصَّحِيحِ غَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ، وَلَمْ يُخْرَجِ الْبُخَارِيُّ لِيَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ.

38- Zâhid Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer b. Muhammed b. Hasen el-Kazvîni -Allah ondan razı olsun.- bize haber verdi ve dedi ki: Yusuf b. Ömer el-Kavvâs bize haber verdi ve dedi ki: Ebu'l-Fadl Abbâs b. Bişr er-Rahacî kendi lafzıyla imlâ ederek üç yüz on sekiz senesinde bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Sehl b. Asker bize tahdis etti ve dedi ki: İsmâil b. Ebî Uveys bize tahdis etti ve dedi ki: Süleymân b. Bilâl, Yahyâ b. Sa'îd'den, o da Süheyl b. Ebî Sâlih'ten, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den rivâyetle, Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Hira dağı üzerinde yürürken dağ sarsıldı. Bunun üzerine Rasulullah -sallallahu aleyhi ve sellem- "*Sabit dur ey Hira, Zira üzerinde ancak bir Peygamber veya bir sıddık veya bir şehid vardır.*" buyurdu. O sırada Hira'nın üzerinde Peygamber -aleyhisselam-, Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Saîd b. Zeyd -Allah onlardan razı olsun- vardı.

Müslim b. Hacca bu hadisi Ahmed b. Yusuf es-Sülemî'den ve Ubeydullah b. Muhammed b. Yezîd b. Huneys'ten, o ikisi de İsmâil b. Ebî İyâs'tan, o da Süleymân b. Bilâl'den, o da Yahyâ b. Saîd'den -ki o Ebû Sa'îd el-Ensârî el-Medenî'dir.-, o da Süheyl b. Ebî Sâlih'ten, o da babası Ebû Sâlih ez-Zehvân'dan, o da Ebû Hureyre'den rivâyetle tahric etmiştir. *es-Sahih*'de Ebû Sa'îd Yahyâ b. Sa'îd'in Süheyl b. Ebî Sâlih'ten bu hadis haricinde rivayeti yoktur. Buhârî de Yahyâ b. Sa'îd'in Süheyl'den yaptığı hiç bir rivayeti tahric etmemiştir.

39 - أَخْبَرَنَا أَبُو طَالِبٍ عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ الْمُؤَدَّبُ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ شَاهِينَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مَنِيعٍ قَالَ: حَدَّثَنَا خَلْفُ بْنُ هِشَامٍ وَأَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْمُوَصِّلِيُّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالُوا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ،

عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ حَمَّادٌ: لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ، وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَمْرٌ». لَفْظُ خَلْفٍ بِنِ هِشَامٍ.

أَخْرَجَهُ بِتَمَامِهِ مُسْلِمٌ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ وَعَنْ أَبِي كَامِلٍ الْفُضَيْلِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْجَحْدَرِيِّ، جَمِيعًا عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ مُسْنَدًا بِهَذَا.

39- Ebû Tâlib Ömer b. Muhammed b. Ubeydullah Müeddip bize haber verdi ve dedi ki: Ömer b. Ahmed b. Şâhin bize tadis etti ve dedi ki: Abdullah b. Muhammed b. Munî' bize tadis etti ve dedi ki: Half b. Hişam, Ahmed b. İbrâhim el-Mevsilî ve İshâk b. İbrâhim bize tadis ettiler ve dediler ki: Hammâd b. Zeyd, Eyyûb'dan, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer'den rivâyetle -Hammad: İbn Ömer'in bu hadisi merfû olarak Peygamber'e -sallallahu aleyhi ve sellem- dayandırdığından başkasını bilmiyorum. Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- buyurdular ki: “*Sarhoşluk veren her şey haramdır. Her sarhoşluk veren şey şarabtır.*”

Bu hadisi Müslim tamamıyla, Ebû Rabî' ve Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyin el-Cahderî'den, onlar da Hammâd b. Zeyd'den, o da Uyyûb'dan, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer'den müsned olarak bu şekilde tahric etmiştir.

40 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَلِيٍّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْفَضْلِ الْأَرْجِيُّ مِنْ لَفْظِهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ عَيَّاشٍ الصَّيْرَفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَيَّاشٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الصَّبَّاحِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَهْلَ الْيَمَنِ قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَالُوا: ابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا يُعَلِّمُنَا السُّنَّةَ وَالْإِسْلَامَ. قَالَ: فَأَخَذَ بِيَدِ أَبِي عُبَيْدَةَ فَقَالَ: «هَذَا أَمِينٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ».

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ بُكَيْرٍ النَّاقِدِ، عَنْ عَفَّانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ حَمَّادٍ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ بْنِ دِينَارٍ أَبُو سَلَمَةَ الْبَصْرِيُّ. عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ، عَنْ أَنَسٍ بِهَذَا.

40- Abdulaziz b. Ali b. Ahmed b. Fadl el-Ezcî -Allah ondan razı olsun- kendi lafzıyla bize tahdis etti ve dedi ki: İsmâil b. Hasen b. Ali b. Ayyâş es-Sayrafi bize haber verdi ve dedi ki: Hüseyin b. Yahyâ b. Ayyâi bize tahdis etti ve dedi ki: Hasan b. Muhammed b. Sabbâh bize tahdis etti ve dedi ki: Affân b. Müslim bize tahdis etti ve dedi ki: Hammâd bize tahdis etti ve dedi ki: Sâbit, Enes'ten rivâyetle, Enes şöyle anlatıyor: Yemen ehli Rasûlullah'a -sallallahu aleyhi ve sellem- gelip “Bizimle beraber bize sünneti ve İslam'ı öğretecek bir adam gönder.” dediler. Bunun üzerine Peygamber -sallallahu aleyhi ve sellem- Ebû Ubeyde'nin elinden tutup “*Bu bu ümmetin emindir.*” buyurdu.

Müslim bu hadisi Amr b. Muhammed b. Bukeyr en-Nâkîd'dan, o da Affân b. Müslim'den, o da Hammâd'dan -ki o İbn Seleme b. Dinar Ebû Seleme el-Basrî'dir.-, o da Sâbir el-Benânî'den, o da Enes'den rivâyetle tahric etmiştir.

41 - قَرَأْتُ عَلَى مُحَمَّدَ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْفَتْحِ: أَخْبَرَكُمُ يُوسُفُ بْنُ عُمَرَ الْقَوَّاسُ قَالَ: قُرِئَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَأَنَا أَسْمَعُ: حَدَّثَكُمْ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْعَضِيضِيِّ، وَأَحْمَدُ بْنُ عِيْسَى الْمِصْرِيِّ قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ مَالِكَ بْنَ أَبِي عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: «لَا تَبِيعُوا الدِّينَارَ بِالدِّينَارَيْنِ وَلَا الدِّرْهَمَ بِالدِّرْهَمَيْنِ». أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِيْسَى الْمِصْرِيِّ، كَمَا أَخْرَجَنَاهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ مَخْرَمَةَ بْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مَالِكَ بْنِ أَبِي عَامِرٍ الْفَقِيهِ الْمَدَنِيِّ. وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًا مِنْ حَدِيثِ أَحْمَدَ بْنِ عِيْسَى الْمِصْرِيِّ وَمُوافَقَةً.

41- Muhammed b. Ali b. Feth'e okudum, Yusuf b. Ömer el-Kavvâs size haber verdi ve dedi ki: Abdullah b. Muhammed'e okundu, ben de dinliyordum: Muhammed b. Yusuf el-Gadîdî ve Ahmed b. Îsâ el-Mısrî size tahdis ettiler ve dediler ki: Abdullah b. Vehb, Mahrame b. Bukeyr'den, o da babasından, o da Süleymân b. Yesâr'dan, o da babasından rivayet ettiğine göre Mâlik b. Ebî Âmir Osmân b. Affân'dan -radiyallahu anh- naklen anlatıyor: Rasûlullah -sallallahu aleyhi ve sellem- şöyle buyurdu: “Bir dinarı iki dinar karşılığında satmayın, bir dirhemi de iki dirhem karşılığında da satmayın.”

Müslim -bizim rivâyet ettiğimiz şekilde- Ahmed b. Îsâ el-Mısrî'den, o da Abdullâh b. Vehb'den, o da Mahrame b. Bukeyr'den, o da babasından, o da Süleymân b. Yesâr'dan, o da Mâlik b. Ebî Âmir el-Fakîh el-Medenî'den rivayetle tahrîc etmiştir. Aynı zamanda hadis bize de Ahmed b. Îsâ el-Mısrî'nin hadisinden âlî ve muvâfakat senedle ulaşmıştır.

42 - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْبَرْمَكِيُّ أَخُو شَيْخِنَا إِبرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ هَارُونَ أَبُو حَفْصٍ الْأَجْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْمَحَامِلِيُّ الضَّبِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الْبُسْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَكَمُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ «أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَتَّامَةَ أَهْدَى لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَهُوَ بِقَدِيدٍ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَخَذَ حِمَارٌ فَرَدَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَهُوَ يَقْطُرُ دَمًا». أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ بُنْدَارٍ مُحَمَّدَ بْنَ بَشَّارٍ وَمُحَمَّدَ بْنِ الْمُثَنَّى، جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ وَهُوَ غُنْدَرٌ، عَنْ شُعْبَةَ بْنِ الْحَجَّاجِ، عَنِ الْحَكَمِ وَهُوَ ابْنُ عُثَيْبَةَ أَبُو مُحَمَّدٍ- عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ بِهِذَا.

42- Şeyhimiz İbrâhim'in kardeşi Ebû Hâsen Ali b. Ömer b. Ahmed el-Bermekî bize tahdis etti ve dedi ki: Ömer b. Ahmed b. Hârûn Ebû Hafs el-Âcûrî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Abdillâh Hüseyin b. İsmâil el-Muhâmilî ed-Dâbbî bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Velid el-Busrî bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Ca'fer bize tahdis etti ve dedi ki: Şu'be bize tahdis etti ve dedi ki: Hakem, Sa'îd b. Cübeyr'den, o da İbn Abbâs'tan rivayetle, İbn Abbâ dedi ki: “Sa'b b. Cüsâme Rasûlullâh'a -sallallahu aleyhi ve sellem- Kudeyd bölgesinde, ihramlıyken eşşek budu ikram etti. Rasulullâh -sallallahu aleyhi ve sellem- bunu kabul etmedi. O butttan kan damlıyordu.”

Müslim bu hadisi Bindâr Muhammed b. Beşşâr ve Muhammed b. Müsennâ'dan, onlar da Muhammed b. Ca'fer el-Gunder'den, o da Şu'be b. Haccâc'dan, o da Hakem'den ki -o İbn Uteybe Ebû Muhammed'dir.-, o da Sa'îd b. Cübeyr'den rivayetle tahriç etmiştir.

43 - أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُرَوِينِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ صَالِحِ بْنِ عُمَرَ الْأُبْهَرِيِّ الْفَقِيهَ الْمَالِكِيَّ إِمْلَاءَ سَنَةِ خَمْسٍ وَسَبْعِينَ وَثَلَاثَ مِائَةٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَرُوبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ وَأَبُو مُوسَى وَيَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ قَالُوا: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: «أَيُّمَا نَخْلٍ بِيَعْتَ أَصُولُهَا فَتَمَرْتُهَا لِذِي أَبَرَهَا، إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُتَبَاعُ».

أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ، عَنْ أَبِي مُوسَى وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى وَحَدَّثَهُ عَنْ يَحْيَى -وَهُوَ ابْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ أَبُو سَعِيدٍ الْأَحْوَلُ الْبَصْرِيُّ، إِمَامٌ أَهْلُ زَمَانِهِ- عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ -هُوَ ابْنُ عُمَرَ بْنِ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَبُو عُثْمَانَ الْعَدَوِيُّ- عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ.

وَوَقَعَ إِلَيْنَا عَالِيًا مِنْ حَدِيثِ أَبِي مُوسَى وَمُوافَقَةً.

43- Ali b. Ömer b. Muhammed el-Kazvîni bize haber verdi ve dedi ki: Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Sâlih b. Ömer el-Ebherî el-Fakîh el-Mâlikî üç yüz yetmiş beş senesinde imlâ yolula bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Arûbe bize tahdis etti ve dedi ki: Bindâr, Ebû Mûsâ ve Yahyâ b. Hâkîm bize tahdis ettiler ve dediler ki: Yahya, Ubeydullah'tan tahdis etti ve dedi ki: Nâfi' İbn Ömer'den, o da Peygamber'den -sallallahu aleyhi ve sellem- rivayetle, şöyle buyurdular: “*Müşteri satış esnasında şart koşmadığı sürece, gövdesi satılan herhangi bir hurma ağacının meyvesi aşıl原因 kişiye aittir.*” ”

Müslim bu hadisi sadece Ebû Mûsâ'dan -ki o Muhammed b. Müsennâdır.-, o da Yahyâ'dan -ki o İbn Sa'îd el-Kattan Ebû Sa'îd el-Ahval el-Basrî'dir. Zamânının imamıdır.-, o da Ubeydullah'dan -ki o İbn Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. Hattâb Ebû Osmân el-Adevî'dir.-, o da Nâfi'den, o da İbn Ömer'den rivayetle tahriç etmiştir. Hadis bize de Ebû Mûsâ'dan âlî ve muvâfakat bir senedle ulaşmıştır.

44 - أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَلِيٍّ الْأَزَجِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الزِّيَّاتِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْمُسْتَفَاضِ الْفَرِيَّابِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ لَأُمِّ سَلَمَةَ: لَقَدْ سَمِعْتُ صَوْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ضَعِيفًا أَعْرَفُ فِيهِ الْجَوْعَ، فَهَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ.

فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ، ثُمَّ أَخَذَتْ خِمَارًا لَهَا، فَالَقَتْ الْخُبْرَ بِبَعْضِهِ وَرَدَّتْنِي بِبَعْضِهِ، ثُمَّ أَرْسَلْتَنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: فَذَهَبْتُ فَوَجَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ النَّاسُ، فَقُمْتُ عَلَيْهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: «أَرَسَلْتُكَ أَبُو طَلْحَةَ؟» فَقُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ لِمَنْ مَعَهُ: «قُومُوا». قَالَ: فَانْطَلَقُوا وَانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ حَتَّى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أُمَّ سَلَمَةَ قَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَيْسَ عِنْدَنَا مِنَ الطَّعَامِ مَا نُطْعِمُهُمْ. فَقَالَتْ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَانْطَلَقَ أَبُو طَلْحَةَ حَتَّى لَقِيَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ، فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَأَبُو طَلْحَةَ حَتَّى دَخَلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «هَلُمِّي يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا عِنْدَكَ» فَأَتَتْهُ بِذَلِكَ الْخُبْزِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَصَدَتْ أُمَّ سُلَيْمٍ عَصَاهُ لَهَا فَأَدَمَتْهُ، ثُمَّ قَالَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ أَنْ يَقُولَ. ثُمَّ قَالَ: «اِنَّدَنْ لِعَشْرَةِ». فَأَذِنَ لَهُمْ فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا، ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ: «اِنَّدَنْ لِعَشْرَةِ». فَأَكَلَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ وَشَبِعُوا، وَالْقَوْمُ سَبْعُونَ أَوْ ثَمَانُونَ رَجُلًا.

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ قُتَيْبَةَ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. وَأَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ يَحْيَى، عَنْ مَالِكٍ.

وَيَلْزَمُ مُسْلِمًا إِخْرَاجُهُ عَنْ قُتَيْبَةَ، عَنْ مَالِكٍ؛ لِأَنَّهُ أَخْرَجَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ أَحَادِيثَ فَهَذَا شَرْطُهُ وَيَلْزَمُهُ إِخْرَاجُهُ.

44- Abdulaziz b. Ali el-Ezci bize haber verdi ve dedi ki: Ömer b. Muhamemd b. Ali b. Zeyyât bize haber verdi ve dedi ki: Ebû Bekr Ca'fer b. Muhammed b. Hasen b. Müstefâd el-Firyâbî bize haber verdi ve dedi ki: Kuteybe b. Sa'id, Mâlik'ten, o da İshâk b. Abdullâh b. Ebî Talhâ'dan rivâyetle, Enes b. Mâlik dedi ki: Ebu Talha Ümmü Süleym'e hitaben: "Ben bu defa Rasûlullâh'ın sesini açıktan kaynaklandığını bildiğim biz zayıflık işittim. Yanında yiyecek bir şey var mı?" dedi. Ümmü Süleym: "Evet var." dedi ve arpadan yapılmış birkaç tane ekmek külçesi çıkardı. Sonra kendi baş örtüsünü aldı da onun bir kısmı ile ekmekleri sarıb dürdü. Sonra bohçayı benim elbisemin altına gizledi. Sonra beni Rasulullah'ın yanına gönderdi. Ben de bunu götürdüm. Rasulullah'ı -sallallahu aleyhi ve sellem- mescidde oturur halde buldum. Beraberinde de insanlar vardı. Ben onların yanına varıp dikildim. Rasulullah -sallallahu aleyhi ve sellem- "Seni Ebu Talha mı gönderdi?" diye sordu. Ben: "Evet dedim." Rasulullah: "Yemek için mi?" dedi. Ben "Evet" dedim. Bunun üzerine Rasullullah -sallallahu aleyhi ve sellem- beraberlerinde bulunanlara hitaben: "Kalkınız!" buyurdu. Müteakiben yürüdü, ben de aralarında yürüdüm. Nihayet Ebü Talha'ya geldim ve durumu ona haber verdim. Ebu Talha (annem) Ummu Suleym'e: "Ya Umme Suleym! Rasûlullah insanları getirmektedir. Halbuki yanımızda onları doyurabileceğimiz bir şey yokdur" dedi. Ümmü Süleym: "Allah ve Rasûlu en iyi bilendir" dedi. Müteakiben Ebu Talha gitti, nihayet Rasullullah'a ulaştı. Rasûlullah Ebü Talha ile beraber geldi ve ikisi içeriye girdiler. Rasulullah: "Ya Umme Suleym! Yanında ne varsa getir!" buyurdu. O da bu ekmekleri getirdi. Rasulullah emretti, ekmekler parmak ile küçük küçük parçalara bölündü. Ummu Süleym bunun üzerine kendine ait yağ tulumundan biraz yağ sıktı ve onu bulayıp katık yaptı. Sonra Rasûlullah o katıka, Allah'ın söyletmek istediği şeyleri söyledi (dua etti). Sonra "On kişi için izin ver." buyurdu. Ebü Talha on kişiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler ve sonra dışarı çıktılar. Sonra "On kişiye daha izin ver." buyurdu. Ebu Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yedikden sonra dışarıya çıktılar. Sonra Rasulullah tekrar: "On kişiye daha izin ver" buyurdu. Nihayet böylece cemaatin hepsi de yediler ve doydular. Halbuki bu topluluk yetmiş yahut da seksen kişi idi.

Buhârî bu hadisi Kuteybe b. Sa'îd'den, o da Enes b. Mâlik'ten, o da İshâk b. Abdullah b. Ebî Talha'dan, o da Enes b. Mâlik'ten rivayetle tahriç etti. Müslim de Yahyâ b. Yahyâ'dan, o da Mâlik'ten rivayetle tahriç etti. Müslim'in bu hadisi Kuteybe-Mâlik senediyle tahriç etmesi gerekirdi. Zira o bu isnadla başka hadisler tahriç etmiştir. Bu, onun şartıdır. Dolayısıyla tahriç etmesi gerekirdi.

45- حَدَّثَنَا الْإِمَامُ أَبُو يَعْلَى ابْنُ الْفَرَّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مَعْرُوفٍ الْبَزْزَارُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ -هُوَ الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْمَحَامِلِيُّ- قَالَ: حَدَّثَنَا إِدْرِيسُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَابِدُ الْعَبَادَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ حَمَادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَانِيِّ قَالَ: مَنْ أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى، وَمَنْ قَالَ الْحَقَّ فِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدْ بَرِيَ مِنَ النِّفَاقِ.

45- İmam Ebû Ya'lâ b. Ferrâ -Allah ondan râzı olsun- bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Hasen Ali b. Ma'rûf el-Bezzâr bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Abdillâh -ki o Hüseyin b. İsmail el-Mehâmilî'dir.- bize tahdis etti ve dedi ki: İdrîs bize tahdis etti ve dedi ki: Abdussamed b. Muhammed el-Âbid el-Abâdânî bize tahdis etti ve dedi ki: Babam bana Hammâd b. Seleme'den, o da Eyyûb es-Sıhtıyânî'den rivayetle, Eyyûb dedi ki: "Kim Ali'yi severse güvenilir bağa tutunmuş olur. Kim Rasulullah'ın -sallallahu aleyhi ve sellem- ashabı hakkında doğruyu söylerse nifaktan beri olmuş olur."

46- أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْحَسَنِ الْقَزْوِينِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عُمَرَ بْنِ مَسْرُورٍ الْقَوَّاسُ قَالَ: فُرِيَ عَلَى مُحَمَّدٍ بْنِ مَخْلَدٍ وَأَنَا أَسْمَعُ: حَدَّثَكُمْ أَحْمَدُ بْنُ مَنْصُورٍ أَبُو جَعْفَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ بِشَرَ بْنَ الْحَارِثِ قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ قَالَ: كَانَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ ثَوْبٌ مَمْدُودٌ عَلَى الْعُلَمَاءِ، فَلَمَّا مَاتَ الثَّوْرِيُّ كُشِفَ الثَّوْبُ عَنْهُمْ.

46-Ali b. Ömer b. Muhammed b. Hasen el-Kazvîni -Allah ondan razı olsun.- bize haber verdi ve dedi ki: Yusuf b. Ömer b. Mesrûr el-Kavvâs bize tahdis etti ve dedi ki: Muhammed b. Muhled'e okunurken ben işittim, Ahmed b. Mensûr Ebû Ca'fer size tahdis etti ve dedi ki: Bişe b. Haris'ten işittim, dedi ki: Süfyân b. Uyeyne'den işittim, dedi ki: "Süfyan es-Sevrî alimler üzerine çekilmiş bir örtüydü. Sevri ölünce üzerlerindeki elbise açıldı."

47- حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ عُمَرَ بْنِ أَحْمَدَ الْبَرْمَكِيِّ أَخُو شَيْخِنَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ هَارُونَ أَبُو حَفْصٍ الْأَجَرِيُّ إِمْلَاءً قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْأَنْطَلِطِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْحَوَارِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا سُلَيْمَانَ حِينَ أَرَادَ أَنْ يَلْبِيَ غُشَيَّ عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: أَحْمَدُ بَلَّغَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَرُّ ظَلَمَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ يُقْلُوا ذِكْرِي، فَإِنِّي ذَاكِرٌ مَنْ ذَكَرَنِي مِنْهُمْ بَلَّغَنِي حَتَّى يَسْكُتَ. يَا أَحْمَدُ بَلَّغَنِي أَنَّهُ إِذَا حَجَّ مِنْ غَيْرِ حِلَّةٍ فَلَبَّى قِيلَ لَهُ: لَا لَبَّيْكَ وَلَا سَعْدِيكَ حَتَّى تَرُدَّ مَا فِي يَدَيْكَ، فَمَا يُؤَمَّنَا أَنْ يُقَالَ لَنَا مِثْلُ هَذَا، ثُمَّ لَبَّى.

47- Şeyhimiz İbrahim'in kardeşi Ebû Ali Hasen b. Ömer b. Ahmed el-Bermekî bize tahdis etti ve dedi ki: Ömer b. Ahmed b. Hârûn Ebû Hafs el-Âcûrî imlâ yoluyla bize tahdis

etti ve dedi ki: Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. İbrâhim bize tahdis etti ve dedi ki: İshâk b. İbrâhim el-Enmâtî bizr tahdis etti ve dedi ki: İbn Ebî Havârî bize tahdis etti ve dedi ki: Ebû Süleyman'ın telbiye getirmek isterken bayıldığını gördüm. Ayıldığında şöyle dedi. "Ey Ahmed! Allâh'ın -azze ve celle- Musa'ya -aleyhisselâm- şöyle dediği bana ulaştı: *'İsrail oğullarının zalim olanlarına söyle. Beni az zikretsinler. Zira ben onlar arasından beni zikredenî susana dek lanetle zikrederim.'* Ey Ahmed bana ulaştı ki bir kimse helal malı dışında bir malla hac yapar ve telbiye getirirse ona *"Elindekini geri verene kadar telbiyen kabul olmasın."* denir. Ebû Süleymân: "Şu halde bize de aynısının söylenmesinden nasıl emin olabiliriz?" dedi ve telbiye getirdi.

آخِرُ الْجُزْءِ الْأَوَّلِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَوَاتُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ وَآلِهِ وَسَلَّمَ.

Birinci cüzün sonu. Ezelden Ebede kadar olan bütün hamdler âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur. Salatlar da Efendimiz Muhammed Peygamber'e ve âline olsun. Onlara selâm et yâ Rabb.

[سماعات الجزء]

بَلَغَ مِنْ أَوَّلِ هَذَا الْجُزْءِ سَمَاعًا عَلَى الشَّرِيفِ الْجَلِيلِ أَبِي الْعِزِّ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُخْتَارِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُؤَيَّدِ بِاللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَاحِبُهُ أَبُو مُحَمَّدٍ يَلْتَكِينُ بْنُ أَخْيَارِ الثُّرَكِيِّ وَأَبُو بَكْرٍ الْمُبَارَكِ بْنِ كَامِلِ بْنِ أَبِي غَالِبِ الْحَنْبَلِيِّ وَعَدْلَانُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَتَّى السِّفْلَاطُونِيِّ بِقِرَاءَةِ هَزَارٍ سِتٍّ بِنِ عَوْضِ بْنِ الْحَسَنِ الْهَرَوِيِّ، وَذَلِكَ فِي ذِي الْحِجَّةِ مِنْ سَنَةِ سِتٍّ وَخَمْسٍ مِائَةٍ عَلَى بَابِ دَارِهِ بِالْحَرِيمِ الطَّاهِرِيِّ.

Cüz'ün semââtı: Bu cüz en başından itibaren eş-Şerîf el-Celîl Ebi'l-Izz Muhammed b. Müeyyedbillah'a -Allah ondan razı olsun- dostu Muhammed Yaltıkın Yeltekin? b. Ahyâr et-Türkî, Ebû Bekr Mubârek b. Kâmil b. Ebî Ğalib el-Hanbelî ve Adlân b. Ahmed b. Muhammed b. Metâ es-Seflâtûnî tarafından, Hezarset b. Avd b. Hasen el-Herevî'nin kıraatıyla ulaşmıştır. Bu kıraat, onun Harîm-i Tâhirî'deki evinin kapısının önünde beş yüz altı senesinde vuku bulmuştur.

SONUÇ

Tanıtımını yaptığımız *el-Fevâidü'l-hisânü'l-avâlî'l-müntekâtu's-Sihâh alâ şarti'l-İmâmeyn* adlı cüzün yazarı Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Beradânî, Hanbelî mezhebine mensub Bağdat'ta meşhur bir muhaddistir. Pek çok eser yazmasına rağmen günümüze sadece iki kitabının ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu kitaplarından biri olan *el-Fevâidu'l-müntekâ* adlı eserini müstahrec tarzında yazmış olduğu anlaşılmaktadır. Kitaptaki hadisler *Sahîhayn*'da veya birinde rivayet edilmiştir.

Ayrıca, cüzün başlığında geçen "Şartu's-şeyhayn" (İki Şeyhin Şartları) terimini incelediğimizde bu kavramı ilk olarak kullanan kişinin Ebu Bekir es-Sindî (ö. 290/) olduğu, ardından sırasıyla Ebu Cafer el-Cîri (ö. 311), Ebu Bekir el-Cürcani (H. 371) ve Ebu'l-Hasan ed-Darekutnî'nin (ö. 385) bu terimi kullandığı ancak en yaygın ve tanınmış kullanıcısının Ebu Abdullah el-Hâkim (ö. 405) olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca, bu terimin zaman zaman sahih veya hasen bir hadiste kullanılabildiği, ancak genellikle sahih bir hadisin İki Şeyh'in kitaplarına uygun olup olmadığını kesin bir şekilde belirtmediği görülmüştür. Bu nedenle, Buhârî ve Müslim'in hadislerine atfedilen isnadın zayıf olduğu durumlarda söz konusu terimin terk edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise *Sahîhayn*'da görülen ravilerin, araştırma ve eleme yöntemleri kullanılarak sadece belirli rivayetlerinin *Sahîhayn*'da geçtiğidir.

Sonuç kısmı önceki kısımlardan dolayı biraz zayıf kalmış. Başlıktaki kavramlar detaylıca ele alınmalı ve bu kavramları eserin ne ölçüde yansıttığı vurgulanmalı. Ayrıca müellifin hadislerden sonra verdiği bilgiler hem metinde yorumlanmalı ve türün karakteristiği bunlar üzerinden gösterilmeli hem de bunlar sonuca yansıtılmalı. Aksi takdirde özellikle ikinci bölüm yalnızca eserin metni ve tercümesi konumuna indirgenmiş oluyor. Halbuki önemli olan yer burası. Ayrıca birinci bölüm tez başlığından ve konudan biraz uzak duruyor. Kısaca tezin örgüsü, bölümleri ve başlıkları ilk savunmada da vurguladığım gibi eserin ismindeki kavramlar ve hadislerden sonra verilen bilgiler üzerinden kurgulanmalı.

KAYNAKÇA

- Begavî, Ferrâ, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meşâbîhu's-sünne*, thk. Darü'lMa'rife Beyrut (1987) I,110.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, tah. Abdüllah bin Abdül Mohsin Al Türki, Kahire, 1432, VIII, 82.
- Beyhakî, *el-Medhâl ile's-süneni'l-kübrâ*, tah. Muhammed Awama, Darü'l-minhâc, I, 371.
- Bikâî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî el-Bikâî, *en-Nuket el-vefiye bima fi şerh el-elfiye*, tah. Maher Yassin Al-Fahıl, Kahire 1428 I, 128.
- Buhârî, et-Târîhu'l-kebîr, Buhârî'nin el-Câmi'u's-şahîh'ten önce yazdığı bu kitap sahasının ilk eserlerinden biri olup burada ashaptan kendi şeyhlerine gelinceye kadar 13.000'e yakın râvinin güvenilirlik derecesini tesbit etmiştir. et-Târîhu'l-kebîr Haydarâbâd'da Dârü'l-maârifî'l-Osmâniyye tarafından dört büyük cilt (sekiz cüz) halinde basılmıştır (1361-1364).
- Bulķînî, Ömer b. Reslân, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Reslân b. Nasîr b. Sâlih el-Kinânî, *Mehâsinü'l-iştîlâh fi tazmîni Kitâbi İbni's-Şalâh*, tah. Âişe Bintü ş-Şâtîi, Kahire 1409, s.162.
- Ca'berî, Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Ömer b. İbrâhîm b. Halîl el-Ca'berî, *Rüsümü't-tahdîs fi 'ulûmi'l-hadîs*, tah. İbrahim bin Şerif El-Mailî, Beyrut s.71.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, tah. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut, (I-IV, 1348, 1354, 1369/1950), II,300.
- el-İsfahânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî, *Risâle fi beyânî fazli'l-aḥbâr ve şerḥi mezâhibi ehli'l-âşâr ve ḥaḳîḳati's-sünen ve taşḥîhi'r-rivâyât*, tah. Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Feryevâî, Şürûṭü'l-e'imme başlığı ile, Riyad (1416/1995), s.68.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Medḥal ile's-şahîḥ*, thk. Rebî' b. Hâdî Ömer el-Medhalî, Darü'lrisâle Beyrut (1984) s.112.
- Hâkim, *el-Müstedrek 'ale's-Şahîḥayn*, tah. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Beyrut, (I-IV, 1411/1990), I,74.
- Hâkim, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadîs*, tah. Seyyid Muazzam Hüseyin, Beyrut, (1397/1977), s.94.
- Hâkim, *Su'âlâtü'l-Hâkim en-Nîsâbü'rî li'd-Dâreḳuṭnî fi'l-cerḥ ve't-ta'dîl*, tah. Muvaffak b.

- Abdullah b. Abdülkâdir, Riyad (1404/1984, s.270, 286, 189.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî 'ilmi'r-rivâye*, Haydarâbâd (1357/1938), s.291.
- Hâzimî, Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân b. Hâzim el-Hâzimî el-Hemedânî, *Şürûtü'l-e'immeti'l-hamse*, tah. Zâhid el-Kevserî'nin tashihiyle Hüsâmeddin el-Kudsî tarafından yayımlanmıştır, Dımaşk 1346 s.31.
- Irâkî, Zeynüddin, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân el-İrâkî, *Şerhu't- Tebsıra ve't-Tebşıra ve't-tezkire*, tah. Abdüllatîf El-hemim ve Maher Yassin Al-Fahıl, Dârü'l-kütübi'l-İlmiye, I,116.
- Irâkî, *'l-îzâh limâ uṭliḳa ve uḡliḳa min Muḳaddimeti'bni'ş-Şalâh*, tah. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine 1389, s.30.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fî'l-Muvaṭṭa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, tah. Başşar Awad Maaruf ve diğerleri, Londra, 1439, I, 203.
- İbn Cemâa, Bedreddin, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. İbrâhîm b. Sa'dillâh b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî, *el-Menhelü'r-revî fî 'ulûmi'l-ḥadîsi'n-nebevî*, tah. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan, Dımaşk (1406/1986), s.77.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *en-Nüket 'alâ Şahîhi'l-Buḥârî*, thk. Hişâm b. Ali el- Saadini ve Nâdir mustafa Mahmud, El-mektebe el-islamiye 1425, I,75.
- İbn Hacer, *en-Nüket 'alâ Kitâbi'bni'ş-Şalâh*, tah. Rebî' b. Hâdî Umeyr, Medine 1984, I,320.
- İbn Hacer, *Hedyü's-sârî*, tah. Âdil Mürşid ve Âmir Ghadhban, Darü'lrisâle el-alemiye 1434, 1,11.
- İbn Hacer, *Nüzhetü'n-naẓar fî tavzîhi Nuḥbeti'l-fiker*, tah, Nüreddin itir, Dımaşk 1421 s.63.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *İhtişâru 'Ulûmi'l-ḥadîs*, Ahmed Muhammed Şâkir tarafından el-Bâ'isü'l-ḥaşiş şerhu İhtişâri 'ulûmi'l-ḥadîs adıyla şerhedilerek yayımlanan eser, Riyad, 1435, s.82.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Es-Sünen*, tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (I-II, Kahire 1373/1953), I,528.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî, Şerhu 'İleli't-Tirmizî, thk. Hamam Abdul Rahim Saeed, Zerkâ (1407/1987) II, 613.
- İbn Rüseyd, Ebû Abdillâh Muhibbüddîn Muhammed b. Ömer b. Muhammed el-Hatîb el-Fihrî

- es-Sebtî, es-Senenü 'l-ebyen ve 'l-mevridü 'l-em 'an fi 'l-muḥâkeme beyne 'l-imâmeyn fi 's-senedi 'l-mu 'an 'an*, tah. Ebû Abdurrahman Salâh b. Sâlim el-Mısrâtî, Medine, (1417/1996), s.51.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-Mevzû 'ât*, tah. Abdurrahman Muhammed Osman (I-III, Medine 1386/1966) I,32.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî el-Makdisî eş-Şeybânî, *Şürûṭü 'l-e 'immeti 's-sitte*, thk. Hüsâmüddîn el-Kudsî, Darü'l-kudüs, Kahire 1357 s.10.
- İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdurrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Şıyânetü Şahîhi Müslim mine 'l-iḥlâli ve 'l-ğalaṭ ve himâyetühû mine 'l-isḳâti ve 's-saḳaṭ*, tah. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir, Beyrut (1404/1984). s.72.
- İbnü's-Salâh, *Ulûmü 'l-ḥadîs*, tah. Nûrüddîn İtir, Darü'l-fikir, Suriye 1406 s.20.
- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *İkmâlü 'l-Mu 'lim bi-fevâ 'idi Müslim*, tah. Yahyâ İsmâil, (I-IX, Mansûre 1419/1998), , I, 87.
- Kurtubî, Ahmed b. Öme, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Müfḥim limâ eşkele min Telḥîşi kitâbi Müslim*, tah. Muhyiddin Dîb Müstû, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Büdeyvî ve Mahmûd İbrâhîm Bezzâl Beyrut (1417/1996), I,98.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh el-Münzirî, *Cevâbü 'l-ḥâfız Ebî Muḥammed 'Abdil 'azîm el-Münzirî el-Mısrî 'an es 'ile fi 'l-cerḥ ve 't-ta 'dîl*, tah. Abdülfettâh Ebû Gudde Ümerâ'ü 'l-mü' minîn fi 'l-ḥadîs adlı çalışmasıyla birlikte yayımlamıştır (Halep 1411) s.90.
- Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi 'u 'ş-şahîḥ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kahire (1955-1956) 1,304, Hadis no. 404.
- Müslim b. el-Haccâc, b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi 'u 'ş-şahîḥ*, *Mukaddimetü 's-Sahih*, tah, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, I, 4.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Es-Sünenü 'l-kübrâ*, tah. Hasan Abdilmün'im şelebi, 1421, I,380;
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *İrşâdü ṭullâbi 'l-ḥaḳâ 'ik ilâ ma 'rifeti süneni ḥayri 'l-ḥalâ 'ik şallallâhu 'aleyhi ve sellem*, tah. Abdülbârî Fethullah es-Selefî eser üzerinde hazırladığı yüksek lisans çalışmasını daha sonra yayımlamıştır, Medine (1408/1987) I, 124.
- Nevevî, *et-Takrîb ve 't-teysîr li(fî)-ma 'rifeti süneni 'l-beşîri 'n-nezîr*, tah. Muhammed Othman Al-Khasht, Beyrut, 1405 s.37.

- Sehâvî, Şemseddin, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *Fethu'l-mugîs bi-şerhi Elfiyyeti'l-hadîs li'l- 'Irâkî*, thk. Ali Hüseyin Ali, Kahire (1424/2003) I,66.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, tah. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Riyad 1994, 2005, s.I, 134.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *er-Risâle*, tah. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire 1938, s.379.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Siyeru a'lâmu'n-nübelâ*, tah. Şuayb el-Arnaût başkanlığındaki bir thkik Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un takdim yazısı, Beyrut, 1985, XII,574.
- Zehebî, *Târîhu Bağdâd ev Medîneti's-selâm*, tah. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut (1422/2001) II, 322.
- Zerkeşî, Bedreddin, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *en-Nüket 'alâ Muḳaddimeti İbni's-Şalâh*, thk. Zeynelâbidîn b. Muhammed b. Belâferîc, Riyad 1419/1998, I,266.

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyadı	AMAR DARWISH
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Oldoğu Lise	Tartus Al-Souda Lisesi
Lisans Diploması	Câmiatu'l-Ezher Şeriat ve Hukuk Fakültesi
Tez Konusu	AHMED B. MUHAMMED EL-BERDÂNÎ VE EL-FEVAİDÜ'L-MÜNTEKÂ ALÂ ŞARTİ'L-İMAMEYN ADLI ESERİ
Yabancı Diller	Arapça